

asynonym of महावीर is जिनदेव But my Jaina friends who are versed in these things assure me that there is no divinity of the name of महावीर either in the वेदान्त or in the दिग्दर्शक hierar hy of the Jainas On the other hand महावीर was a बौद्धिचल or Buddhist Missionary who lived in Nepal He is variously called महा, महावी, महा नाथ महावीर & worshiped by the Buddhists of the महायान sect Images and pictures of this बौद्धिचल can be seen in Buddhistic Iconography The descriptions of this God also exist in their Iconology Such works as साधकनाथानन्द परमार्थशास्त्रटीक, सुदुर्मनुष्यरीह सुवतान्दान, सुवभासनाथ &c contain the prayers to and rules of worship of महावीर A treatise of this sect begins thus श्री लक्ष्मी महावीराय । जगद्गुरु महावीर नमो वाङ्मन्त्रावचितसा &c

Again महावीर is also recognised as a god by those who follow the religion dictated by the Tantras The ways of his worship and his accounts are quoted in the महाभारत by महासमीपार्थशास्त्रानन्दमहाशय from the शातलोत्तर, कैरवतन्त्र, and कुरुट्टेवरतन्त्र Hence (d) it appears that a Tantric sect of the Hindus, worshipping this god, prevailed once in Bengal at least, if not anywhere else Quotes कृष्णानन्द in his महाभारत—

जादौषतिमित्तेषु श्री सखारोर्वदहारक ।
 श्रीमन् महावीर जगत् साधकानां सुखावह ॥ १ ॥

अथ ध्यान यथा—

महापरमेश्वर महा सुखसमुत्पादप्रदात्रि *
 सुखधरमहात्मिका पञ्चशुद्ध कुमाराय ।
 सुखरत्नरत्नस्य महावनामदाय
 कुम्भनिदहनद्वय महायाय नमामि ॥ १ ॥ (+)

So, if महावीर mentioned by रत्निक be his god, he was either a Buddhist or a Tantric

But the general opinion is that महावीर was a Buddhist Nothing more is known of his life, parentage or birth place

Mauteya eulogises the महाभारत in 7 x 12 of his महावीर, with the remarks that ईश्वरिदिति । सुखकारमेतादृशरिति इति । एतद्वृत्तनिधे इत्येति । नहि महाभारतमेतादृश महाभारतस्य महाभारतस्य इति । सुखकारमेतादृशकारायां महावीर महाभारतमेतादृश । तथापि—

(d) कृष्णानन्द had the title शातलोत्तरीय He was a resident of महावीर in district Nadia and coeval with Chastanya—(A D 1485 —A D 1533) He was a महावीर in the author of a compendium of the Tantras It contains the rules and regulations of the Tantric religion current in Bengal The beginning of his महाभारत is महाभारतस्य महाभारतस्य इति । सुखकारमेतादृशकारायां महावीर महाभारतमेतादृश । तथापि—
 इति महासमीपार्थशास्त्रानन्दमहाशयविश्वविदितमहाभारत समाप्त ।

SOME ACCOUNTS OF THE MSS OF THE वातुप्रदीप

FROM WHICH THE PRESS COPY OF THE TEXT HAS BEEN PREPARED

I have got altogether six MSS to prepare the press copy of the वातुप्रदीप. They are marked क, ख, ग, घ, ङ and च

(क) This MS is in Bengali character. Each page of it contains 7 lines. It is a very good copy, but mutilated and breaks up suddenly at the root प्रुष्ट (183). It belongs to the Rajshahi college Library. It extends from the beginning up to the root प्रुष्ट, only 7 leaves in all.

(ख) This is an exact copy from (क). It breaks up also at the same root प्रुष्ट. Even the very mistakes in the copying made in (क) are repeated here. Each page of it contains 8 or 9 lines. Only 6 leaves are found in it from the beginning. This MS also belongs to the Rajshahi college. It is in Bengali character.

(ग) This MS is a copy obtained from the Library of Vizagapatam, Madras. The Library had also a copy. It is from the MS no 3718 of the Asiatic Society of Bengal at Calcutta which has the following—*श्रीब्रह्मसूत्रस्य प्रथमोऽध्यायः। विभिन्नभिर्देवैर्विदुः। महाभारत १४८०। २६ वायात्परम्।* In the Library it is no 6924. The copy supplied from the Library is in the Devanagar character. But its original is undoubtedly in Bengali. Since 1870 is 1568 A D.

(घ) It is a copy from the Government Oriental MSS Library of Madras. This Library too had a copy of the aforesaid MS which had once belonged to श्रीब्रह्मसूत्रस्य प्रथमोऽध्यायः, and it is from the Asiatic Society of Bengal, Calcutta. Our copy from it is in the Devanagar character. But the original is in Bengali character. So, ग and च are from the one and same MS.

(ङ) This is a very good and correct MS. It is complete and in Bengali characters. There are 95 leaves in it. In each page there are 6 lines. It belongs to the Varendra Research Society of Rajshahi. It was procured from Pundit Kshatish Chandra Bhattacharya of the Village Salikha in District Rajshahi. It is marked no 597, Varendra Research Society.

(च) This MS, also belongs to the Varendra Research Society, Rajshahi and is marked no 643. It contains 61 leaves. In each page there are 8 lines. Paper 4 x 17. But it is mutilated. The first 10 leaves are wanting. The fragmentary copy begins with the root शीघ्रं चन्द्राक्षरं चरि (200). It was procured from Pundit Kalsaran Smitnatha of village Halsa, District Rajshahi. It is of course in Bengali characters. So the ensuing text is really from one of the Bengal MSS.

M M Pandit Ganapati Sastri of Trivandrum wrote to the undersigned that he had got a copy of the चातुर्वेदीय But it is also a copy from the चातुर्वेदीय Library of Vizagapatam Hence it was not taken in and consulted as a copy has already been procured from the same source

But a very substantial amount of help has been found in the चातुर्वेदीय चातुर्वेदीय In its edition printed at Benares, very often quotations are found from Maitreya's चातुर्वेदीय Most of them have been found to precisely tally with the passages in our copies marked ङ and च In fact the MS ङ is quite enough for determining the text of the book and though it presents only the Bengal recension, it may fairly and reasonably be taken as a genuine representative of the चातुर्वेदीय as it had come from its author, on account of its aforesaid unity with the quotations given by चातुर्वेदीय in his चातुर्वेदीय ।

Dacca
 NOVEMBER, 1919 }

SRISH CHANDRA CHAKRAVARTI

शङ्खपत्रम् ।

पृष्ठायां	पङ्क्तौ	अशुद्धम्	शुद्धम्
21	2	भाजेयं ह्यमं	भाजेरयह्यं
27	26	अनेकात्त्वादाम्	अनेकात्त्वादाम्
47	2	विनाम	विनासा
53	8	अघपनन	अघपतन
61	6	वाल, वेत्तुः	वल, वेत्तुः
104	13	इदन्वतुः	इदन्वतुः
109	22	विनर्द्धिर्घति	विनर्द्धिघति
128	20	अघाति	अघाति
136	1	सङ्घयति	सङ्घयति
138	10	वसु हु	वसु त
151	28	पटी	पटी

अथ

महामहोपाध्यायश्रीभैवेयरचितविरचितो

धातुप्रदीपः ।

सञ्जुषोपप्रसादेन धातूनां वृत्तिमारम्भे । (१)

बहुभ्योऽभून् यथा भीमः (२) प्रोक्तवांस्तद्वटागमात् ॥१॥

(१) शेषाभिप्रायैरिह यो मां शेषाभिप्रायैः श्रुतम् ।

त्रिभिषायापयइन्दे सं शेषप्रयणोपमम् ॥ १ ॥

अथोक्तम् धातुपाठेष्विहितानि इदादिमाष्ठाष्टाध्याया एवात्रमन्त्रानि । इहोक्तानि धातुत्वं एवमे-
मात्र इत्यादीनि तु सम्प्रदायात्कृतीपदीमात् । तानि चापिचितविधानानि कानिचिद् दण्डवर्णमिहोच्यते ।
तत्रादावित्पूर्वादि ।

(1)

१ । उपदीपेऽनुनासिक इत् । (११२)

उपदीपेऽनुनासिकोऽनुनासिकः स्यात् । उपदीपे आद्योच्चारणम् । स च धातुपाठधातुपदिकपाठौ एत-
न्नभिन्ने च । एतेर्दिक् चन्दा उपदिशन्ते । एवं । एते । अन्वयोऽकारीऽनुनासिकः । एवकार-
कृत इदानीमपमनुनासिकपाठः परिशुद्धः । तत्र हि "मतिशानुनासिक्याः पाणिनीया ।" इह उपदीप-
दिधातुपाठधातुपदिकानिर्णयः । मन्त्रम् । अन्वयोऽनुनासिकः । उपदीपे किं । अन्वयोऽनुनासिकः ।
साधुपदिकमन्त्रात्परिशुद्धम् । अनुनासिक किम् ? विरिचोवि । विरिचोवि । इत्युक्तम् अन्व-
योऽनुनासिकः ।

(२) भीमोऽपि पाणिनीयधातुपाठस्य व्याख्यातविशेषेण वेदाकरणाः कश्चिद् धातुनामपर्याम् भू मधायाम् एवं इहो-
क्तम् इत्येवमिदम् उपरम इत्यादीन् निर्दिष्टम् । मन्त्रकारस्य श्लेषेऽर्थे इत्याद्येव मन्त्रात् । एव हि पूर्वं धातुपाठः
स्ति । तथाहि धातूनां क्रियावाचिन्ने मन्त्रोक्तिः— "न च या प्रायव इत्याद्यर्थे निर्दिष्टो नियामकः । मन्त्रापादि-
नीयत्वात् । भीमसेनादयो अर्थे निर्दिष्टपरिचिते सन्ति । पाणिनिस्तु श्लेषे इत्याद्यपाठोदिति आद्यवाचिकयो-
रुक्तम् । क्रिय-अभिप्रायेति मन्त्रोक्तिर्निर्दिष्टो मन्त्रकारनिर्दिष्टम् । मन्त्रमन्त्रवर्तीत्याद्युक्तम् ।

क्रियावाचिसमाख्यातुमेकैकोऽपि प्रदर्शितः ।

मन्त्रोक्तम् मन्त्रवर्त्या अनेकार्था हि धातव इति ।

इति । अथएव इति पूर्ववत् इति इह भीमोऽपि निर्दिष्टम् । इति अन्वयोऽनुनासिकः (११२) इत्यादि-
व्याख्यापदिकानि । इति (शब्दकोशम् ११२) ।

प्राधान्याद् धातुसंज्ञायाम् भवतीरनुवादेन च वक्षारवतो

उदित परस्मै क् इड वा स्यात् । मनु ममिला मन्वा । दिनु दीविला दुना । क्तु क्तमिला क्तन्वा ।
मन्वा । यत्तु ममिला मन्वा । दत्तु दमिला दन्वा ।

१० । खरतिश्रुतिप्रतिभृज्जुदितो वा । (अ०१३४)

खरत्यादेरुदितस्य परस्मै वक्षारदेरनुवादात्कस्यै वा स्यात् । विभृ संज्ञा संभिता । अशैतुषीन् अशैधीन् ।
सिद्धयम् संभितयम् । ग्राह ग्राहा ग्राहिता ग्राहिष्यति ग्राह्यते ग्राह्यं ग्राहितम् । प्रपु गोत्रा ग्रापिता
ग्रीपादिता । भृ स्रता स्रिता । प्रृ स्रोता स्रिता स्रीष्यते स्रियते । प्रृ स्रोता स्रिता ।

११ । गान्त्वीदिवास्तुदितान् । (अ०३२)

चिष्मन्लोपिन ग्राफेर अद्विगाद्योपधाया इत्नी न स्याच्चङ्परं च । यथा ग्राफाग्राफात् अममान् ।
मानमाप्यात् अममातरन् । गात् अन्वासात् । ग्राष्ट अथवाषत् । गात् अथवाषत् । डीक्ष अहुडीक्षत् ।
शीक्ष अष्टुषीक्षत् । लोषू अष्टुषीक्षत् ।

१२ । पुषादिपुताद्वत्तदित परलोपदेव । (भा०१३४)

शतृक्कारवपुषादीर्घादीर्णदितस्य परस्मै क्तुरङ् स्यात् परलोपदेव । मरू अचमन् । मरू अचमन् ।
रदु अष्टपत् । मरू अचमन् । आरू अपत् । पुष अपुषत् । मरु अचमन् । सुत अष्टुषत् । उगु अष्टुषत् ।
परलोपदेवु किम् ? अशोणित । अतर्षित ।

१३ । क्कानवचनसंज्ञात्प्रथितादितान् । (अ०३३)

इमथान्तस्य अथादीर्घान्तस्य अथने रदितस्य इहिनं स्यादिङ्गादीं सिचि । यष्ट अथधीत् । अथ अथनीत् ।
दुषम अथनीत् । अथ अथधीत् । यष्ट अथधीत् । यष्ट अथधीत् । जगष्ट अजगष्टीत् । अजगष्ट ।
कज अथनीत् । इष अथनीत् । आर्षधीत् । इन्द्रथेय अजगष्टीदाहरणम् । भाषयात् अष्ट स्यात् ।
थीनन्त् । (यतान्तरे थीनन्त्) यथिनन्त् । 'थेजार्ददद रेवपुरं विष्वाको' इति । थि अथधीत्
पदितान् । कष्ट अथधीत् । इषे अथधीत् । इषे अथधीत् । कथि अथधीत् ।

१४ । ओदितस्य । (अ०३४)

ओदितो निष्ठासकारस्य ककार स्यात् । ओत्वन्तो लघु अथवात् । ओविञी उचिष्मत् उचिष्मन्त् ।
ओप्यायी पीन आप्यात् । हुञी हुष्मत् । हुञी हुष्मत् । हुञी हुष्मत् । ओहात् ओहत् । ओहात्
ओहन्त् । आदय ओदित इति अथह्वम् । हुङ् हुङ् । हुङ् हुङ् । वीङ् वीङ् । वीङ् वीङ् ।

१५ । मन्वद्गुनि अष्टपरं ज्ञापि । (भा०१३४)

चङ्परं चो मद्द मल यीभासी लघुपरस्य सर्वत्र काये स्याद् वापुषीपेऽसति । अथीकरत् ।
अथीकमत । अथीपत् । अथीपत् । अथीषत् । अगितत् । अथपत् । अथमि किम् ? अतत्पत् ।
अरत्पत् । अजगत्तरत् । अष्ट परं किम् ? अष्ट परम् । परद्वयं किम् ? किञ्च अष्टि एव सा
भूत् । अथकमत । अथलोपि किम् ? अथकपत् । अरत्पत् । इवदनाप्यात् अद्वयत् । वापुषीपे कश्च
भाषनिर्वच जलम् ।

१६ । परिणो वा । (भा०१३४)

भ्रुप्रभृतिगण्यन्तानवाचकस्य भ्रूवादिगण्यस्य निपातनात् संश्लुत्वार्थ-

इरितो धातोर् इरिद् वा स्यात् परस्मैपदौ परे । अतिर् अत्युक्तम् अथोतीत् । भिदिर् अभिदत् अभिदत्
सीत् । छिदिर् अछिदत् अछेत्सीत् । इतिर् इदमेत् अद्राथीत् । परस्मैपदे किम् । अमित् । अस्मित् ।

१० । धीत् ऋः (१।१।१८०)

धीतो धातोर् धीमानि वा स्यात् । विमिदा मित्र । मिथुवा धृष्ट । विग्भी इद् । विशिदा लिष्ट ।

१८ । द्वितोऽष्टुष् । (१।१।८६)

द्वितो धातोर्द्वेष् स्वाद् भावे । द्वेषेष्ट वेष्टुः । द्वेषोति यष्टुः । मज्जत् । मन्दत् ।

१९ । द्वितः जिः । (१।१।८८)

द्वितो धातोर् द्विः स्यात् भावे । क्रौञ्चं निरुक्ति (१।१।१२०) तसौ मत् । कुपवत् पक्तिमत् । कुदाष्
दक्षिमत् । कुदाष् द्वितिमत् । कुपवत् उक्तिमत् । लक्ष्मिमत् ।

२० । मितो ऋः (१।१।९२)

मितासुपधाया ऋः स्यात् वी परे । मयति । मयति । मयति । मयति । मयति । मयति ।

२१ । चिण्णसुलोदीर्घोऽन्यतरस्याम् । (१।१।९३)

चिण्णरे ऋमुक्तपरे च वी मितोऽसुपधाया दीर्घो वा स्यात् । अजि अजामि । जत ममम् । जामं जामम् ।
अजि अजि । अज चञ्जम् । अजि अजम् । अजि अजम् । अजि अजम् । अजि अजम् । अजि अजम् ।

२२ । विदमिदादिभ्योऽङ् । (१।१।१०४)

विदम्भो मिदादिभ्यश्चिद्यान्ङ् स्यात् । लृष् लयः । लृष् लया । लृष् लया । लृष् लया । लृष् लया । लृष् लया ।

२३ । अट्टदाष्टडित्त भावनेपदम् । (१।१)

अट्टदाष्टोत्त सप्तदशे यो डित् सप्तदश धातोर्लक्ष स्थाने आत्मनेपद स्यात् । अट्टदाष्टो धातवो धातु
पाठान् अतन्त्याः । आस आसे । वस वसे । धृष्ट धृष्टे । मृष्टे मृष्टे । शीष्ट शीष्टे । मृष्टो डित्त
स्वार्थम् । घिद्यते कुञ्जडित्तोपेति (१।१।१११) आत्मनेपदनिपातात् । अचिडो डित्तन्त्येकारिसपरिभाषार्थम् ।
दिन तव न तुम् । अष्टे । अष्टाते । अष्टे ।

२४ । अट्टदाष्टेव चलादिः । (१।१।१०१)

अट्टदाष्टेव चलादि रक्षकंकाड उप्र स्यात् । मृष्ट दपैः । मृष्ट पदैः । निपदवः । अट्टदाष्टेः
किम् ? भविता । चलादिः किम् ? पचिता । आदिविषय किम् ? सुनुसतः । मीमांसन । अकर्मकात् किम् ।
अपिषा अजम् ।

२५ । स्वरितान्त कर्त्तव्याथे क्रियाफलौ । (१।१।१०२)

स्वरितेऽथे क्तित्य भावोरात्मनेपदं स्यात् कर्त्तव्याथे क्रियाफलौ । यजते यजति । पचते पचति । कुञ्
कुञ्जते कुञ्जति । कुञ्जते कुञ्जति । कुञ्जते कुञ्जति । कुञ्जते कुञ्जति । कुञ्जते कुञ्जति ।

स्वरितेऽथे धातवो धातुपाठान् अतन्त्याः । इष्ट कलितम् । अट्टदाष्टे धातुपाठान् अतन्त्याः । स्वरितेऽथे
अभयपदो । सदाते परस्मैपदोऽथ । अट्टदाष्टे धातु पाठान् अतन्त्याः । धातुभाष्योऽपरे क्विप्
क्विप् क्विप् क्विप् क्विप् । यत् इट्टदाष्टी चित् । इत् अथैव च क्विप् । दाप् दैपी चित् ।

मजन्तधातुवर्गमुच्चारापि भवतिमेव प्रथमं निर्दिशति । भू सप्तायाम् ।

(III) अथ मध्यप्रकाराणि ।

- पदादि—१६ । आदिप्रभृतिभ्य ऋष (२।३।०२) । लुक् स्यात् । अति । इति ।
 पुरादि—१७ । अन्त्यापदाशदपरोच्चारूलौकसेनालीमत्वचवर्मेवर्लुक्पुरादिभ्यो षिच् (१।।२३) ।
 लुकोच्चारि—१८ । लुकोच्चारिभ्यः श्रु (२।३।०) । ऋषो लोच आदिद्वयम् । लुप्तेति । ददाति दग्ने ।
 दिवादि—१९ । दिवादिभ्यः श्रु । (१।१।१९) ऋषोऽपवादः । दीव्यति । मग्नाति । विद्यते ।
 खादि—२० । खादिभ्यः श्रु । (१।१।०२) सुनीति सुतुते । मिकीति मितुते ।
 तुदादि—२१ । तुदादिभ्यः श्रु । (१।१।००) । तुदमि तुदते । तुदमि तुदते ।
 बधादि—२२ । बधादिभ्यः श्रु (१।१।०८) । बधति बधे । मिनति मिनो ।
 मनादि—२३ । मनादिकृष्ण्य च । (१।१।०९) । मनोति मनुते । करोति कुदते ।
 २४ । अट्टदागोपदीमवर्गगतनोत्थादीनामनुनासिकलोपो भवति कृदिति । (१।३।१६) । एत । नत ।
 रत । ततः ।

कादि—२५ । कादिभ्यः श्रु । (१।१।८१) । कौवाति कौवीते । पुनाति पुनीते । सुनाति सुनीते । श्रु म यम् च य इत्येत च मयोऽपवादः ।

रुदादि—२६ । रुदादिभ्यः सावंधातुषु (०।१।०६) वलादेरिट् स्यात् । रादिति । इत् स्य नम चन भव इति रुदादि ।

रोदिति सवितिषेव इति मिति सया ।
 अचिति वेति विज्ञेयी रुदादिः पञ्चमी मया ३ १ ३ इति ।

फवादि—२७ । फवाय सवाताम् । (१।७।१३) एताभ्यामलोपो किति षिटि षिटि च अर्थात् ।
 फवती वाजति भागभासधामा स्या सतम् ।
 अवनति वेति विज्ञेयी फवादिः सप्तमी मया ३ १ ३ इति ।

मनादि—२८ । अचिष्पियजादीनां किति । (१।१।१३) संस्यारत्वं स्यात् ।
 यज्ञो यपो यदृषेय वेष्मेभ्यो इत्यति स्यात् ।
 यदृषेयो अयति रेव यजादयो नव ऋताः इति ।

भवादि—२९ । भवार्थान् । (०।३।०६) । भव्याङ्घोऽङिति भवात् ।
 विजादि—३० । विजानां मयायां गुणः शी (०।३।०३) । विजिर् विजिर् विष्णु इति निजादवः ।

अचिष्यादि—३१ । अचिष्याद्य षट् (१।१।६) ।
 'अचिष्यादृष्टिदायो अचिषी मासीरेव च ।
 दीधीषिषीय सत्रानां अचिष्यादाःपुपयः' इति ।

विशादि—३२ । विशय पञ्चमः (७।३।०३) । मम इत् स्यात् । कुदृदृष्टृदृष्ट इति विशादि ।

सतो भावः सत्ता । तत्परं सामान्यमपि भवत्यादिपदैः सत्ता साध्य-
स्वभावतयोच्यत इति क्रियावचनानां भूवादीनां धातुसंज्ञा विधीयमानास्यापि
भवति । कथं पुनर्जायते भवत्यादिपदैः सत्ता साध्यस्वभावतयोच्यत-
इति ? साधनानां सन्निधानात् । एकाकिना पदेन क्रमेष कालत्रययुक्ता-
यास्तस्या अभिधानात् । -कदाचित् क्रियाप्रत्येऽस्यादिभिरुत्तरदानाच्च ।
धातुसंज्ञायां धातोरित्यधिकारे (३।१।८१) वर्तमाने लङ्गिति (३।२।१२३)

-सुप्तादि—४३ । मी सुप्तादीनाम् (७।१।५८) । उन् स्यात् ।

सुचति सुंभतिष्वेव विन्दति लिंभति सदा ।

सिचति क्लन्तिष्वेव छिदिः पिचि सुंभदयः ॥१॥

गुप्तादि—४४ । गुप्तादीनां दीर्घोभ्यासस्य (६।१।७०) । उन्स्येव । गुतीग । मामसान ।

दम्पादि—(४) ये दम्पादीनां दम् वाच्यः (८।१।३८, पार्तिक्) दक दम्क दन्तवित्यती ये तुदादौ
नकारानुपका सं दम्पादयः ।

रधादि—४३ । रधादिभ्यश्च (८।२।३३) यत्तादीराधं धातुकस्य वेदस्यात् ।

रधिरभंशिष्यपिषेव ह्यपिदुष्टिर्मुक्तिः छिदिः ।

सुदिषेति भवन्तेते देवादिना रधादयः ॥१॥

प्रभादि—४६ । प्रभामटाणां धीर्षे शनि (८।३ । ७४) ।

४७ । शमितशमी चितृष् (३।२।१५१)

शमितमिर्दंमिषेव शनिरुभमि शनि क्लमि ।

इत्येते मदिना सार्धंमटौ प्रभादयश्च श्रुता ॥१॥

ज्वलादि—४८ । ज्वलिति कसनेभ्यो ज्वाः (३।१।१४०) स्यात् वा । पक्षे चम् । ज्वल ज्वलतः ।
भ्यादिषु ज्वलादयः पठ्यन्ते ।

पृदि—(४८) पृदीनां प्रस्य (७।१।८०) । मिति परे । पृदिः क्प्राचनर्भेष । पुनाति पुनोमि ।

प्रादि—(५०) प्रादिभ्यः । (८।२।४४) । क्प्रस्य एकविंशतिः क्प्राचनर्भेष । तेषः निहातस्य
अन्त्यात् । दृग्ः शीर्षे ।

(IV) अथ कर्तृणा—

कर्त्तरि षष् । सर्वधातुके षक् । चालादि षः स (६।१।६४) । षो न (६।१।६५) । षदिच
उपदेशमिति (६।१।६३) । न लादिः (६।३।५८) । रलो न्युपधाहलादेः षष् (६।२।२६) इत्यादयो
विधयो षट्स्थो यत्तादीम प्रयाक्रमात् । षष्ठाध्यायीत एव तैत्तिरिष्यां । विस्तरमयाज्ञातलङ्गितम् । यथा
षदात्त षेत् । षट्दात्त षनिट् । परस्मैभाष परस्मैपदी । आत्मनेभाष आत्मनेपदी । अत्रयतोभाषः षष्पथा
विभाषिक उभयपदीयर्षः । अदिनि इत समात् इत्यर्थे ।

लट् प्रत्ययः । शिपाव् कर्त्तरि परस्मैपदमिति (१।३।७८) परस्मैपदभवति ।
 भवति । भवतः । भवन्ति । कर्त्तरि कर्मव्यतीहार (१।३।१४) इत्यात्मनेपदं
 भवति । व्यतिभवते । भावकर्मणो (१।३।१३) रित्यात्मनेपदम् । भूयते ।
 एवमन्यत्रापि लकारे वेदितव्यम् । लोट् भवतु । भवताम् । भवन्तु ।
 भावे भूयताम् । विध्यादौ लिङ् भवेत् । पाशीर्लिङि भूयात् । लङ्
 अभवत् । लुङ् अभूत् । लृङ् अभविष्यत् । लिट् भूमूव । लृट् भविष्यति ।
 भावे भविष्यते भाविष्यते । कर्मणि अनुभविष्यते अनुभाविष्यते । लुट्
 भविता । भवितारो । भवितारः । भावे भविता भाविता । गृहशानधौ ।
 भवन् भवन्ती भवन्तः । व्यतिभवमानः । लृच् । आर्धधातुकस्येड् वलादे-
 रित्तीट् (७।२।३५) । भविता । भवितुम् । भवितव्यम् । प्रचो यत् ।
 भवतीति भव्यः । भवनमिति वा भव्यम् । सुवो भाव इति (३।१।१०७)
 क्वप् प्रत्ययः । देवस्य भावो देवभूयम् । श्रीरावग्नक इति ष्यात् (३।१।१२५) ।
 भाव्यम् । भवतेत्येति वक्तव्यमिति पच् (५) णप्रत्ययः । भवतीति भावः
 भवः । आगिते भुवः करणभावयो (३।२।४५) रिति खच् । आशितभव
 षीदनः । आशितभवं वसंते । कर्त्तरि भुवः खिण्णुष्वुकञौ (३।२।५७)
 षाठ्ठभविष्णुः । आठ्ठभावुकः । भुवथेत्यनुहृत्तौ (३।२।१३८) ग्वाजिस्यय
 क्छुः (३।२।१३८) । भवनशीलो भृष्णः (६) । लघपतपदस्याभूहपदनकम-
 गमशूभ्य उकश् (३।२।१५४) । भावुकः । जिहृदि विन्दीष्वसाव्यथाभ्यम-
 परिभूप्रसृम्यद्येतौनिः (३।२।१५७) । परिभवी । भुवः संघान्तरयोः
 (३।२।१७८) इति क्विप् । अधिभूः । परिभूः । आकभूः । स्वयभूः ।
 प्रतिभूः । दृन्भूः । विप्रसंभ्यो डुसंघायाम् (३।२।१८०) । विभुः । प्रभुः ।
 सभुः । डुप्रकरणे मितट्टादिभ्य उपसंघ्यानम् (३।२।१८०, क) । शभुः ।
 रञ्जेः क्युन् (उप्, २।२३०) इत्यनुहृत्तौ भूसूधूमृज्भिभ्यश्चन्दमि (उष् २।२३८) ।

(५) इदं 'आजिहोक्तं' शार्त्तिकम् । शार्त्तिकघाटे तु नास्ति । भाव इति धातुर्लुपदिच्छन्नादयः ।
 भव ऐभि च र्भकारे स्यादां शार्त्तिकप्रयोगे ।

(६) ऋषाण्डेयान् यच्च द्वितीयेन (७।१।११) शान्तेः । भुवथेत्येन (३।२।१३८) चन्दमि
 मविष्यः । विद्युषी प्रभविष्यति इति लतनुप्रभोरप्रभविष्य वैचरमित्यादौ तु कथोनां निरदृशत्वात् ।

बहुलवचनाद् (३।१।१) क्युन् भाषायामपि । भुवनम् । त्रिभुवनम् । सृष्टभूशुषि-
 सुषिभ्यः कक् (उण्, ३।२२१) । भूकम् (७) । गमेरिनिः (उण्, ४।४४६) ।
 आङि णिघ (उण्, ४।४४७) । भुवथ (उण्, ४।४४८) । भावी । त्रिणी-
 भुवोऽनुपसर्गे (३।३।२४) इति घञ् । भवने भावः । प्रभाव इति तु प्रादि-
 समासे । स्त्रियां क्तिन् (३।३।८४) । भूतिः । विभूतिः । सम्पदादिभ्यः क्तिप्
 वक्तव्यः । भावेऽधिकरणे च । भुः । ल्युट् च (३।३।१२५) । भवनम् ।
 परिभवनम् । न भाभूपू इति (८।४।३४) णत्वनिषेधः । करणाधिकरणयोश्च
 (३।३।११७) । भवनम् । पुंसि संप्रायां घः प्रायेण (३।३।११८) । प्रायेणेति
 सर्वोपाधिष्वभिचाराद् भवः । कर्त्तृकर्मणोश्च भूक्तजोः (३।३।१२०) खल् ।
 ईषदाढ्यम्भवं भवता । तूष्णीमि भुवः (३।४।६३) । छाणमुलौ । तूष्णीभूयास्तौ
 तूष्णीभूत्वा तूष्णीभ्रावम् । सन् । सनियहमुहोयेति (७।२।१२) इण् निषेधः ।
 भुभूपति । यङ् । गुणो यङ्लुकोः (७।४।८२) । बोभूयते । बोभवीति
 बोभोति । बोभूत्विति (७।४।६५) (८) ज्ञापकाद् भुसुवोस्तिङीति (७।३।८८,
 गुणप्रतिषेधो यङ्लुकि न भवति । णिच् । भावयति । अवीभवत् । भू प्राप्ता-
 वात्मनेपदीति चौरादिकः । तस्य तु सुखं भावयति । अर्थं भावयते । परस्मै-
 भाष इति परस्मैपदिनः पूर्वाचार्यसंज्ञा । उदात्त इति सेटः । सेट्यं धातुः ।
 तेन सेट्त्वादस्त्रेङ्गागमो भवति ॥१॥

ततो मङ्गलार्थमात्मनेपदिपूदात्तेष्वेधति तवर्गान्त्येषु निर्दिशति । एधं हवी ।
 एधते । एधाश्चक्रे । ऐधिष्ट । ऐदिधत् । मा भवानिदिधत् ॥२॥

एधँ संवर्षे । एधँते । एधँते । एधँनः । एधँ ॥३॥

गाध प्रतिष्ठालिप्तयोर्ग्रन्थे च । गाधते । जमाधे । अजगाधत् ।

गाधनः ॥४॥

वाध लोडने । वाधते । वाधा । अवाधत । अवाधत् । वाधनः ॥५॥

(०) भूकं किरिमल्ये ।

(८) दावर्णादिभ्यः (७।४।६५) बोभूत्वित्त्वेन एड । ए च ष्टन्दस्त्व । अतो भाषायां भुसुवो तिङीति
 (७।३।८८) गुणप्रतिषेधो न । इत्यस्त्वेव गुणनिषेधः । "अतएव यङ्लुगभाषायात्तपि सिद्ध' इति भरीजिः ।

णाष्ट नाथ याष्त्रोपतापैश्वर्याशोःषु । आशो शोपदेशः । नेतरः ।
तथाचोक्तं (9) सर्वे षादयो शोपदेशा नृतिनन्दिनर्द्दिनक्लिनाटिमाथृनुवर्ज-
मिति । नाथते । प्रणाथते । (10) धननाथत् । नाथते । प्रनाथते । नाथः ।
आशिर्यि नाथ इति (१।३।२१, वा) नियमादन्वत्रागिषः परस्मैपदम् भवति ।
नाथति । अर्थानुरोधेन धकारान्तप्रकरणे नाथतिरूपदिष्टः ॥३॥०॥

दध धारणे । दधते दधेते दधन्ते । दधे । दधाते । दधिरे ॥८॥

स्कुदि आप्रवणे ॥८॥ स्कुन्दते । चुस्कुन्दे ।

श्विदि श्वेते । श्वेत्य इत्येके । श्विन्दते । गिश्विन्दे ॥१०॥

वदि अभिवादनशुभ्योः । वन्दते । वन्दन्ते । वन्दारः । वन्दी । वन्दः ।

वन्दना । ११ ।

मदि कल्याणे सुखे च । मन्दते । वमन्दे । मन्दः । मद्रम् । मन्द्यते ।

“मद्रः पुंसि द्वये मतः ।” १२ ।

मदि सुतिमोदमदस्त्रप्रकान्तिर्गातिषु । १३ । मन्दते । ममन्दे । मन्दः ।

मन्दुरा । मन्दिरम् ।

स्यदि किञ्चिच्चलने । १४ । स्यन्दते । पस्यन्दे । स्यन्दनः ।

क्लिदि परिदेवने । १५ । क्लिन्दते । चिक्लिन्दे । क्लिन्दः । परस्मैपदियु

पाठात् क्लिन्दतीति भवति । उभयपदिश्वयं न पठ्यते । एर्च्चभिप्राये क्रियाफले-
ऽपि परस्मैपदमकर्च्चभिप्राये चात्मनेपदं यथा स्यात् ।

सुद हर्षे । १६ । मोदते । मुमुदे । मुदितमनेन मोदितमनेन । प्रमुदितः

प्रमोदितः । मुदित्वा मोदित्वा । मुमुदियते मुमोदियते । मोमुद्यते । मुत् ।

मुदगरः । मुदगः । मुद्रा । मुद्रितः ।

दद दाने । १७ । ददते ददेते ददन्ते । “प्रसङ्ग ते साधुधियं ददन्ते” ।

दददे ।

ष्वद स्वर्दे आस्वादाने । १८।१८ । आशः शोपदेशः । नेतरः । तदुक्तम् (11)

(9) भाष्य इति श्लो ।

(10) अथे तु नाथने धांपदेशत्वं न क्षीयति । तन्मते प्रनाथत इति दन्त्यपत् ।

(11) भाष्य इति श्लो ।

अज्दन्त्यपराः प्राटयः षोपदेशाः सिङ्खिदिष्वदिष्वञ्चिथपयथ सृपिष्ठजि-
 स्तृस्त्वामेखसृवर्जमिति । स्वदते । अस्वदत् । सः स्त्रिदस्त्रदिसद्दीनाश्चेति
 पत्वस्यापवादः (८।३।६२) सत्वम् । सिस्त्रादयिपति । स्वईते । सिस्त्रदयि-
 पति । ङस्त्रवत्प्रकरणे स्वदतिं निर्दिश्य रेफपत्संयोगान्तप्रकरणे स्वईतिं
 निर्दिष्टवान् । स्वादतिसु दीर्घोपधप्रकरणे पृथगेव निर्दिष्टव्यः ।

उई माने । क्रीडायाम् । २० । ऊईते । ऊर्दाश्चक्रे ।

कुई खुई गुद क्रीडायामेव । २१।२२।२३ । कूर्ईते । खूर्ईते । उपाधाय
 शेति (८।२।०८) दीर्घत्वमत्र कैश्चिन्नेप्यते । तन्मते उईते । कुईते । खुईते
 इति । गोदते । गोदः । गोदौ ङदौ । क्रीडायामेवैत्येवकारादन्यत्रार्थनिर्देशे-
 ष्वनियमोऽनुमीयते । (12)

पूद जरणे । २४ । सूदते । सुदूदे । सुदिता । मधुसूदनः । नन्द्यादिः ।

झाद अव्यक्ते शब्दे । २५ । झादते । जझादे । दुन्दुभिझादः । ङदो
 जनाशयविशेषः (13) । पृषोदरादित्वाद् ङस्त्वम् ।

ह्लादी सुखे च । २६ । ह्लादते । जह्लादे । पद्मशः । पद्मचवान् ।
 आह्लादः । प्रह्लादः ।

स्त्राद आस्त्रादने । २७ । स्त्रादते । सस्त्रादे । अस्त्रिस्त्रदत् । सिस्त्रादयि-
 पति । अषोपदेशोऽयमिति पत्वं न भवति ।

पई कुत्सिते शब्दे । २८ । पईते । पईनः । (14)

यती प्रयत्ने । यतते । येते । यत्यम् । यत्तः । यत्तवान् । आयत्तः ।
 यत्रः । २९ ।

युष्ट लुष्ट भासने । ३०।३१ । योतते । युयुते । अयुयोतत् । जोतते ।

विष्ट वैष्ट याचने । ३२।३३ । विथते । विविथे । विविष्यते । अविविथत् ।
 विष्यते । विथते । विविथे । विविष्यते । विष्यते ।

(12) गुदं इत्येव अचिक पठन्ति ।

(13) अगाधजघामय इति ऊपुसके पाठः ।

(14) षोडशे कर्तव्ये पठ्ये गुदस्ये र्नेति चार्क इषे वृत्तेति चरते भयप इषजे र्नेति र्नेति च ।
 इति कश्च ।

अधि । शैथिल्ये । ३४ । अयते । अय्यते । अयन्ते । अयन्त्याते ।
अग्रयन्त । आग्रयन्ते ।

अधि कीटिल्ये । ३५ । अयते । अय्यते । जयन्ते । जयन्त्याते ।

अन्य मोचनप्रतिङ्गणयोः । अन्य सन्दर्भ इति क्रादौ । तयोस्तु अय्याति ।
अय्यते । अय्याति । अय्यते इत्यादि रूपम् । अन्य अन्य सन्दर्भ इति चुरादौ
विकल्पितणित्प्रकरणे । अन्ययति अन्यति । अन्ययति अन्यति । -क्रादे-
चुरादेशान्निहितः । अय्ययतिदम्भिस्त्रस्त्रीनामिति लिटः किञ्च सति
येद्यतुः) येद्युः । येद्यतुः । येद्युरिति भवति । किञ्चित् तु-वापहणमस्मिन्
वाक्ये कुर्वन्ति । तथाच सदिस्रस्त्रीः परस्य लिटीत्यत्र (८।३।११८)
हृत्तावुकं स्त्रुः परस्य लिटी विकल्पेन किञ्चमिच्छन्तीति । तन्नतेनै-
तयोरपि पक्षे अय्ययतुर्जयन्तुरित्येवं भवति । सर्वत्र ण्यय्यिद्यय्यिद्रूआत्मने-
पदाकर्मकाणाञ्चेति (३।१।८८, वा) कर्मकर्त्तरि यक्चिपोः प्रतिषेधः । अय्यते
स्वयमेव । अय्यीते) अय्यय्यिष्ट । अय्यते । अय्यीते । अग्रय्यिष्ट ।

कथ आघायाम् । ३६ । कथते । विकथी । विकथनः ।

आत्मनेभाषेत्यात्मनेपदिनां पूर्वाचार्यसंज्ञेयम् । उदात्ता इति सेट्त्वाय-
सुक्तम् । अनुदात्तेत इत्यनुदात्तेत् संज्ञेयमित्यर्थः । तस्य फलमनुदात्तहित
इत्यात्मनेपदम् (१।३।१२) । एवं तवर्गान्तानात्मनेपदिनः परिसमाप्य तवर्गान्ताः
परस्मैपदिन उच्यन्ते ।

अत सातत्वगमने । ३७ । अतति । आत । आततुः । आता दिग् ।
इध्रण्यतिभ्याम् (उण्, ४।५।६८) । आतिः । आतिः । सौवातः । पदातिः ।
अतसी ।

चित्ती संज्ञानि । ३८ । चेतति । चेततः । चिषेत । चेतनः । चित्तः ।
चित्तयाम् । चेतित्ता । चितित्त्वा चेतित्त्वा । चिचित्तिपति चिषेतिपति ।
चित् । चिद्रूपः । चेतः । चित्तः कणः कण (उण्, ४।६।१५) । चिकणः ।
चैकष्यम् । (१५)

च्युतिर् आसेचने । ३८ । च्योतति । अच्युतत् अच्योतीत् । च्युतिस्त्वा
च्योतिस्त्वा ।

युगतिर् चरणे । ४० । ययौतति । अयुगत् । अययौतीत् । दन्त्यादि-
रयमुपदेश इष्यते । मधुययौततीति मधुयुगत् । तमाचक्षाणो (16) मधु-
गिति यथा स्यादिति । युतिरित्यथेके पठन्ति । चुतिर् हासन इति च ।
चोतति । अचुतत् अच्योतीत् । (17)

मन्य विलोडने । ४१ । मन्यति । मण्यते । मयितम् । मन्यनी ।
क्रादिष्वप्यर्थं पठ्यते मघाति । मघीतः ।

कुयि पुयि लुयि मयि हिंसासंक्षेपनयोः । ४२-४५ । (18) । कुन्यति ।
कुन्यते । पुन्यति । पुन्यते । लुन्यति । लुन्यते । मन्यति । मन्यते । कुन्य
संक्षेप इति क्रादौ । कुयाति । कुयते ।

पिधु गत्वाम् । ४६ । सेधति । सिपेध । अभिपेधति । “द्विपो ध्रु-
परिसेधतः” । सेधतेर्गताविति पत्वप्रतिपेधः (८।३।१११) । प्रतिपेधति
पापात् । अनेकार्थत्वादत्राप्रतिपेधः । प्रत्यपेधत् । प्रतिपिपेधिवति । उदितो
वा (७।२।५६) । सेधित्वा सिद्धा सिधित्वा । यस्य विभाया (७।२।१५) ।
सिद्धम् । केचिदस्पीकारमनार्थमिच्छन्ति । तथाच एकाच उपदेशेऽनु-
दासादित्यत्र (७।२।१०) ह्रस्वी निष्ठाया सिधितमित्युदाहृतम् ।

पिधु शास्त्रे माह्वल्ये च । ४७ । शासनं शास्त्रम् । सेधति । सिपेध ।
जादित्त्वादित्त्विकल्पः । सेधिता सेधा । सेधित्वा सिधित्वा सिद्धा । क्रादिनियम-
(७।२।१२) प्रत्युज्जीवितस्वेटो बलीयस्त्वमिष्यते । तेन स्वरतिसृत्तिसृयति
ध्रुज्जुदितो वेति (७।२।४४) प्राप्तस्य विकल्पस्थापवादो नित्यमिडागमो भवति ।
सिर्पिधिव । सिपिधिम । अल्पत्वाद्कारान्तयोर्दकारान्तेभ्यः पूर्वं निर्देशः ।
प्रथमं हि लघुर्हपदिश्यते ।

(16) अत्र भाष्यः—“पवञ्च इतिस्वावपदनञ्चरीसञ्चताकारमैवेकादिभिरग्रम्” इति ।

(17) अत्र भाष्ये इति वा पाठः । भाष्य इत्यने ।

(18) अत्र कश्चित् मघीत्यन्तं परं नापीति च पठ्यते । तत्र नाश्रुति मान्यते इति रूपं दर्शितम् ।

खाह भक्षणे । ४८ । खादति । चखाद । अचखादत् ।

खद स्त्रैर्य्ये । हिंसायाच्च । ४९ । खदति । खदिरः । यवखदा । (१९)

वद स्त्रैर्य्ये । ५० । वदति । ववाद वेदतु वेदुः । बदरम् । बदरीकुशः । (२०)

गद व्यक्तायां वाचि । ५१ । गदति । प्रणिगदति । प्रएगदत् । गद्यम् ।

प्रगाद्यमिति ष्यति । निगादः निगदः । अहुगदः ।

रद विलेखने । ५२ । रदति । रदः । रदमः ।

शद अव्यक्ते शब्दे । ५३ । नदति । प्रणदति । प्रणिनदति । निनदः ।

निनादः । पचादिषु नदङिति पठ्यते । तत्प्राप्त्याददन्तादपि टिड्-

टापेति (४।१।१५) ङीप् । नदी । गैदिकेषु नद्यादिभ्यो टक् (४।२।९७) ।

नद्यां भवं नादेयं जनम् । गोटापर्याय नद्याद्येत्थनेनाच् समाप्तः ।

पचनदम् । नदीपोर्णमासीत्वादिनाऽ(५।४।१२०)व्ययीभावे टच् । उपनदम् ।

परिनदनमिति चुभ्रादिः ।

अर्ह गतो याचने च । ५४ । अर्दति । आर्दिदत् । आर्दिदिपति । अभ्यर्णां
गरत् । (२१)

नर्द गर्द शब्दे । नर्दति । प्रनर्दति । अणोपदेशोऽयमिति षत्वं न
भवति । गर्दति । जगर्ह । गर्दिता । गर्हभः । कृशूगलिकलिगर्हिभ्योऽभच् ।
(उण्, ३।४०२) । ५५।५६ ॥

तर्द हिंसायाम् । ५७ । तर्दति । ततर्ह । मूर्धकेण हिंसार्थधातुना सहास्य
निर्देशो न कृतः । रिकवत्संयोगान्तप्रकरणात् । एवमन्यत्रापि व्यतिक्रमे हेतु
वैदितव्यः ।

कर्द कृत्सिते शब्दे । ५८ । कर्दति । कर्हः । कर्हनः । कर्दमः ।

खर्द दन्द्शूके । ६९ । दन्द्शूको दंशनशीनः स्वभावभूतगर्हितदंशन
क्रियाकर्त्ता । अनेन तत्प्रथमपेता स्वभावभूतगर्हितदंशनक्रिया लभ्यते ।

(१९) यथासिद्धमिति दुर्गि च । यत्रानां सप्तद्वयानमित्यर्थः । गर्हितप्लानमित्येके ।

(२०) अहिना वदति पितृ इति । म्दिरिकवतीत्यर्थः । षोडशदिरपत् ।

(२१) गरदधत्त भाति चान्तकोऽपीति वदुकाच् । आपने चित् अकारस्तातुक्तमुदघर्षेताम् षोडश
मपीत्येके । तदाप्य रदः सदन्त्यादि अगुर्दंशर्दीरिति शयम् । -

धातोः क्रियावचनत्वात् । एवमन्यत्रापि द्रव्यनिर्देशे क्रिया लक्ष्यते । दन्दंगन इत्येतन्नोक्तम् । ताच्छीत्यार्यस्य संग्रहो (२२) न स्यादिति । खर्दति । चखर्द् ।

अति अदि बन्धने । ६०।६१ । अन्तति । अन्तः । अन्दति । आनन्द । आनन्दतुः । अन्दिदिपति । अन्दूः । अन्दुकः ।

इदि परमैश्वर्ये । ६२ । इन्दति । इन्दाश्चकार । इन्दिदिपति । इन्द्रः । इन्द्रवसुधेत्यादिना (४।१।१४८) ङीषानुक्तौ । इन्द्राणी । अतइञ् (४।१।८५) ऐन्द्रिः । मास्य देवता (४।२।२४) । ऐन्द्रं इविः । छ च (४।२।२८) । महेन्द्राद् घाणौ च (४।२।२८) । महेन्द्रीयम् महेन्द्रियम् माहेन्द्रम् । तस्येदमित्यण् (४।३।१२०) । ऐन्द्रं धनुः । मिश्रकन्देत्यादिना (४।३।८८) छः । इन्द्रजनन-माधिकृत्य कृतो ग्रन्थ इन्द्रजननीयः । इन्द्रियमिन्द्रलिङ्गमित्यादौ (५।२।८३) निपात्यते । इन्द्रियम् ।

विदि अवयवे । ६३ । विन्दति । विविन्द । अस्यापि विन्दुरिच्छुरिति (३।२।१।६८) निपातनमिच्छन्ति । जयादित्यसु विद ज्ञान इत्यस्यैव तन्निपातन-माह । (२३) ।

षिदि कुत्सायाम् । ६४ । निन्दति । प्रणिन्दति । निन्दकः । निन्दा । अस्य नोपदेशत्वं वैचित्त्यार्थम् । वा निंसनिञ्निन्दामिति (८।४।३३) विकल्पविधानात् । केचित्तु कृति प्रत्यये विकल्पमिच्छन्ति । तिङि पुनरुपसर्गा-दसमासेऽपी- (८।४।१४) त्यादिना षोपदेशत्वान्नित्यमेव णत्वं भवतीति ध्याचक्षते । मङ्गिकाव्ये तु तिङ्यपि विकल्पो दर्शितः । “प्रणिन्दिष्यति नो भूयः” इति ।

टुनदि समृद्धौ । ६५ । नन्दति । प्रनन्दति । नन्दकः । नन्दनम् । नन्द्युः । नन्दयतीति नन्दनः । पचाद्यच् । नन्दः । स्त्रिया नन्दा । घञ् । आनन्दः । आयस्यकी णिनिः । नन्दी । (२४)

(२२) । परिषद् इति कश्चित् पाठः ।

(२३) । अत्र नञि इदनेकदेशस्य कृतिद्वयपाठः । यतो दकारान्तेषु उकारान्तस्य पाठः सन्दिग्धः । नञि इदनेकदेश इति भाष्यनमोऽनियमेष्वपि नास्ति । अतो मेष्वयमतेऽपि अत्र नास्ति परः ।

(२४) । नन्दते च कृष्ण पुंसामिति ऐवीमाहाज्ये । आर्षोऽर्थं प्रयोगः । वषट्कार्यानिश्चलादिति रमा नाचल समोरमा । शिशिल हा भीमनन्देन्दनन्दमैलि नैवधे ।

चदि आह्लादने । ६६ । दीप्तौ च । चन्दति । चन्द्रः । चन्दनम् ।
चन्दिरः । चन्द्रिका । (25)

वदि चेशायाम् । ६७ । वन्दति । तत्रन्द ।

कदि क्रदि क्त्वि आह्लाते रोदने च । ६८-७० । कन्दति । चक्रन्द ।
कन्दः । बहुलवचनादरन् । कन्दरः । कन्दरा । कन्दलः । गीरादित्वात्
कन्दली । क्रन्दति । चक्रन्द । आक्रन्दः । क्त्वि । चक्रन्द । (26)

क्लिदि परिदेवने । ७१ । क्लिन्दति । चिक्लिन्द । क्लिन्दितः । क्लिन्न इति
इति तु क्लिद्रु आर्द्राभाव इत्यस्य क्लिद्यते रूपम् ।

शुन्व शुब्धौ । ७२ । शुन्वति । शुशुन्व । शुधितः । शुधिः शुव इति तु शुध्यते
रूपम् (27) । संयोगान्तप्रकरणानुरोधेन पूर्वं धकारान्तप्रकरणे नार्थं निर्दिष्टः ।

परस्मैभाषा उदात्ता उदात्तेत इति । उदात्त इत्संज्ञक एषा-
मित्यर्थः । एतेनानुदात्त इत्संज्ञक एषां नाम्नीति आत्मनेपदमेषां न भवती-
त्युक्तम् । मङ्गलानुरोधेन तवर्गान्तानुपदिश्य प्रथमभाषितः कवर्गान्तानुप-
दिशति ।

शोक् सेवने । ७३ । शीकते । शिशीके । अशिशीकत् । शीका ।
शीकरः । अष्टाष्टाशीकित्वादिना (३।१।१७, वा) क्यङ् । शीकायते ।

लोक दर्शने । ७४ । लीकते । अलुलोकत् । लोकः ।

“समानस्य तदादिषु अप्याकादिषु चेष्यते ।

ऊर्ह्वे दमाच्च देहाच्च लोकोत्तरपदस्य च ॥१॥ (४।३।६०, वा)

इति ठक् । इह लोके भवमेहलौकिकम् । अनुगतिकादित्वादुभयपद-
वृद्धिः (७।३।२०) ।

शोक संघाते । ७५ । शीकते । अशुशोकत् । शोकः ।

द्रेक धेक गण्डोत्साहयोः । ७६।७७ । द्रेकते । अदिद्रेकत् । धेकते ।

अदिधेकत् ।

(25) किरपि चन्दिरः । अन्दिरी दीपवन्दरीति । अन्दीर्यासीति ठनि अन्दिका कौमुदी ।

(26) क्त्वि कन्द कृदीत्येके षठिति । कन्दते कन्दति । चुक्रन्द । कन्द ।

(27) योवान् शुन्वति मन्वेति इत्यानुधः । शुन्वया शुन्वति विश्व इति ।

रेक शङ्कायाम् । ७८ । रेकते । अरिरेकत् । रेका । रेकः ।

रेक स्त्रेक स्त्रेक स्त्रकि अकि अकि गत्यर्थाः । ७९—८४ । रेकते । सिमेके । अस्मिमेकत् । स्त्रेकते । स्त्रेकते । अहते । अह्यते । अह्यते । अह्यते । (२४)

शकि शङ्कायाम् । ८५ । शकते । शक्ये । शक्यते । शङ्का ।

अकि लक्षणे । ८६ । अहते । आनह्ये । अह्यते । अह्यः । मन्दि-
धासिमधीत्यादिना (उण्, १।३८) उरच् । अहुरः ।

वकि कौटिख्ये । ८७ । वद्धते । ववह्ये । अववहत् । वह्यते । वह्यः ।

मकि मण्डने । ८८ । मद्धते । मुच् । मद्धनः ।

कक लील्ये । ८९ । ककते । चकले । काकयति । काकः ।

कुक् हुक् आदाने । ९०।९१ । कौकते । चुकुके । कौकः । वर्कते ।
वर्कः । वरीह्वयते । इगुपधञ्जप्रौक्तिरः कः (१।१।१३५) । हुकः । स्वार्थे
हुकाष्टेण्यच् (५।३।११५) । वाकेंष्ट्यः । वर्करो मेपशावकः ।

चक दृप्तौ प्रतीघाते च । ९२ । चकते । चेले । चकितः । कठिचकि-
भ्यामोरच् (उण्, १।६४) । चकोरः ।

ककि वकि अकि वकि दौक त्रीक स्वक वस्त मस्त तिक्त टिक्त टीक्त
रघि लघि गत्यर्थाः । ९३—१०६ । कद्धते । कह्यः । वद्धते । वह्यः । अह्यते ।
वद्धते । टीकते । अट्टुटीकत् । त्रीकते । अतुत्रीकत् । स्वकते । स्वा-
क्कारते । सुब्धातुष्ठिवृत्ततीनां प्रतिषेधो (६।१।६४) वक्तव्य इति धात्वादेः
पकारस्य सत्वप्रतिषेधात् सत्वन्न भवति । (२०) वस्तते । मस्तते । तेकते ।
अतितेकत् । तिकः । तिकादित्वात् फिञ् । तेकायनिः । टेकते । अटि
टेकत् । टीकते । अटिटीकत् । टीका । रह्यते । ररह्ये । लह्यते । ललह्ये ।
लह्यिंघोर्नलोपधेतुरप्रत्ययः (उण्, १।२८) । लहुः । यालमूललघुङ्गुलीना वा
लो रत्वमापद्यत इति (८।२।१८ वा) रपन्ते रहुः ।

अघि वघि मघि गत्यान्वेषे । १०७—१०८ । अह्यते । आनह्ये । अह्यते ।

(२४) माधवभटीजियमहोः घेक इति शक्ति ।

(२०) अक् इति पाठान्तरम् । तेन अस्तते । अक्षन्त्यात् इति ।

पवङ्गे । विवङ्गिपते । मङ्गते । मङ्गि कैतवे च । पूर्वमस्य पाठः कैतवार्य-
म्यान्वाचितत्वशोतनाय । (30)

राष्ट् लाष्ट् द्राष्ट् सामर्थ्ये । ११०—११२ । राघते । राघि । प्र-
राघत् । लाघते । उलाघः । द्राष्ट् आयासे च । द्राघते ।

शाष्ट् कथने । ११३ । शाघते । शाघा । इति आत्मनेभाषा उदात्ता
अनुदात्तेतः ।

शय कथर्गान्ताः परस्मैपदिनः । फक् नीचैर्गतौ । ११४ । फक्ति ।
पफक् । फक्कः । फक्किता । (31)

तक् हसने । ११५ । तक्ति । तक्वम् ।

तक्कि छच्छजीवने । ११६ । तक्किति । आतङ्गः ।

शुक गतौ । ११७ । शुकति । शुकः । शुकः । शुकाद् घञ् (४।२।२६) ।

शुक्नो देवतास्य शुक्रियं हविः । (32)

बुक् भषणे । ११८ । बुक्ति श्वा ।

कक्त् हसने । ११९ । कक्त्ति । श्कादिभ्योऽटन् (उण्, ४।५२०) ।

कक्त्तः । (33)

शोषृ राषृ लाषृ द्राषृ ध्राषृ शोषणान्तर्ययोः । १२०—१२४ ।
शोषति । शोषाश्कार । शोषति । मा भवानुचिषत् । राषति ।
अरराषत् । लाषति । अस्तवाषत् । द्राषति । अदद्राषत् । ध्राषति ।
अदध्राषत् ।

शाषृ श्राषृ व्याप्तौ । १२५ । १२६ । शाषति । अशशाषत् । शाषा ।
श्राषति ।

उख नख वख मख रख लख वखि लखि इखि इखि वला रगि वगि लगि
अगि मगि तगि त्वगि जगि झगि अगि अगि इगि रिगि लिगि गत्वर्थाः ।

(30) कैतवार्यस्य अनुदात्तत्वशोतनादेति उणुस्ये पाठः ।

(31) फक्किभित्ताद्यत्तद्विधादिवभाष्यत्तल्लान्तरापिनेति नैववे ।

(32) अर्धं माधवभट्टीजिन्नां न दत्त ।

(33) भट्टीजिनेति कथं हसने । अनिकस्यति । अर्धं माधवत्त ।

१२०-१५१ । शोखति । प्रोखति । उवोख । अभ्यासस्यासवर्णं (६।४।७८)
 द्वितीयद्वयङोर्विधानसामर्थ्याद् ह्लादिशेषो न भवति । जखतुः । अतैका-
 देशस्य पूर्वे प्रत्यन्तवत्त्वादभ्यासग्रहणेन अहणे सति ऋस्त्वं प्राप्नोति । तदभ्यास-
 प्रकृत्यवयवयोरेकादेशस्य बहिरङ्गत्वेनासिद्धत्वादभ्यासमात्रात्प्रथमं ऋस्त्वं न
 भवति । उखा । उचिखिपति । औचिखत् । औचिर्कृत्दिक्करणं ज्ञापकं
 नित्यमपि द्विर्वचनमुपधाकार्येण बाध्यत इति लघूपधगुणे कृते द्विर्वचनम् ।
 मा भवानुचिखत् । नखति । नख्णुः । वखति । मखति । मखो यत्नः ।
 रखति । लखति । वद्धति । लद्धति । इद्धति । प्रेङ्णम् । ईद्धति । वलाति ।
 वलातम् । गुरोश्च हलः (१।३।१०२) । वला । रद्धति । रद्धः । वद्धति । वद्धाः ।
 लद्धति । विलद्धति । हलयोरेकत्वस्मरणाद् विद्धद्भः । लङ्गिकम्प्रोरुपताप-
 शरीरविकारयो (६।४।३४, वा) रूपसंख्यानमित्यनुनासिकलोपः । विलगितम् ।
 अद्धति । अद्धाः । पृषोदरादित्वाणत्वम् । अद्धणं चत्वरम् । अङ्गिमदिमन्दिभ्य
 आरन् (उण्, ३।४।१४) अङ्गारः । अङ्गारसमूहे पाशादिभ्यो यः (४।२।४८) ।
 अङ्गार्यः । मद्धति । मद्धेरलच् (उण्, ५।७।४८) । मद्धलम् । तत्र साधुरिति
 (४।४।८८) यत् । मद्धल्यम् । तद्धति । तद्धः । त्वगि कम्पने च । त्वद्धति ।
 तत्त्वद्भ । (३४) त्वद्धः । त्वद्धति । श्रद्धति । अद्धति । अद्धति । इद्धति । इजादेः
 समुम इति (८।४।३२) णत्वम् । प्रेङ्णम् । इद्धितम् । रिद्धति । लिद्धति ।
 लिद्धम् ।

युगि जुगि रुगि वजने । १५२-१५४ । युद्धति । जुद्धति । रुद्धति ।

दधि पालने । १५५ । दद्धति । (३५)

लघि शोषणे । १५६ । लद्धति । लल्लु । लल्लुमम् । लल्लुत इति गत्यर्थ-
 स्थाकनेपदिनः । अस्यापि गतौ वृत्तिर्दृश्यते । तथाच भट्टिः “अन्ये चाल्लुङ्गिषुः
 शैवान् गुहास्वन्धे न्यनेपत ।” इति (३६)

(३४) उद्धि रुद्धि लद्धि रद्धि इद्धि इत्येते भाष्यभट्टोक्तिभ्यामविका पठितः । वगि अगि इति तु तयो
 र्द्वयेषु शक्तिः ।

(३५) अथ भाष्यभट्टोक्तिभ्यो न पठितः ।

(३६) गत्यर्थं भाष्यभट्टोक्तिः पठितः ।

घघ हसने । १५७ । घघति । जघाघ ।

मघि मण्डने । १५८ । मङ्घति ।

शिघि आघ्राणे । १५९ । शिङ्घति । आघको लूधूशिङ्घिधातुभ्यः (उण्, १।२।६३) । शिङ्घाणकः । इति परमैभाषा उदात्ता उदात्तेतः ।

अथ चवर्गान्तान् आत्मनेपदिनः प्राङ् ।

वर्ष दीप्तौ । १६० । वर्षते । वर्षः । व्रज्वर्षसम् । राजवर्षसम् ।

पच वेपने । १६१ । सचते । असीपचत् । सक्तवः ।

लोचृ दर्शने । १६२ । लोचते । अतुलोचत् । लोचनम् । आलोचयतीति लोचृ लोचृ षट् कुप तर्क इतु इधु भाषार्या इति (३७) चौरादिकात् । आलोच्यइति ख्यन्तादेरच् (३।३।५६) । केवलादि ख्यति घञि च कुत्वं स्यात् । एरजख्यन्तानामिति तु तन्मतेन यैर् आर्धधातुक इति (२।४।२५) णिलोपविधौ विषयसप्तमीष्यते ।

शच व्यक्ताया वाचि । १६३ । शचते । शचे । इन् सर्वधातुभ्यः (उण्, ४।४।४६) । शचिः । उभे वनम्यत्यादिव्यति सूत्रे (६।२।१४०) कृदि-कारादङ्गिन इति ङीपन्तः (४।१।४५, गण) शचीशब्द उदाहृतः । मतान्तरे तु शार्ङ्गरवादित्वान् ङीनन्तः । शची ।

श्वच श्वचि गतौ । १६४ । १६५ । श्वचते । श्वचचे । श्वचते । श्वचरते ।

कच वन्धने । १६६ । कचते । चकचे । अचीकचत् । पचाद्यच् । कचः । विकचम् । कर्मणि घञ् । न कादेरिति (७।३।५८) कुत्वप्रतिषेधः । काचः । ख्यन्तादेरङ्गिति वा । एरजख्यन्तानामिति त्वार्धधातुके (२।४।२५) इति णिलोपविधौ ये सप्तमीं भन्वन्ते तन्मते इति पूर्वमेवोक्तम् ।

काचि दीप्तिवन्धनयोः । कचते । चकचे । गौरादित्वान् ङीप् । काची । क्युट् । काच्यनम् । उभयत्राप्यन्येषामपि दृश्यत इति (७।२।१२७) दीर्घः । (३४) दीप्तौ चेति वक्तव्ये वन्धनग्रहणं विस्मयार्थम् । १६७ ।

(३७) उदादिङ्गिने षट्ठिवा । (१।०—२४३) ।

(३४) षपीश्यादिलाह दीर्घं नौ गौरादिङ्गीपि काचीति अत्रुलके पाठ । काचि इति तु माधवप्रतीति

मच मुचि कल्फने । १६८।१६९। कल्फनं दम्भः शाल्मथ । मचते । मेचे । मुचते । मुमुचे । मुच्यते ।

मचि धारणोच्छ्रायपूजनेषु । १७० । मच्यते । मच्चः ।

पचि व्यक्तीकरणे । पच्यते । पङ्कः । बहुनवचनात् कनिन् । पङ्भ्यो लुक् (०।१।२२) पङ् । पङ्कमः । पङ्कक इति संख्याया अतिशयदन्तायाः कन् (५।१।२२) । पङ्क्तिर्विशतीति (५।१।५८) निपातनात् । पङ्क्तिर्दशसंख्या । प्रपच्यति प्रपच इति तु चुरादिपाठात् । १७१ ।

ष्टुच प्रसादे । १७२ । स्तोचते । तुष्टुचे । तोष्टुचते । स्तोफः । पोटा-युयतीत्यादिभिरजातिः समस्यते (२।१।६५) । अग्निस्तोकः । संस्तोज इति षर्षविकाराभ्युपगमात् । (३७)

ऋज गतिस्थानार्जनोपार्जनेषु । १७३ । अर्जते । ऋकारस्योऽपि रेफो द्विह्रस्वपङ्कणसामर्थ्यादङ्गुयङ्गणेन गृह्यते । तस्मात्तुडिति (८।४।७२) तुट् । आट्टजे ।

ऋजि भृजी भर्जने । १७४।१७५ । ऋञ्जते । ऋञ्जाञ्जके । नुमागम-निमित्तापि यस्य शुरुमशा ततोऽप्याम् भवति यथा इन्द्राञ्जकार । केचित् तु आट्टजे इति प्रत्युदाहरन्ति । तत्रेन्धिभवतिभ्याञ्चेति (१।२।६) इन्धिप्रहणेना-नित्य आमिति प्रापितमेतत् । तदनित्य आमिति न भवतीति यथा कथञ्चित् समाधेयम् । भर्जते । बभ्रजे । भर्जिता । विभर्जिषते । भ्रतः भ्रक्तवान् । पत्व-मनिट्त्वञ्चास्य नास्तीति भ्रस्जो रोपधयोरित्यत्रोक्तम् (६।४।४७) ।

एजृ भ्रेजृ भ्राजृ दीप्ती १७६-१७८ । एजते । एजाञ्जके । अङ्गमेजयः । सा भवानेजिजत् । एजतीति एजृ कम्पन इत्यस्य भवति । भ्रेजते । विभ्रेजे । प्राथिभ्रेजत् । भ्राजती । बभ्राजे । प्राथिभ्रजत् । प्रबभ्राजत् । भ्राजते । रनुदासीत्व-प्रतिपादनार्थमकारानुबन्धे कर्त्तव्य ऋकारानुबन्धकरणमात्मनेपदमात्र-फलकम् । ऋकारानुबन्धप्रकरणात् । भ्राजति शायं फणादिसप्तकेपि पठि-

आमपिको धातु पठित । तन्त्रे तस्मात् शायो काचमिति । कटुकमिति कविभाषो "धातुलकादिक" इति माधव ।

थते । तत्र द्विष्पाठफलं ब्रुवते ब्रघादिसूत्रे (८।२।३६) राजिसहचरि-
तस्य भ्राजे र्भ्रणमं यथा स्यादिति । तेन भ्राद्विः भ्राक्तिरिति द्वयमुप-
पद्यते । आत्मनेपदानित्वत्वार्थमित्येके । तद्विकल्पश्च यथाभिधानं बोधयति ।
तेन लभते नभति सेवते सेवति मोदते मोदति इत्यादि सिध्यति ।

ईज गतिकृत्स्नयोः । १७८ । ईजते । ईजाश्चके । वीज्यते । इति
आत्मनेभाषा उदात्ता अनुदात्तेतः । उदात्ताः सेट इत्यर्थः ।

अथ चवर्गान्ताः परस्मैपठिनः ।

शुच शोके । १८० । शोचति । शुगोच । शोकः । शुक् । शुको मासः ।
तथा शुचिः ।

कुच शस्त्रे तारे च । १८१ । कोचति । कुकोच । कुचः । कुच संपर्पन-
कौटिल्यप्रतिदम्भविलेखनेष्विति व्यलादौ पठिष्यते । पुनरिहार्थभेदेन पठ्यते ।

कुन्च कुन्च तीटिन्याल्पीभावयोः । १८२।१८३ । कुञ्चति । कुञ्च ।
कुञ्चितम् । कुञ्चित्वा । कुञ्चिता । कुञ्चिका । कुक् । कुञ्चति । कुङ् ।
कुञ्ची । म्रियां कुञ्चा । चोः कुरित्त्व (८।२।०) लोपधत्वमस्योक्तम् । तेनो-
पधालोपो न भवति । अन्येतु ऋत्विगादिसूत्रे (३।२।५८) निपातनैः सह
निर्देशात्स्त्रीलोपाभावमाहः ।

लुच अपनयने । १८४ । लुञ्चति । लुलुञ्च । लुञ्चित्वा लुचित्वा । लुचि-
तम् । लुञ्चलुचितम् । लुक् । लुक्काययति ।

अञ्चु गतिपूजनयोः । १८५ । अञ्चति । आनञ्च । अञ्चित्वा अञ्चा ।
अक्तः । अञ्चोऽनापादने इति (८।२।४८) निष्ठानत्वम् । समक्तः । उदक्त
सुदकं कृपात् । अञ्चिता अस्य गुरवः । प्राङ् । सध्रङ् । पूजायां प्राञ्चा प्राङ्-
भ्याम् प्राङ्भिः । गतौ प्राञ्चा प्राग्भ्यामित्यादि । स्त्रिया मञ्चतेरुपसंख्यान
मिति ङीष् (४।१।६।६ वा) । अचइत्यकारलोपे (६।४।१३८) चाविति
(६।१।१३८) दीर्घत्वम् । प्राचो । उदईदीति (६।४।१३८) ईकारः । उदीची ।
वाङ्मादिपूठश्चगण्डः पठ्यते । औदक्षिः । गैयिके द्यु प्रागित्यादिना (४।२।१०१)
यत् । प्राचि जातः प्राचो मजः । विभाषाञ्चे (५।४।८) रिति खः । प्राचीनो
उचः । प्राचीना नगण्णी ।

वक्षु वक्षु तक्षु त्वक्षु म्बुक्षु म्बुक्षु म्बुक्षु म्बुक्षु गत्वयाः । १८६—१८३ ।
 वक्षति । ववक्ष । वनीवक्षते । वनीवक्षः । वक्षरं वक्षन्ति वषिजः ।
 वक्षम् । वक्षित्वा वक्षित्वा वक्ष्णा । वक्षः । वक्षवान् । वक्षति । ववक्ष ।
 वक्षित्वा वक्ष्णा । वक्षः । वक्षवान् । पचाद्यप् चक्षुः । चक्षा । वृषादिभ्यः
 कलष् । (उण् १।१०४) । चक्षलः । मृगय्यादित्वात् कुचक्षुः । कथं चक्षरोकः ।
 चरैर्यङ्लुकि फर्फरीकादयथेति (उण्, ४।४५८) ईकन् । (४०) तक्षति ।
 तक्षम् । त्वक्षति । म्बुक्षति । म्बुक्षति । म्बोचति । अम्बुचत् अम्बोचीत् ।
 म्बुचित्वा म्बोचित्वा म्बुक्षा । म्बोचति । अम्बुचत् । अम्बोचीत् । म्बुक्तः ।

मुचु म्बुचु कुजु खुजु स्त्रोचकरणे । १८४-१८७ । प्रोचति । प्रोचति ।
 अम्बुचत् अम्बोचीत् । कोजति । कुजः । कुक्तः । कुक्तवान् । खोजति ।

म्बुक्षु पसञ्ज गतौ । म्बुक्षति । अम्बुचत् अम्बुक्षीत् । अद्यस्यापि किञ्चि-
 दनुभासिकलोपाभावमिच्छन्ति अम्बुक्षदिति । म्बुक्षित्वा म्बुक्षा । सञ्जति ।
 सिसञ्जिपति । सिपञ्जयिपति । सञ्जः । सञ्जत इति भाष्यकारवचनादस्यात्मने-
 पदम् । १८८।१८८ ।

गुञि अव्यक्तमर्थे । २०० । गुञ्जति । जुगुञ्ज । गुञ्जितम् । गुरोश्च
 डलः (१।१।१०३) गुञ्जा ।

अर्चं पूजायाम् । २०१ । अर्चति । आनर्च । अर्धिंशुचीत्यादिना (उण्,
 २।२६५) इस् । अर्चिः । युजादिष्वप्रयं पठ्यते । ततश्च कर्त्तृभिप्राये क्रिया-
 फले विवक्षिते आत्मनेपदमस्ति । परस्मैपदार्थमिह पठ्यते । युजादिषु हि
 कतिपये धातवः कर्त्तृभिप्राये क्रियाफले आत्मनेपदिनो वक्ष्यन्ते । तत्र चेद-
 मेव लिङ्गम् । पूर्वं चकारान्ता ऋसोकारयुक्ता इति पृथगस्य निर्देशः ।

स्त्रेच्छ अव्यक्तायां वाचि । २०२ । स्त्रेच्छति । मिस्त्रेच्छ । शुभ्यादिसूत्रे
 (७।२।१८) निपातनान् स्त्रिष्टम् । स्त्रेच्छितम् ।

लक्ष् लाल्क्षि लक्षणे । २०३ २०४ । लक्ष्ति । लाल्क्षति । लाल्क्षनम् ।
 लुट् । लाल्क्षो जारः । मत्वर्थे इनिः । लाल्क्षिनी ।

वाङ्मि इच्छायाम् । २०५ । वाञ्छति । वाञ्छा ।

आङ्मि आयामि । । २०६ । आञ्छति । आञ्छ । एतद्व्यासकारस्य मतम् ।
केचित् तु अत आदेरिति (७।४।७०) तपरकरणं सुखसुखार्थं मिति व्याच-
क्षाणा आनाञ्छ इत्युदाहरन्ति ।

ञीञ्च सञ्जायाम् । २०७ । ङीञ्चति । ङीञ्चा ।

डुर्च्चा कौटिल्ये । २०८ । हर्च्चति चौरः । कौटिल्यं करोति । अपसरती-
त्यर्थः । जुहर्च्च । हर्षवान् । हर्षमनेन । हर्च्चित्तमनेन । प्रहर्षः । प्रहर्चित्तः ।
हः । हुरी । हुरः ।

मूर्च्छा मोहममूर्च्छाययोः । २०९ । मूर्च्छति । मूर्च्छः । मूर्च्छवान् ।
न ध्यास्येति (८।२।४७) निठामत्वनिषेधः । मूर्च्छित्तमनेन । मूर्च्छमनेन ।
प्रमूर्च्छः । प्रमूर्च्छित्तः । मूर्च्छा । तदस्य सञ्जातं तारकादिभ्य द्रतच् (५।२।३३)
मूर्च्छित्तः ।

स्फूर्च्छा विस्तृती । २१० । स्फूर्च्छति । स्फूर्च्छ ।

युच्छ प्रमादे । २११ । युच्छति । युयुच्छ ।

उच्छ उच्छे । २१२ । उच्छति । उच्छाञ्चकार । उच्छिञ्चिपति । निष्ठा
प्रोञ्चितम् । तुदादावप्ययं पठिष्यते । गपोऽनुदासत्वार्यमिह पठान्ते । (४।)

उच्छी विवासे । २१३ । उच्छति । उच्छिञ्चपति । व्युच्छा । व्युष्टम् ।
अयमपि तुदादौ पठिष्यते ।

ध्रज ध्रजि धृज धृजि ध्वज ध्वजि गतो । २१४-२१९ । ध्रजति । दध्राज ।
ध्रञ्जति । ध्रञ्जति । दरीध्रञ्जते । ध्रञ्जति । दरीध्रञ्जते । ध्रजति । ध्रञ्जति ।

कूज अयत्तगच्छे । २२० । कूजति । चुकूज । घञि न कादे (७।३।५९)
रिति क्लृत्वनिषेधः । कूजः ।

अर्ज पर्ज अर्जने । २२१ । २२२ । अर्जति । आनर्ज । स्वर्गः । ऋजुः
(४२) । अर्जिजिपति । अर्जनि । सिअर्जिपति । सिपर्जिपति ।

(४१) उच्छ कथञ्च आदाञ्च कविशायञ्च शिल्पिमिति यादवः । उच्छति उच्चिनेतीत्यर्थः । नदपञ्च
ञ्चति वादरिक्तः । ग्यामाजिकः ।

(४२) अर्जिजिपतिभ्योऽदिना (उच, १।१०) इत्यस्य कञादेशश्च ।

गर्जं शब्दे । २२१ । गर्जति । जगर्जं । गर्जः ।

तर्जं भर्त्सने । २२४ । तर्जति । ततर्जं । तर्जनी ।

कर्जं व्यथने । २२५ । कर्जति । चकर्जं । कर्जः ।

खर्जं मार्जने च । २२६ । खर्जति । चखर्जं । खर्जनः । खर्जूरः ।

खर्जिपिञ्जादिभ्यः ङरोल्लघौ (उण्, ४।५२८) । कथिवमितनिधनिसर्जि-
खर्जिभ्यः ङः (उण्, १, ८१) । खर्जूः ।

अज गतिस्तेष्वयोर्योः । २२७ । अजति । प्रवेता प्राजिता (४३) । प्रवयषं
प्राजनम् । समजः समाजः । व्याजः । वेवीयते इति यङि आर्धधातुक-
विषये वीभावः । संज्ञायां समजेल्यादिना (३।३।८८) क्वप् । समज्या ।
अजिरगिशिरेत्यादिना (उण्, १।५३) किरच् । अजिरं चत्वरम् । अजः ।
जातिलक्षणङीपि प्राप्ते टाप् । अजा छागी ।

तेज पालने । २२८ । तेजति । तेजः ।

खज मन्त्रे च । २२९ । खजति । खजः । खाजकः । खजाकः ।
खजाका ।

खजि गतिष्वेकस्ये । २३० । खजति । चखज्ज । खज्जः । खज्जनः ।

एजु कम्पने । २३१ । एजति । एजाञ्चकार । मा भवानेजिजत् ।
अज्जमेजयः ।

टु ओ स्फूर्जा वञ्चनिर्घोषि । २३२ । स्फूर्जति । स्फूर्जयुः । स्फूर्ग्णः ।
स्फूर्ग्णमनेन (४४) स्फूर्जितमनेन । दीर्घाकारस्योपदेश उपधायाच्चेत्य-
(८।२।७८) स्थानित्यत्वज्ञापनार्थइति । तेन मुर्च्छति हुर्च्छति स्फुर्च्छतीत्यपि
भवतीति केचित् ।

(४३) अजिर् अजजरीत्यत्र (२।४।५६) वसादाशर्षवातुके इति भाष्यम् । एतच्च तत्र जालस्यसारस्यो-
र्विनादान् "एवं हि कश्चिद् वैद्याकरण आह कोऽस्य रदस्य प्रवेति । एत आह अहमाहुम्भ्रस्य रदस्य
शजितेति । वैद्याकरण आह अपशब्द इति । एत आह प्राविशो दीवानाम् शिय । न लिटिभ्यः । इत्यत
एतदुपसर्गिति । वैद्याकरण आह अहो खञ्जनेन दुञ्जेन बाध्यामह इति । एत आह न खजु वीजः मत् ।
दुञ्जेरेव एत । अदि दुञ्जेते कृतसः प्रथोऽकन्दा दृ एतेवेति वक्तव्यम् । इति (महाभाष्य II 4 56)

(४४) स्फूर्ग्णमिति प्रासादिकम् । वी कुरिति (८।२।७०) नकारस्योपस्य प्रासादाभावात् ।

चि चये । २३३ । चयति । निष्ठायामखदर्थं इति दीर्घः (६।४।६०) ।
 चीयो दोषादिति (८।२।४६) नत्वम् । चीपः । चितम् । चैता । चि
 निशामग्ल्योः चिप् हिंसायामिति च गणाल्लरे पठ्यते । चियति । चिणीति ।
 उररधातुसाधर्म्यानुरोधेन चाजस्तीऽप्ययमत्र निर्दिश्यते । (४६)

चीज चयत्ते गच्छे । २३४ । चीजति । चयानन्तरं कूजतिर्न निर्दिश्यते ।
 कूजतेः स्वरप्रयुक्तत्वात् पृथङ् निर्द्देशः । अन्यस्त्राद् चीजकूजोः पृथक्
 करणादर्धभेदोऽनुसन्धेयः । तथाहि कूजन्ति कपोता इत्युक्ते च्यनन्तीति
 गम्यते । चीजति दासीत्युक्ते मग्निदं च्यनतीति गम्यते । एवमन्यत्रापि धातु-
 भेदेऽर्धभेदोऽवगन्तव्यः ।

नज नजि मर्जने । २३५।२३६ । नजति । नञ्जति । नद्गः । रद्गः ।
 रुद्गः । रन्तयो उच्योरेकत्वस्मरणमिति । मंज्यायां ध्रुन् (६।३।१०८-)
 नञ्चिका वेग्या ।

नाज नाजि भर्त्सने च । २३७।२३८ । चकारो भिन्नक्रमः । एतावपि
 भर्त्सने पठ्येते इत्यर्थः । नाजति । नाजाः । नाञ्जति ।

जज जजि युद्धे । २३९।२४० । जजति । जञ्जति । जद्गः । जहनम् ।
 तुज तुजि हिंसायाम् । २४१।२४२ । तोजति । तुनोज । तुजि पानने च ।
 तुञ्जति । तुतुञ्ज । तुद्गः ।

गज गजि गृज गृजि मुज मुजि गृध्रायाः । २४३—२४८ । गज मदनं
 च । गजति । जगाज । गजः-न गाजः । गञ्जति । गञ्जा । गञ्जः । गर्जति ।
 जगर्ज । जगृजतुः । जगृजुः । गर्जः । गृञ्जति । जरीगृञ्जते । मोजति ।
 मुञ्जति । मुञ्जः । अच् ।

वज वज गतो । २४९।२५० । वजति । वजाज । एखाभ्यामनोपपत्ति-
 वेधपाण्य चान्देहदाहृतः । ववजतुः । ववजुः । ववजीत् । ववाजीत् । वाजः ।
 वजति । वजाज । ववाजीत् । ववजितः । परिव्राट् । वजः । वज्या ।

इति परस्मैभाषा उदात्ता उदात्तेतः । उदात्तत्वमिदं विधातुवर्जम् ।
तस्य त्वजस्तत्वादनृदात्तेष्वमित्यागमः । तर्कुयामन्यायेनीदात्त इत्युक्तम् । (46)
अथात्मनेपदिनष्टवर्गाः ।

अष्ट अतिक्रमणहिंसयोः । २५१ । दोषधोऽयं स्मर्यते । अहते । आनष्टे ।
आह्रिट् । अह्रिट्पते । अह्रयति । अह्रायते । दृना दृरित्त्वत् (८४४१)
न्यासकारिण तकारोपधोऽयमित्युक्तम् । तथाच अतिह्रियते । आनिह्रियति
भवति । (47)

वेष्ट वेष्टने । २५२ । वेष्टते । विवेष्टे । अविवेष्टत् । अववेष्टत् । वेष्टः ।
वेष्ट वेष्टायाम् । २५३ । वेष्टते । अविवेष्टत् । अववेष्टत् । वेष्टा ।
गोष्ट लोष्ट संघाते । २५४।२५५ । गोष्टते । गोष्टः । लोष्टते । लोष्टः ।
घष्ट चलने । २५६ । घष्टते । जघष्टे । घष्टः । घष्टा ।

स्फुट विकसने । २५७ । स्फोटते । पुस्फुटे । स्फुटतीति विशरणे भविष्यति ।
अठि गती । २५८ । अण्डने । आनण्डे ।

वठि एकचर्यायाम् । २५९ । वण्डते । वण्डः ।

मठि कठि शोके । २६०।२६१ । मण्डते । मण्डयते । कण्डते । कण्डः ।

उत्कण्डते । उत्कण्डयते । उत्कण्डा ।

मुठि पालने । २६२ । मुण्डते । मुमुण्डे ।

ह्रिठ विवाधायाम् । २६३ । ह्रिठते । जिह्रिठे । विह्रिठितः । ह्रिठो वधः ।

एठ च । २६४ । एठते । एठाचक्रे ।

ह्रिडि गत्यनादरयोः । २६५ । ह्रिण्डते । जिह्रिण्डे । ह्रिण्डनम् ।

कुण्डि दाहे । २६६ । कुण्डते । कुण्डः । कुण्डा । कुण्डी ।

पुण्डि संघाते । २६७ । पुण्डते । पुण्डा । पुण्डनम् ।

वण्डि वेष्टने । २६८ । वण्डते ।

मण्डि च । २६९ । मण्डते । मण्डनम् । मण्डः । ह्रपादित्वात्

(46) अश्यामन्यायादिणि उप्रुचने पाठः ।

(47) माधवादिमते तु लोपधोऽपि अह्रिट्पते इत्येव रूपं ; ननु अतिह्रियते । लोपधोऽपि अह्रिट् । ननु
आनिह्रियति ।

कण् । मण्डनम् । गोरादित्वात् मण्डनी । मण्डतीति भूषायां भवति ।

मडि परिहासे । २७० । मण्डते । मण्डः । भाण्डम् । (48)

पिडि संघाते । २७१ । पिण्डते । पिण्डः । गोरादित्वात् पिण्डी ।
डुडि पिडि संघात इति नोक्तम् । पिडेः पवर्गाद्यनुरोधात् ।

मुडि मार्जने । २७२ । मुण्डते सुखम् । मुण्डनम् । मुण्डतीति खण्डने
पठ्यति ।

तुडि तीक्ष्णे । २७३ । तुण्डते । तुण्डे । तुण्डः । तुण्डा । इन् सर्व-
धातुभ्यः (उण्, ४।५।५८) । तुण्डिः । तुण्डिमः ।

पडि गतौ । २७४ । पण्डते । पण्डा । पण्डितः ।

कडि मदे । २७५ । कण्डते । चकण्डे ।

डुडि छरणे । डुण्डते । २७६ ।

चडि क्रोधे । २७७ । चण्डते । चण्डः । पतिचण्डिभ्यामालञ् । (उण्,
१।१।१४) चण्डालः । चार्थेऽण् । चण्डालः ।

गडि रुज्यायां संघाते च । २७८ । गण्डते । गण्डे । गण्डः । परम-
गण्डः । कुगण्डिका ।

तडि ताडने । २७९ । तण्डते । तण्डे । तण्डा ।

खडि मन्त्रे । २८० । खण्डते । खण्डः । खड् खडि कडि मीद इति
धुरादौ पठ्यते । तस्य खण्डयति । खण्डना ।

ह्रिड् ङीह्र् चनादरे । २८१।२८२ । ह्रिडते । व्यजतीत्यर्थः । भणिह्रिड्
ह्रिडा । ह्रिना । ह्रिडते । जुहोडे । ङीह्रा । ङीह्रः । विहोडते । विहोडाश्चमे ।
(49) । ह्रिड् पेटन इति घटादौ पठ्यते । ह्रिडति । ह्रिडयति । चनादरे
तु ह्रिडयति ।

वाड् वाप्राप्ये । २८३ । वाडते । ववाडे । वाडः ।

(48) पतनकाले हण्डने मुडि भवेत् । मुण्डने । कुमुन्धे । मुण्ड इति पठ्यते ।

(49) ङीह्र इति चनादौ चानादरे ह्रिड् । चानादरे चनादरे चनादरे ह्रिड् इति (१।१।१४) ।

पतिचण्डिभ्यामालञ् इति पठ्यते । विहोडते । चनादरे चनादरे । विहोडाश्चमे इति ।

द्राङ् भ्राङ् विग्रथे । २८४।२८५ । द्राङ्ति । भ्राङ्ति । भ्राङ् ।

शाङ् श्लाघायान् । २८६ । शाङ्ति । शशाङ् । शाङ् । शालः । रूप-
शास्त्री । शाङ्ग । शाला ।

इति आत्मनेभाषा उदात्ता अनुदात्तेतः ।

अथ टवर्गान्ताः परस्मैपदिनः कथ्यन्ते ।

शौट् श्वे । २८७ । शौटति । अशुशौटत् । शौटीरः । (उण्, ४।४६८) ।
शौटीरस्त्र्यागिधीरयोः ।

यौट् संबन्धे । २८८ । यौटति । अयुयौटत् । यौटः । पृथोदरादित्वाद्
ङ्स्त्रले यौटनमिति ।

मिट् म्नेट् स्त्रुट् उन्नादनी । २८९—२९१ । मिटति । अमिनेटत् ।
मैटकन् । म्नेटति । अमिम्नेटत् । म्नेटति । अमिस्त्रुटत् । (50)

कट् वर्षावरणयोः । २९२ । कटति । अकटीत् । कटिः । कटः ।
कटकं बलयोऽस्त्रियाम् । कटनगरे जातः । शैपिकश्कः । कटनगरीयः ।
कटघोषीयः । (51)

अट् पट् गतौ । २९३।२९४ । अटति । आट । आटः । अटास्त्रते ।
पटति । पटः । पटी । पाटः ।

रट् परिभाषणे । २९५ । रटति । क इति शब्दं रटति करटः ।

लट् बाल्ये । २९६ । लटति । लाटः । लट्टा ।

वट् वेष्टने । २९७ । वटति । वटः । वटकः । वाटकः । वटिः । तुण्डि-
वनिष्ठेभ्यः (५।२।१३८) । वटिभः । वाटः । हलश्चेत्यधिकरणे घञ्
(३।३।१२१) । वाटिका ।

शट् रुजाविग्रथणगत्यवसादनेषु । २९८ । शटति । शशाट् । शाटकः ।
शाटः । शाटी ।

किट् खिट् त्रासे । २९९।३०० । किटति । खिटति । खिटः ।

गिट् पिट् अनादरे । ३०१ । ३०२ । गिटति । सिटति । सिपेट् ।

(50) इण्डक्रे सेट् सिट् इति पाठः । आमेदितमिति कथ्यन्ते । “टान्मन्त्रे पाठस्त्रदंसात्वादिनि
मापय । (५) मत्पा कटाईरिति (४।३।१२) च । अधोऽपवादः ।

जट भट संघाते । ३०३ । ३०४ । जटति । जटः । जटा । भटति ।
भाटः । कर्मणि घञ् ।

भट भृती । ३०५ । भटति । भाटः । भटः । भटित्त्वम् ।

तट चञ्चाये । ३०६ । तटति । तटः । तटम् । तटी । तटिनी सरित् ।

खट काहायाम् । ३०७ । खटति । खटः । खाटः । खुट् ।

णट वृती । ३०८ । नटति । प्रणटति । नटः । नाटः । नाटकः ।
नाटिका ।

पिट श्चसंघातयोः । पिटति । पेटः । पेटकः । पीटी । पिटः । पिटकः ।
बनाकादयश्चेति (उण् ४।५३) आकः । पिटाकः । ३०९ ।

घट दीप्तौ । ३१० । घटति । जहाट । हाटः । हाटकम् ।

षट अवयवे । ३११ । सटति । सिपाटयिषति । साटः । सटा ।

लुट विनीङ्गने । ३१२ । लोटति । लोटः । दिवादिष्वप्ययं पठ्यते ।
लुट्यति ।

चिट परप्रोषे । ३१३ । चेटति । चेटः । गोरादित्वाच् चैटी । चेटकः ।

वित शब्दे । ३१४ । वेटति । विटः । इगुपधात् कः । विटपः । वेटः ।

वित विद् आक्रोगे । ३१५ । ३१६ । वेटति । वेटः । वेडति । विडालः ।

इट किट कट इ गती । ३१७ ३२० । एटति । इयेट । एटः ।
केटति । चिकेट । केटः । कटति । अकटीत् अकाटीत् । कटिमिदित्तमेके
पठन्ति । तन्मते कण्टति । कण्टः । कण्टकम् । अयति । इयाय । इयतुः ।
वर्करत्प्रसृत्वेह कार्याणि क्रियन्त इति यणादेरं कृत्वा स्वानिवत्त्वाद् द्विर्वचन-
मत्र । इकारवत्प्रकरणादयति रूपदिष्टः । तदनुरोधेन चान्धे । अयतिं
दीर्घमिच्छन्ति चान्द्राः । अयपदेशिवद्भावेन गुणमत्त्वादान्प्रत्ययमुदाहरन्ति च ।
अयाञ्चकारेति ।

मडि भूपायान् । ३२१ । मण्डति । मण्डकम् । मण्डनम् । मण्डनः ।

शक्तिमण्डिभ्यामूकञ् (उण् ४।४८८) । मण्डूकः । कूपमण्डूकः । पाले-
ममितादित्वात् ।

कुठि कुडि वैकल्ये । ३२२ । ३२३ कुण्ठति । कुण्ठा । कुण्ठः । कुण्ठति ।
कुण्ठा । कुण्ठम् ।

मुट प्रमर्दने । मोटति । मोटनम् । ३२४ । (52)

चुटि अस्पीभावे । चुण्ठति । चुचुण्ठ । चुण्ठः । ३२५ । चुट इत्येके ।
चोटति । चोटी ।

मुडि खण्डने । ३२६ । मुण्डति । मुण्डः । उकारवत्पथर्गादिप्रकरणाद्
इहायं निर्दिश्यते । मडि भूपायामिति उकारवान्न भवतीति उकारान्तोऽप्य-
कारवत्स्वादादौ निर्दिष्टः । पुडि चेत्येके । पुण्डति । पुण्डः । पुण्डम् ।
पुण्डरीकम् । ३२७ ।

वटि विभाजने । ३२८ । वण्टति धनम् । वण्टनम् । वण्टः ।

रुटि लुटि स्तेये । ३२९, ३० । रुण्टति । रुण्टः । लुण्टति । लुण्टाकः ।
लुण्टयतीति चुरादिपाठात् ।

स्फुटिर् विग्रहणे । ३३१ । स्फोटति । अस्फुटत् । अस्फोटीत् । स्फोटः ।
स्फुट विकगन इति कुटादौ पठ्यते । स्फुटति । अस्फुटीत् ।

पठ व्यक्तायां वाचि । ३३२ । पठति । पपाठ । पाठः ।

वठ स्त्रीस्थे । ३३३ । वठति । वठः । वाठः । वाठरः ।

मठ मदनवासयोः । ३३४ । मठति । मठः । माठः ।

कठ कृच्छ्रजीवने । ३३५ । कठति । कठनम् । कठः । प्रोक्तायं
कलापिवैशम्नायनान्तेवासिभ्यश्चेति (४।३।१०४) णिनिः । तस्य कठधरकालु-
गिति (४।३।१०७) लुक् । ततस्तदधोत इत्यण् । तस्य प्रोक्तालुगिति (४।३।६४)
लुक् । ततस्तस्येदमित्ययं गोत्रधरणाद् वृज् (४।३।१२६) काठकं छन्दः
शाखाविशेषः । /

रठ परिभाषणे । ३३६ । रठति । रराठ । रैठतुः । राठः ।

हठ मृतिशङ्कुवन्धनयोः । ३३७ । हठति । जह्ठाठ । हठः । हठनम् ।

(52) अथ साधन—“मुड इति धनपालः । पुड इति पकारादिशान्त इति शाब्दायनः । चौर-
स्वामी तु वाचपि इदित्यौ पपाठ । मैत्रेयस्तु डानमैत्र पठित्वा मुडि खण्डने इति पाठे पठित्वा पुडि च
इत्येक इत्याह इति” ।

रुठ लुठ उपघाति । ३३८।३३९ । रीठति । नीठति । लोठः ।
निर्नीठति । निर्नीठनम् ।

उठ इत्येके । ३४० । ओठति । उवोठ । ओठः ।

पिठ हिंसासंज्ञेययोः । ३४१ । पीठति । पिठः । पीठः ।

शठ केतवे च । ३४२ । शठति । शठः ।

शठ गतिप्रतीघाते । ३४३ । शोठति । शोठः ।

कुठि च । ३४४ । कुण्ठति । कुण्ठः ।

लुठि आलस्ये । ३४५ । गतिप्रतिघातेऽपि हस्तिरस्य । लुण्ठति । लुण्ठः ।

शुठि शोषणे । ३४६ । शुण्ठति । शुण्ठः । शुण्ठी । पचाद्यजन्ताद्

गौरादिङीप् ।

रुठि लुठि गतौ । ३४७।३४८ । रुण्ठति । रुण्ठः । लुण्ठति । लुण्ठः ।

चुड्ड भावकरणे । ३४९ । चुड्डति । चुड्डा । क्विपि चुत् ।

अड्ड अभियोगे । ३५० । अड्डति । अड्डिडिडिपति । अड्डा । क्विपि

चत् । दोषधायेतौ । तथा

कड्डिरपि । ३५१ । कड्डति । कड्डनः । क्विपि । कत् । कज्जनम् ।

क्रीडृ विचारे । ३५२ । क्रीडति । आक्रीडते । संक्रीडते । अनुक्रीडते ।

परिक्रीडते । अचिक्रीडत् । क्रीडा ।

तुडृ तोडने । ३५३ । तोडति । अतुतोडत् । तोडः ।

हडृ होडृ गतौ । ३५४।३५५ । हडति । अलुहडत् । होडति । अलु-

होडत् । होड्यम् ।

रीडृ अनादरे । ३५६ । रीडति । अरुरीडत् ।

रोडृ लोडृ उन्मादने । ३५७।३५८ । रोडति । अरुरीडत् । रोडः ।

रोडकः । रोडा । लोडति । अलुलोडत् । लोडा । लोडः । डन्धोरिकत्व-

स्मरणान् लोलः ।

अड् चयमे । ३५९ । अडति । अडः । व्यडः । व्याडिः । अत इज्

(४।१।९४) । स्वागतादित्वादेचप्रतिषेधः ।

लड विकशि । ३६० । लङ्गति । ललति । लालयति । लालनम् ।
डल्योरैकात् ।

कङ् मदे । ३६१ । कङ्गति । कङ्गः । कलः । कलनम् । निष्कलः (53) ।
निष्कला । कलं त्रायते रक्षतीति कलत्रम् । कङ्गत्रम् । तुदादावप्यर्थं
पठिष्यते । विकलः । कलति ।

कङ्ङ कार्कश्ये । ३६२ । कङ्ङति । चकङ्ङ । क्विपि कत् ।

गङ्ङि वदनेकदेशे । ३६३ । गङ्ङति । गङ्ङः । सर्वधातुभ्य इन् । ष्टी-
दरादित्वादीर्घः । गाङ्ङिः । गाङ्ङप्रजगात् संज्ञायामिति (५२।११०)
मत्वर्थे वः । गाङ्ङिवम् । “अधिरोहति गाङ्ङिवं महेषौ ।” कृदिकारादिति-
ङीप् । गाङ्गी । तुत्या हि संहिता गाङ्ङप्रजगादिति । तस्मादनोऽपि वः ।
गाङ्गीवम् । (54)

इति परस्मैभाषा उदात्ता उदात्तेतः । उदात्तत्वमयतिवर्जम् । भट्टनाम-
न्यायेन तूदात्ता इति सामान्योक्तिः ।

अथ पञ्चगान्ता आत्मनेपदिनः ।

तिष्ठ तीष्ठ तिष्ठिष्ठि चरणार्थाः । ३६४ — ३६७ । तिपते । तिप्ता । अतितिपत् ।
तिपः । तिष्ठ कम्पने च । तिपते । अतितिपत् । तिपः । स्तेपते । तिष्ठिपे । तिष्ठिपे ।
स्तेप्ट दैन्ये । ३६८ । स्तेपते । अजिस्तेपत् ।

गेष्ट च । ३६९ । गेषते । अजिगेषत् ।

टु वेष्ट कम्पने । ३७० । वेपते । विवेपे । वेपष्टुः । न भाभू इत्यादिना
त्वप्रतिषेधः (८४३४) । प्रवेपनम् । (55)

केष्ट गेष्ट स्तेप्ट च । ३७१ । कम्पने इत्यपेघने । केपते । अचिके-
पत् । गेषते । अजिगेषत् । स्तेपते । स्तेप्टधातुः पुनः पठ्यते । दैन्या-
दर्थान्तरार्थम् ।

(53) उपसर्गं तु योरादित्वात् ङीष् । निष्कलीति वाड ।

(54) गाङ्गीवी कनकमित्यादिभिः संज्ञायामिति च भारवेः प्रयोगः ।

(55) एतस्मादनन्तरं कुरेप च । कुरेपने । कुरेप इति कश्चिद् दृश्यते । एतत्तु माधवादी मतिः । अपि
मर्थेण धातुप्रदीपपुस्तकेषु ।

पेवृ पेवृ सेवने । ३७२।३७३ । पेवने । अपिपेवत् । सेवते ।

रेवृ भेवृ गतो । ३७४।३७५ । रेवते । रेवा । भेवते । (56)

वपू लज्जायाम् । ३७६ । वपते । वेपे । वपिता वसा । वपा । अय-
वपिष्णुः । खत् । अपव्राप्यम् ।

कपि चनने । ३७७ । कम्पते । चकम्पे । कम्पते । कम्पः । अनुकम्पा ।
कम्पः । नमिकम्पोत्यादिना (३।२।१६७) रः । ताच्छीनिकेषु कचिद्
वासरूपविधिरस्तोति ज्ञापितमेतदत्र दीपिप्रद्वारेण । तेन कम्पना धाखा ।

रवि लवि अवि शब्दे । ३७८-३८० । रम्बते । रम्बते । रम्बे ।
करम्बः । लवि अयस्संसने च । लम्बते । ललम्बे । अनावुः । नञि लम्बेर्नलोप-
येत्युप्रत्ययो वृद्धिश्च । (उण् १।८०) । विहम्बते । विहम्बति । “प्रभातकल्पां
रजनीं व्यहम्बयत् ।” डनयोरेकात् । अम्बते । आनम्बे । अम्बः । पचाद्यच् ।
अम्बा । अम्बरम् ।

कह घणे । ३८१ । कवते । चकवे । अचकावत् । मदगुरादयश्चेति
(उण् १।४१) कुरच् । रभागमथ । कर्बुरः । इन् सर्वधातुभ्य इति कविः ।

क्लीवृ अघाष्टे । ३८२ । क्लीवते । चिक्लीवे । अचिक्लीवत् । क्लीयम् ।
क्लीवाच्चक्ते । (57)

चीव मदे । ३८३ । चीवते । कप्रत्यये निपातनात् चीवः ।

शीभृ कथने । ३८४ । शीभते । अशिशीभत् । शीभः ।

चीभृ च । ३८५ । चीभते । अचिचीभत् ।

रेभृ शब्दे । ३८६ । रेभते । अरिरेभत् । विरिब्धः । विरेभितः ।

टभि ष्कभि प्रतिबन्धे । ३८७।३८८ । स्तम्भते । तिष्ठम्भयिषति ।

विष्टम्भते । विष्टम्भते इति स्तम्भतेः सोवधातो रूपम् । टकारपरः पकारोऽय-
मित्येके । उपटम्भते । टिटम्भिषते । स्तम्भते । चस्तम्भे । विस्तम्भ्याते (58) ।

विस्तम्भत इति स्तम्भते रूपम् ।

(56) कचित् रेवृ उच इति पाठः । स च भरीजिमाचवाम्भा धत ।

(57) क्लीवम्भ्यात् पथे क्विपि लिट्याम् ।

(58) इ स्तम्भते निर्व्यभिक्ति (प्र३।७७) याजिर्द्वैत्राद् नास्ति क्तम् ।

जभ जृभि गात्रविनामे । ३८८।३८० । जभते । जभ्यम् । जम्भा (59) ।
जभितम् । जभी इत्येके । जभते । जभ्यम् । नुम्विधासुपदेशिवदचनमिति
त्विदितानेव नुम्विधाविष्यते । धातुप्रदृशात् । पतो गुरोश्च इन इत्येतदिह
(३।३।१०३) न क्रियते । जब्धिः । तथाच धातुपारायणे रभ रामस्य इत्यस्य
ज्ञिन्नुदाहृतः । रब्धिः । जृभते । जजृभे । जरीजृभ्यते । जृम्भाम् । विजृम्भणम् ।
जृम्भा । विजृम्भितम् ।

शल्भ कत्यने । ३८१ । शल्भते ।

वल्भ भोजने । ३८२ । वल्भते । वल्भितम् ।

गल्भ धार्ष्ट्ये । ३८३ । गल्भते । जगल्भे । प्रगल्भः । गल्भायते । अवगल्भते ।
अवगल्भाद्यके ।

स्त्रन्सु प्रमादे । ३८४ । स्त्रंसते । सस्त्रंषे । अस्त्रंसिष्ट । स्त्रंसित्वा
स्त्रस्वा । स्त्रस्तम् । सास्त्रस्यते । नीग्वञ्चु इत्यादिना (७।४।८४) नीगा-
गमो न भवति । तत्र ध्वन्सुसाहचर्यात् स एव स्त्रन्सु ष्टंभ्यते । यङ्योऽचि
चेति (२।४।७४) लुक् । अ चातोलोप (६।४।४८) मङ्गत्वा । सर्वविधिभ्यो
लुग्विधिर्बलवानिति न्यायात् । तेनातोलोपस्य स्थानिवन्नावादनुनासिक-
लोपो न भवति । सास्त्रंस इति । एवञ्च कृत्वा लोलुवाद्यर्थं न धातुलोप
(१।१।४) इत्युक्तम् । द्युतादावप्ययं पठिष्यते । तस्यैव ध्वन्सुभ्रन्सुसाह-
चर्यान् नीगित्याहुः । दत्त्वे पुनरसाहचर्यम् इच्छन्ति उखास्त्रदिति ।
संयोगान्तसाधर्म्येण सकारात्सोऽप्यप्रमत्र निर्दिश्यते । संयोगान्तप्रकर-
णानुरोधत् ।

दुभु स्तम्भे । ३८५ । स्तोभते । प्रतिष्टोभते । तदुभे । अतदुभत् । सुभित्वा
स्तोभित्वा सुम्भा । स्तोभः । त्रिदुप् । अनुदुप् । धानुदुभम् । सुब्धम् ।

इति आत्मनेभाषा उदात्ता अनुदात्तैः । उदात्ता इति तिपिवर्जम् ।

अथ परस्मैपदिनः पवर्गान्ताः ।

गुपू रचये । ३८६ । गोपायति । लुगोप गोपायाच्चकार ।

धूप सन्नापे । ३८७ । धूपायति । दुधूप धूपायाञ्चकार ।

जप जल्प व्यक्तायां वाचि । ३८८ । ३८८ । जप मानसे च । जपति ।
भाषमर्शायां यङ् । जप्लप्यते । जप्यम् । कर्णेजपः खलः । जपः । जाप्यन्तु
बहुलवचनात् । जल्पति । जल्पाकः । जल्पः ।

चप सान्त्वने । ४०० । चपति । चपो ह्रस्वः । तस्य विकारः । चापो
धतुः । तात्तादिभ्योऽपिति (४।३।१५२) ।

चप समवाये । ४०१ । सपति । सिपापधियति ।

रप लप व्यक्तायां वाचि । ४०२।४०३ । रपति । राम्यम् । लपति ।
लाप्यम् । आसुधु इत्यादिना (३।१।१३६) प्यत् । अदुपधाः पूर्वोक्ता यतं
भजन्ते । इमौ तु श्फतमित्यर्थसाभ्येऽपि जपिञ्छिभ्यां प्रथमेतयोर् निदेशः ।

चुप मन्दाया गतौ । ४०४ । चोपति । चुचोप ।

तुप तुम्भ तुप तुम्भ तुप्त तुन्प्त त्रुप्त तुन्प्त हिंसार्याः । ४०५-४१२ ।
तोपति । तुतोप । तुतुपिपति तुतोपिपति । तुपितमनेन । तुम्पति ।
प्रात् तुम्पती गवि कर्षरीति पारस्करादिपाठात् सृष्टि (६।१।१५७) प्रसुम्पको
ह्रस्वः (60) । तुपितः । तुपितवान् । चोपति । त्रुम्पति । तोफति । तुम्फति ।
तुफित्वा तुम्फित्वा । चोफति । त्रुम्फति ।

पर्य रफ रफि अर्धे पर्ये वर्धे मर्धे पर्ये कर्धे खर्वे गर्धे यर्धे चर्वे गतौ । ४१३ ।
४१५ । पर्यति । रफति । रम्फति । रम्फित्वा रफित्वा । अर्धति । आनर्व ।
पर्वति । वर्धति । मर्धति । कर्धति । खर्वति । गर्धति । यर्वति । चर्वति ।

कुषि आच्छादने । ४२६ । कुष्यति । कुकुम्भ । कुम्बा ।

सुवि सुवि अर्धने । ४२७।४२८ । सुस्यति । सुस्यति । सुस्वी । सुस्व-
यति सुस्वयतीति सुरादिपाठात् ।

(60) गतौति किम् ? -प्रसुम्पति मेषः । कर्षरीति किम् ? प्रसुम्पति यो ह्रस्वः । तुम्पतापिति
न सिञ्जातुकरणम् । अथ च धातुनिदेशः । प्रसुम्पकः प्रसुम्पो गौ । सृष्टि मातृभ्योर् नौ । पूर्वोक्त
रूपसंज्ञेयं पुन्यते । अन्तरङ्गत्वात् सुम् । गतौ ह्रस्वम् । तिन सृष्टि प्रसुम्प्य यो । सति प्रसुम्प्यति यो ।
श्रुतिपा निदेशाद् यङ्सृष्टिः च । प्रसुम्प्यति गौ ।

चुचि वक्तसंयोगे । ४२८ । चुच्यति । चुचुच्य । चुच्यन् । चुच्यः ।

दृभु दृभ्यु हिंसार्थी । ४३०।४३१ । सर्भति । सिसर्भिपति । सर्भित्वा
सृब्धा । सिसर्भयिपति । सृभति । पिभु पिभ्यु इल्लेके । सेभते । सिभते ।
त्रिभु त्रिभ्यु इत्यन्धे । त्रेभति । त्रिभति ।

शुभ शुभ भाषणे हिंसायाञ्च । ४३२।४३३ । शोभति । शुभति । शुशुभ ।
शुभयति ।

इति परस्मैभाषा उटात्ता उदात्तेतः । अद्यानुनासिकान्ता आत्मनेपदिनः ।

घिणि घुणि घृणि अच्चेणे । ४३४-४३६ । घिणते । जिघिषे । जिघि-
ष्यते । घृणते । जुघृणते । जोघृण्यते । घृणते । जघृणते । जरीघृण्यते ।

घुण घूर्णे भ्रमणे । ४३७।४३८ । घीणते । जुघृणे । जोघृण्यते । घुणः
काष्ठकीटः । घीणा । घूर्णते । जुघूर्णे । घुणति घूर्णतीति तुदादिपाठात् ।

पण व्यवहारे स्तुतौ च । ४३९ । पणायति । पणायिष्यति । पणाय-
ञ्कार पेषे । पम्पण्यते । पण्यते । पणितम् । पण्यम् । पणः । आपणः ।
परिपाणः । स्तुतौ पनायति गुरुम् । आयप्रत्ययान्तादात्मनेपदं न भवति ।
धात्वन्तरत्वात् । अनुदात्तेत्वं केवले चरितार्थम् । स्तुत्यर्थेन पणिना साहचर्यात्
स्तुत्यर्थस्त्वेव पणैरायप्रत्यय इति केचिन्मन्यन्ते । तत्र शतस्य पणते । सहस्रस्य
पणत इति भवति । अन्येतु सामान्येन स्मरन्ति । तथाच भट्टिः न चोपलेभे
वर्णिजां पणाय इति ।

पन च । ४४० । पनायति । पनायिष्यति पनियते ।

भाम क्रीडे । ४४१ । भामते । बभामे । भामिनी । भाम्यते । न्यास-
कारेणु नुगतोऽनुनासिकान्तस्येति (०।४।८५) तुकमिच्छति बभाम्यत इति ।
अन्ये त्वत इति तपरकरणाद्बुक् नैच्छन्ति । बाभाम्यते । (61)

चमूप् मंहते । ४४२ । चमते । चममे । चमिता चन्ता । चमा ।
चान्तः । चान्तवान् । चाम्यतीति दिवादिपाठात् ।

(61) उडुसकेऽत्रादःप्रकाशमर्थयोरुचिनिः (३।३।७०) भामिनीति पाठः । बभामान्नुडुसकेषु तु
आपण्यक इत्यादि नास्ति । साधयेन तु भामः क्रीडोऽप्या असीति भामिनीति न्युत्पादितम् ।

कमु कान्तौ । ४४३ । कामयते । कामयाञ्चक्रे चकमे । अचीकमत
अचकमत । कामयित्वा कमित्वा कान्त्वा । कान्तः । कामुकः । कामुकी
कामुका । कम्बः । कसनः । कामः ।

इति आत्मनेभाषा उदात्ता अनुदात्तैः ।

अथ पक्षैपदिन उच्यन्ते ।

अण रण वण भण मण कण क्ण व्रण भ्रण शब्दार्थाः । ४४४ ४५२ ।
अणति । आणकः । अणः । अणकः । रणति । रणः । राणकः (62) ।
वणति । ववाण । ववणतुः । ववणुः । भणति । अभाषीत् अभषीत् ।
बभ्रण्णते । मणति । मणितम् । इन् मणिः । मणिकः । ईदादिप्रत्यङ्गत्वे
मणीवादीनां प्रतिषेधो वक्तव्य इति “मणीवोद्भूय लञ्चेते प्रियौ वत्स-
तरौ मम ।” कणति । चकाण । क्णति । चक्काण । निक्कणः निक्काणः ।
व्रणति । भ्रणति ।

ओणृ अपनयने । ४५३ । ओणति । मा भवानोणिषत् ।

गोणृ वर्णगल्बोः । ४५४ । गोणति । अगुगोणत् । गोणा गोणी ।

ओणृ संघाते । ४५५ । ओणति । ओणः । ओणृ च । ४५६ । ओणति ।

पैणृ गतिज्ञेपणप्रेरणेषु । ४५७ । पैणति । (63)

धण शब्दे । ४५८ । धणति । उपदेशे दन्त्यास्तोऽयमिति प्रागस्य निर्देशो
न ह्यतः । तस्य प्रयोजनं यद्भुक्ति दन्धन्तीति यथा स्यात् । अन्यथा
दृत्वात् दंभण्टीति भवति ।

कनी दीप्तिकान्तिगतियु । ४५९ । कनति । कान्तः । कनकम् ।

एन वन शब्दे । ४६०।४६२ । स्तनति । तिष्ठानयिपति । अभिनिष्ठानः ।
वनति । ववान । ववनतुः । ववनुः । अस्यैत्वाभ्यासलोपनिषेधयान्द्वैरुदाहृतः ।

(62) उपसृष्टेऽपि तत्र कृत्रण (३।१।६३) इत्यच् । न सर्वात्मनश्च नति (३।१।६) आनकान् । साप
कस्मिन्धिकान् पाठो दृश्यते ।

(63) उपसृष्टेऽपि पैणृ वीणतीति फटः ।

वन पण संभत्तौ । ४६२-४६३ । वनति । ववान । ववनतुः । ववनुरिति ।
अर्थभेदात् पुनः पठ्यते । सनति । असौपणत् । सातिः सतिः सन्तिः ।

अम गत्यादिषु । ४६४ । अमति । अभ्यमीत् । आमः । आमयति ।
संभक्तिशब्दयोरनन्तरयोर्घञ्कार्थमादिशब्दमिच्छन्ति ।

द्रम ह्यम् मीम् गतौ । ४६५-४६७ । द्रमति । नित्यं कौटिल्ये यद्
द्रं द्रम्यते । दन्द्रमणः । ह्यमति । जह्यम् । मीमति । अमिमीमत् । मीमा ।

चमु छमु जमु भसु अदने । ४६८-४७१ । चमति । आचामति । आचा-
मयति । चमित्वा चान्त्वा । आचान्तः । आचामः । छमति । जमति ।
संजमनम् । भमति । जिमिं केचित् पठन्ति । जेमति । जेमनम् ।

क्रमु पादविद्येपि । ४७२ । क्रामति । क्राम्यति । क्रमते । क्रम्यते ।
प्रक्रम्यते । प्रक्रमते । प्रक्रम्यते देवदत्तः । इन्प्रत्यये बाहुल्यादुपधाया इत्त्वञ्च ।
क्रिमिः । क्रमः । संक्रमः । संक्रामयति । संक्रामः । वा चित्तविराग इत्यतौ
(६।४।८१) वेत्यनुष्ठम्भेर्घञ्स्थितविभाषात्वान् मित्तां ऊह्य इति (६।३।८२) न
भवति । (64)

इति परस्मैभाषा उदात्ता उदात्तेतः । अथ यरलवान्ता आत्मनेपदिनः ।

अथ अय यय मय चय तय षय गतौ । षय रक्षणे च । ४७३-४७८ ।
अयते । पलायते । पलायाञ्चक्रे । पल्ययते । पल्ययितः । पलायितः । आयः ।
असुन् अयो लौङ्म् । अनोश्मायेत्यादिना (५।४।८३) अष् । कालायसम् ।
ययते । वयये । वयः । नौवयेत्यादिना (४।४।८२) यत् । वयसा तुल्यो वयस्यः ।
ययते । वेये । मयते मेये । चयते । चये । तयते । तेये । नयते । नेये ।

दय दानगतिरक्षणादिभ्यादानेषु । ४८० । दयते । सदिपो दयते ।
“दयाञ्चक्रे न राक्षसः ।” दया । दयालुः ।

रय गतौ । ४८१ । रयते । रये । रयितम् । रयः ।

(64) व्यवस्थितविभाषेति । तत्र विद्यनुष्ठम्भे विभोषणे चिध सक्रमण्य वैरिण इत्यादि प्रयोगे । धुर्व्यान्
विद्यानयतीत्यादावपि व्यवस्थितविभाषा ।

जयी तन्तुसन्ताने । ४८२ । जयते । जयाशुभे । जयिता । जतः ।
जतवान् । निश्चतम् ।

पूयी विग्रहणे दुर्गन्धे च । ४८३ । पूयते । उपूये । पूतः । पूतिः । पूयः ।
ऋयी गन्धे उन्धे च । ४८४ । ऋयते । चुऋये । ऋोपयति । चिन्-
ऋोपम् । ऋतः । ऋतवान् ।

स्नायी विधुनने । ४८५ । स्नायते । च्स्नाये । स्नापयति । स्नातः ।
स्नातवान् । स्नातिः ।

स्फायी शोष्यायी वृषी । ४८६ । ४८७ । स्फायते । पस्फाये । स्फायित
श्रीत्यादिना (उण्, २।१७०) रक् । स्फारः । स्फारयति । स्फीतः ।
स्फीतवान् । स्फातिशब्दादर्शभाष्यजन्तात् स्फाता स्फण्डुलाः । शोष्यायते ।
शोषयति । शोष्यायि । शोष्यायिष्ठ । शीना यवाः । शोपीनोऽन्धुः । शोपीन
मूषः । शोषिपीयते ।

तायृ सन्तानपाननयोः । ४८८ । तायते । सताये । अतायि । अतायिष्ठ ।
शन चञ्चनसंवरणयोः । ४८९ । शनते । शैले । शालः । कृशुशलिकलि-
गदिभ्योऽमच् (उण्, ३।४०२) शनभः । शल्कम् । शन्मीकापाशस्यभिमर्चिभ्यः
कन् । (उण्, ३।३२३) शालूकम् । बहुलपचनादालुच् शलाल । बलाकादय-
धेत्वाक । (उण्, ४।४५४) । शलाका । शनतोति गती वञ्चते ।

वल वल्ल संवरणे । ४९० । ४९१ । वलति । वल्ले । “वल्निरे वल्निरेचित-
मध्यमा ।” वलेर्वलादेश इप्रत्ययश्च । वलिः । वली । वल्लते । वल्लिः । वल्ली ।
(६५) । रासिवल्लिभ्यामभच् (उण्, ३।४०५) । वल्लभः ।

मल मल्ल धारणे । ४९२ । ४९३ । मलते । मेलि । मल्लये कः । मल्लम् ।
ज्योत्स्नेत्यादिना निपातनात् (५।२।११४) मलितम् । माला । कर्मणि
स्त्रभावाद् घञन्तीऽपि स्त्रिया वर्त्तते । संज्ञायां कुन् । गौरादित्वान् ङीप् ।
आमलकी । मल्लवे । ममले । मल्लः । मल्लिका । संज्ञायां क्वन् (उण्, २।१८०) ।

भल भल्ल परिभाषणहिंसादानेषु । ४९४ । ४९५ । भलते । बमले ।

भालूकः । उलूकादयथेति । (उण् ४।४८०) । भलति । बभले । भलूकः ।

कल शब्दसंख्यानयोः । ४८३ । कलति । ककली । कालः ।

कल अभ्यक्तो शब्दे । ४८७ । कलति । कलः । शोलच् कलोलः ।

तिस्र देव देवने । ४८८।४८९ । तिस्रति । अतिस्रवत् । देवति । अदिदेवत् ।

आदेवकः ।

शेष्ट पेष्ट गेष्ट ग्लेष्ट पेष्ट मेष्ट स्त्रेष्ट सेचने । ५००—५०६ । शेषति । अशि-
शेषत् । सेवते । सिषेवे । अशिषेवत् । शेषति । स्त्रेवते । सेवते । मेवते ।
स्त्रेवते । अमिन्त्रेवत् । सेष्ट खेष्ट ग्रेष्ट इलेके ।

शेष्ट ग्रेष्ट गतौ । ५०० । ५०८ शेषति । अशिषेवत् । शेषा । श्रेवते । पूर्वकी
शेष्टेवौ पवर्गे पठितौ स्पर्शान्तौ । श्मौ तु यरलवान्तवर्गे पठितौ ईपत्पुष्टौ
वेदितव्यौ । एवं सेवतिमेवती च वेदितव्यौ । प्रव इत्येके । श्रुवते । श्रेवे । प-
इत्यन्ये । पवते । पिवे ।

इति एते आत्मनेमाया उदात्ता अनुदात्तेतः । अथ परस्मैपदिनः यरल-
वान्ताः । >

मव्य बन्वने । ५०९ । मव्यति । ममव्य ।

पूच्या ईर्ष्य ईर्ष्य ईर्ष्याः । ५१०।५१२ । सूर्ष्यति । सुपूर्ष्य । ईर्ष्यति ।
ईर्ष्याञ्कार । ईर्ष्यति ईर्ष्याञ्कार । ईर्ष्यायिषति । ईर्ष्यायिषति । ईर्ष्या । (66)

इय गतौ । ५१३ । इयति । इयः ।

इय अभिषवे । ५१४ । इयति । इय इत्यपि पठन्ति । ५०७ ।

इर्ष्य गतिकान्वयोः । ५१५ । इर्ष्यति । जइर्ष्य । इर्ष्या । अकारः ।

अल वारणपर्यामिभूषणेषु । ५१६ । अस्थादुनासिकः स्वरितोऽकार
इत्संज्ञक इतीच्छन्ति । अतोऽयमुभयपदी । यरलवान्तप्रकरणानुरोधेन अयम-
चोभयतोभाषोऽपि पठितः । तद्व्योतनायानुनासिक उच्चार्यते । अलति
अलते । अलन् । अलकम् । अलका कुवेरनगरी । इण् अलिः । अली । ईकन्
अलीकम् ।

अिफना विशरथे । ५१० । फनति । फफान । फुत्तमस्य फलितमस्य ।
प्रफुल्लतः प्रफलितः । पम्फुल्यते । पम्फुनः । जुन्ता नता । उत्फुल्लम् ।
संफुल्लम् । उपसंख्यानात् ।

मील मील म्मील निमेषे । ५१८-५२० । मीलति । अमिमीलत्
अमीमिलत् । म्मीलति । म्मीलति । म्मील इत्येके । म्मीलति ।

पील प्रतिदम्भे । ५२१ । पीलति । पीलुः । मृगयादित्वात् कुः ।

नील यथे । ५२२ । नीलति । प्रनीलति । नीलम् । नीलात् प्राख्योपधो-
रिति ङीप् । नीली धेनुः । नीनी ओपधिः । वा संज्ञायाम् (४।१।४२ वा) ।
नीला नीली वा दासी ।

गील समाधौ । ५२३ । गीलति । गीलम् । गीले भवा इति, गैनी ।
गील उपधारणे पुरादौ । गील्यति ।

कील वस्ये । ५२४ । कीलति । कीलम् ।

कूल भावरथे । ५२५ । कूलति । कूलम् ।

शूल रुज्यायां सङ्घाते च । ५२६ । शूलति । शूलम् ।

तूल निष्कर्षे । ५२७ । तूलति । तूलम् । तूलिका ।

पूल संघाते । ५२८ । पूलति । पूलः । पञ्चपूनी ।

मूल प्रतिष्ठायाम् । ५२९ । मूलति । मूलम् । भौवय इत्यादिना
(४।४।८१) यत् । मूल्यम् । मूले भवो मीलः ।

फल निष्पत्तौ । ५३० । फलति । फलितम् । फलम् ।

पुल्ल हावकरणे । ५३१ । पुल्लति । चुपुल्ल । पुल्लः । पुल्लिः पुल्ली ।

फुल्ल विकसने । ५३२ । फुल्लति । प्रफुल्लः । प्रफुल्लितः ।

चिल्ल शैथिल्ये भावकरणे च । ५३३ । चिल्लति । चिचिल्ल । चिल्लपंथी ।

तिल गतो । ५३४ । तिलति । तिलः । कृन् । तिलकः ।

वेल्ल वेल्ल केल्ल खेल्ल खोल्ल वेल्ल चिल्ल चलने । ५३५-५४१ । वेल्लति ।
विवेल्ल । अथिवेल्लत् । विला । वेल्लति । वेल्लम् । गौरादि ङीप् । पचादिषु
भेन्नङिति पाठाद्वा स्त्रिया ङीप् । वेल्ली । केल्लति । केल्लम् । केला । केलिः ।

कण्ठ्वादिवाद् यक् । केषायति । केषायितम् । खेलति । खेलयति । खेला ।
खेलायति (67) । खलति । खलति । खलति ।

पेलृ फेलृ जेलृ गतौ । ५४२-५४४ । पेलति । अपिपेलत् । फेलति ।
फेला । शैलेति ।

खल खल सञ्चलने । ५४५-५४६ । खल संगये च । खलति । खलः ।
खलति । चखल । खलितम् ।

गल अदने । ५४७ । गलति । जगल ।

सल गतौ । ५४८ । सलति । सालः । सलितम् । इलच् ।

दल विदारणे । ५४९ । दलति । ददाल । दालः । दलनम् । दाङिमम् ।

(68) कुहालः । ()

श्वल श्वल आशुगमने । ५५० । ५५१ । श्वलति । अश्वालीत् । श्वलति ।
शश्वल । अश्वलीत् ।

खोरृ गतिप्रतिघाते । ५५२ । खोरति । अचुखोरत् ।

खोल इत्यप्येके । ५५३ । खोलति । खोलः ।

धोरृ गतिचातुर्ये । ५५४ । धोरति । अदुधोरत् । चलनशब्दार्थाद्-
कर्मकाद् युच् । (३।२।१६८) । आधीरणः । धोरितम् ।

त्सर ऊर्णगतौ । ५५५ । त्सरति । त्सार । त्सारतुः । त्सरः ।
अत्सारीत् । त्सरः खड्गादि मुष्टिः । आकर्षादिवात् क्शकः ।

त्सर हृच्छने । ५५६ । क्शरति । चत्सार । अत्सारीत् ।

अभ्र वभ्र मभ्र चर गत्यर्थाः । ५५७-५६० । अभ्रति । आनभ्र ।
अभ्रति । (70) अभ्रम् । वभ्रति । वभ्रति । मभ्रति । मभ्रति । चरति

(67) कण्ठ्वादिभ्यो घगिति (३।१।२०) स्यात् यकि केषायति खेलायतीति सिद्धम् ।

(68) दालशब्दाद् घञनादिसञ्च ।

(69) कुंदाशयवीति कुहालः । इषोदरादिरिति साधनः ।

(70) 'अभ्रात् इलनन्तरं चतुस्रकै अभ्रत् इत्येके इति च पाठोऽधिकः । तत्र कर्मणि अभ्रति इत्यत्र
(८।३।६४) इषो यसां यमि लोप इत्यनेन रेफलोप इति एके ज्ञाने । अने ज्ञान यसा यमीति यसासंज्ञा-
मिविति शक्यति । तेनादित्यं इतिदित्यादावेव लोपः । ननु साहाय्यं दादात्सादित्यादी इति वदन्ति ।

भक्षणेऽपि पठ्यते । चरति । अचारीत् । चरितम् । चरितम् । उदघरः सकर्म-
कादिति (१।१।५३) तड् । रोहमुचरते । समस्तृतीयायुक्तात् (१।१।५४)
पश्चेन सञ्चरते । चञ्चूर्यते । चञ्चूर्ति चञ्चुरीति । आचरितव्यम् । आचर-
णीयम् । आचार्यः । वा चरिचलीत्यादिना द्वित्वभागागमश्च चराचरः । व्रत
इति (३।२।८०) षिनिः । व्रजचारी । सव्रजचारी ।

ष्ठिवु निरसने । ५६१ । षीवति । षिवेरभ्यासस्य तो वेति तन्तान्तरीयम् ।
टिष्ठेव । तिष्ठेव । ध्रुत्वा षेवित्वा । मधुलिट् षीवति (१।१) । एवन्तत्वादिङ्
विकल्पः । तिष्ठेवियति । तिष्ठूर्यति । तिष्ठेवनम् । तिष्ठीवनम् ।

जि जये । ५६२ । जयति । विजयते । पराजयते । जिगाय । जेता ।
जापयति । जिगीयति । जयः । जय्यः । जेयः । जापः । मारजित् ।
जिह्वीति (३।२।१५०) इनिः । जयी । झरप् जित्वरः । खल् मुजयः ।
उत्तरधातुसाहचर्यानुरोधेनाजन्तोऽप्ययमत्र निर्दिश्यते ।

जीव प्राणधारणे । ५६३ । जीवति । अजिजीवत् अजीजिवत् । जीविका ।
जीविकाकृत्य कथयति । जीवनम् । जीव्यम् ।

पीव मीव तीव षीव श्लोषे । ५६४—५६७ । पीवति । पिपीव ।
पीवरम् । पीवा । पीवित्वा । मीवति । तीवति । नीवति । प्रपीवति ।

षिवु निरसने । ५६८ । षेवति ।

उर्वी तुर्वी दुर्वी दुर्वी हुर्वी हिंसायाम् । ५६९—५७३ । ऊर्वति । ऊः ।
उरौ । उरः । ऊर्णः । ऊर्णवान् । ऊर्णः । तूर्वति । दूर्वति । दूर्वनि । दूर्वा ।
धूर्वति । धूः । धुरो । धुरः । तद्वहतीत्यर्थे धुरो यड्ढकौ (४।४।७७) । धुर्यः ।
धीर्यः । सर्वां चासौ धूवेति सर्वधुरा । ता वहतीति खः । सर्वधुरीणः । योग-
विभागादुत्तरधुरीणः । एकधुरान्नुक् च (४।४।७८) । एकधुरः एकधुरीणः ।

गूर्वी उट्टयमने ५७४ । गूर्वति । । गूः । गुरो । गुरः । गूर्यः । गूर्णवान् ।

सूर्वी बन्धने । ५७५ । सूर्वति । सूर्वा । तस्य विकारो मीर्वी । सूः ।

सुरी । सूर्णम् ।

पुर्वं पर्वं भर्वं पूरुतौ । ५०६—५०८ । पूर्वति । पर्वति । भर्वति ।

चर्वं अदने । ५०९ । चर्वति । चर्वा । चर्वितम् ।

भर्वं हिंसायाम् । ५१० । भर्वति ।

कर्वं खर्वं गर्वं दपे । ५११—५१२ । कर्वति । खर्वति । गर्वति । गर्वः ।

पूर्वकाः कर्वादयः स्यर्गान्ताः । अमी ल्वीपत्पृष्ठान्ता इति पुनश्च पठ्यन्ते ।

अर्वं शर्वं पर्वं हिंसायाम् । ५१४—५१६ । अर्वति । आनर्वं । गन्धर्वं इति शकन्धादित्वात् पररूपम् । शर्वति । शर्वः । शर्वाणी । सर्वति । सर्वः । सर्जस्त्रे ।

इवि व्याप्तौ । ५१७ । इन्वति । प्रेन्वति । इन्वाञ्चकार । णत्वविधौ -नुमोऽनुस्वारोपलक्षणाद्यर्थत्वं द्रष्टव्यमित्युक्तत्वात् प्रेन्वनमिति नुम्व्यवाये णत्वं न भवति ।

पिपि मिपि पिपि स्त्रंसने । ५१८।५१९० । पिप्वति । पिपिन्व । पिन्वः । निन्वति । जिन्वति । प्रणिन्वति । जिनिन्व ।

हिवि दिपि धिपि लिवि प्रीणनार्थाः । ५१२-५१४ । हिवति । जिहिव । दिन्वति । दिन्वते । धिनोति । धिनुतः । जिन्वति । जिजिन्व ।

रिवि रवि धवि गत्वर्थाः । ५१५।५१७० । रिप्वति । रण्वति । रण्वा । धन्वति । दधन्व । कनिन् । धन्वा मरुदेशः ।

लवि हिंसाकरणयोः । ५१८ । लणोति । लण्व ।

मव बन्वने । ५१९ । मवति । ममाव । मेवतुः । मेवुः । मूः । सुवी । सुवः । यङ्लुगन्तात् क्तिप् । मामूः ।

अव रक्षणागतिकान्तिमीतिहस्तगवगमप्रवेशश्रवणस्त्राम्यर्थयाचनक्रियेच्छा-दीमित्यन्तानिङ्गनहिंसादानभागवृद्धिषु । ६०० । अवति । भाव । जः । उवी । उवः । अविपः । जतिः ।

इति एते परस्मैभाषा उदात्ता उदात्तेतः । उदात्तत्वमिदं जयतिवर्जम् । तस्यानुदात्तत्वात् ।

धावु गतिशुद्धोः । ६०१ । धावति धावते । धावित्वा धीत्वा । धीतः पटः । कथं गती धावितो धावितवानिति ? यस्य विभाषेति (७।२।१५)

निषेधस्यानित्यत्वादिटोऽनित्यता । वीजस्य कृतिचृतिवृत्तीनामीदित्करणम् । तद्वि श्वीदितो निष्ठायामिति (७।२।१४) निषेधार्थं क्रियते । यस्य विभापेति (७।२।१५) निषेधस्यानित्यत्वे तु तेमैव सिद्धत्वादनर्थकं तत् स्यात् । दृषादित्वात् कलच् । बाहुन्यादुपधाज्जस्रत्वम् । धवलः । धवला । “नीता येन निगा गशाद्भवत्ता ।” एवुल् धावकः । लुगट् धावनम् । क्तिन् धीतिः ।

उभयतोभाप इति उभयपदो भण्यते । स्वरितेच्चात् स्वरितेदिति । स्वरित इत्संज्ञकोऽस्येत्यर्थः । तस्य प्रयोजनं स्वरितञितः कर्त्तृभिप्राये क्रियाफल इति (१।३।०२) आत्मनेपदम् । हिक्कादिपूभयपदिचयं न पठ्यते । तेषां कथमन्तप्रकरणानुरोधेन । अस्य चान्तःस्थान्तप्रकरणानुरोधत्वात् ।

अथ ऊभान्ता आत्मनेपदिनः कथ्यन्ते ।

धुञ् धिञ् संदीपनक्लेगनजीवनेषु । ६०३।६०३ । दुर्चतं । दुधुञ्चे । मंधुञ्चणम् । धिचते ।

दृञ् धरणे । ६०४ । दृचते । दृचः ।

गिञ् विद्योपादानि । ६०५ । गिचते । गिना । गेञ् । ऊचादिभ्यो णः । (४ ४।६२) । गीचा ।

मिञ् याच्वायां लाभेऽलाभे च । ६०६ । मिचते । मिघा । मिचुः । मिघासमूहे मिघादिभ्योऽण् (४।२।२८) । मैत्रम् ।

क्लेष व्यक्तार्या वाचि । ६०७ । क्लेगते । चिक्लेगे ।

दञ् दृढो गीघार्ये च । ६०८ । दचते । दचः । दक्षिणम् । द्रुदचिभा मिनन् (उणु, २।२०८) । दक्षिणा ।

दीच मीष्टेरज्योपनयननियमव्रतादेरेषु । ६०९ । दीचते । दीचा । दीचितः ।

ईच दर्शने । ६१० । ईचते । ईचास्रक्ले । ईचणम् ।

भाय व्याख्याया वाचि । ६११ । भायते । वभापे । भाया । एत् भायन् ।

विनिः मितभापी । भापितम् ।

पर्य वर्ध स्वेदने । ६१२।६१२ पर्यते । वर्पते । ववर्षे ।

स्वेषु अन्विच्छायाम् । ६१४ । स्वेषते । अजिस्वेषत् ।

इय गतिहिंसादानेषु । ६१५ । इपते । इपाञ्चके । अकारः इपा । मनस
इपा मनीषा । इषीदहादिः । व्रीह्यादित्वादिभिः मनीषी । चञ् प्रेयः । खत्
प्रेथः । इतुल् इपिका । इष्व इति यत्तस्य निपातनस्य । इपतीत्यग्रे वक्ष्यते ।

प्रेषृ यजे । ६१६ । मेषते । अपिप्रेषत् ।

येषृ प्रयजे । ६१७ । येपते । अयियेषत् ।

जेषृ षेष्ट एषृ ङेषृ गतौ । ६१८—६२१ । जेषते । अजिजेषत् । नेपते ।
प्रनेपते । प्रनिनेपते । एपते । अप्येपते अन्वेषते । ना भवानीपियत् । ङेषते ।
“ङेषा वाजिध्वनौ स्त्रियाम्” ।

रेषृ हेषृ अव्यक्तगण्डे । ६२२।६२३ । रेषते । अरिरेषत् । हेषते । जिहेषे ।
अजिहेषत् । उपजिहेषिषते । हेषा ङेषा च निःस्वन इत्यमरः । (72)

काष्ट शब्दकुत्सायाम् । ६२४ । कासते । कासाञ्चके । कासो रोगः ।
रोगाख्यायां श्युल् बह्वलम् (६।३।१०८) । उत्काशिका ।

भाष्ट दीप्तौ । ६२५ । भासते । बभासे । अशीभसत् अबभासत् । भास्वरः ।
भञ्जभासमिदो घुरष् (३।२।१६१) । भास्वरम् । यद्भादिणिनिः । उट्भासो ।
किप् भाः भासो भासः । आत्मनेपदार्थमकारानुबन्धे कर्त्तव्य ऋकारानुबन्धक-
रणस्य ऋकारानुबन्धप्रकरणात् । एवञ्चानुबन्धान्तरकरणञ्च न प्रकरणानु-
रोधेन ।

णाष्ट राष्ट शब्दे । ६२६।६२७ । नासते प्रणासते । नासा । नासिका ।
अञ् नासिकाया इत्यच् (५।४।११८) नसादेशश्च । मोनसम् । खुरखुराभ्याश्च
नस् वक्तव्यः । खुरणाः खरणाः । अच्प्रत्ययोऽपीष्यते । खुरणसः खरणसः ।
उपसर्गाद्येत्यच्—(५।४।११८) नसादेशौ । प्रणसः । वैर्यो वक्तव्य इति अभावे
विषसु गतनासिकः । केचिन्नासिकापर्यायि नसाशब्दमिच्छन्ति । तथाच
वराहमिहिरपुराणप्रकाशे नसाशब्दः प्रयुक्तः । भट्टिकाद्येपि विनसा इतवान्श-
वेति दृश्यते । न चासाधुपसर्गाच्चेति (५।४।११८) नसादेशे सिध्यति । वैर्यो
वक्तव्य इति आदेशेन बाधितत्वात् । (73) रासते । ररासे ।

(72) इषा इषिति अशब्दे । अमरेऽप्रकरणात् ।

(73) नसाशब्दे भट्टिकाद्येने विनासिकाशब्दे कर्त्तव्यत्वम् । तत्र उपसर्गणं कर्त्तव्यम् ।

अस कौटिश्ये । ६२८ । असते । प्रससते । नसे । अनोनसत् । विनसः ।
विनास ।

अस्य भये । ६२९ । असते । व्यस्ये ।

आह् गसि इच्छायाम् । ६३० । आस्यसते । आस्यंसे । आस्यंष्यते ।
आस्यंसिता । आस्यंसितम् । आस्यंसा । आस्यंसुः । प्रस्यंसति प्रस्यंते प्रस्यन्त
इति गन्सु लुतावित्त्वस्य ।

यसु स्वसु अदने । ६३१ । ६३२ । असते । जस्ये । प्रसित्वा यस्त्वा ।
यस्यम् । पिण्डयः । स्वसते ।

इह चेटायाम् । ६३३ । ईहते । ईहाञ्छक्ते । ऐहित् । ईहा ।

महि महि ह्ये । ६३४ । ६३५ । मंहति । मंहिर्नलोपधेत्युप्रत्ययः (उण्,
१।१९) । महु । मूयान् । मूयिष्ठः । मंहति । महान् । वर्त्तमाने षुपदहहन्
महदिति (उण्, २।२२) अतिप्रत्ययः । महिष्ठो महीयान् महिमा ।

अहि गती । ६३६ । अंहति । आनंहि । आहित् । अङ्घ्रिहित्पिते । नन्दा ।
इति (६।२।३) निषेधाद् हिमब्दस्य दित्वम् । अंह ।

गरुह गल्ह कुत्सायाम् । ६३७ । ६३८ । गर्हते । जगर्हे । जागर्हति ।
गल्हते । जागल्हति ।

बल्ह प्राधान्ये । ६३९ । बल्हते । बवल्हे । अबल्हति । अबल्हिष्वम् ।
अबल्हिष्वम् ।

वर्ह वल्ह परिभाषणसिंहादानेषु । ६४०।६४१ । वर्हते । ववर्हे । वर्हिषः ।
वर्हम् । वर्ही । प्रवर्हः । वल्हते । वावल्हते ।

ग्लिह गती । ६४२ । ग्लेहते । पिग्लिहे । ग्लीहा । ग्लीहानी ।

वेह जीह वाह प्रयत्ने । ६४३-६४५ । वेहते । अविवेहत् । वेहते ।
जीहते । वाहते । वाहं भृशम् । वाहितम् ।

माह माने । ६४६ । माहते ।

द्राह निद्राक्षये । ६४७ । द्राहते । अद्राहत् ।

काश दीप्तौ । ६४८ । काशते । चकाशे । अचकाशत् । आकारोपध
कृदित्प्रकरणादिहासं निर्दिश्यते । काशते इति दिवादिपाठात् ।

जह वितर्कं । ६४८ । जहते । जहाश्चके । समूहति समूहते । समुहते ।
जहः । समूहः । समूहा । सामूहिकः । अध्यात्मादित्वात् ठञ् ।

गाह्न विलोडने । ६५० । गाहते । जगाहे । गाह्यते घाह्यते । अगाह्यते
अगाह् । विगाहा विगाह्यता । विगाहम् । विगाहः ।

गृह्ण गृहणे । ६५१ । गृहते । जगृहे । गर्हिता गर्हा । गृह्णः । गृह्णिः ।
गृह्णन् गृह्णाम् । गृह्णाः । गृह्णम् । गृहे क इति (१।१।१४४) गृह्णातेः कविधानं
तस्यैव गृह्णमिति यथा स्यादिति द्योतयितुम् । गृहेर् मा भूदिति ।

ग्लह इत्यप्येके । ६५२ । तथा चालेषु ग्लह इत्यत्र (१।३।३०) ग्लहः
प्रकृत्यन्तरमस्तीत्युक्तम् । ग्लहते । जग्लहे । ग्लहः ।

हुमि क्काम्तिक्करणे । ६५३ । हुंयते । हुंयते । हुंयते । उस्तरधातु-
साधर्म्यानुरोधेनायमिह निहिंस्यते ।

इति प्राक्कनेभाषा उदात्ता अतुदात्तेतः । अथ परस्मैपदिनः ।

घुषिर् शब्दार्थः । ६५४ । घोषति । जुषोप । अघुषत् अघोषीत् । घुष्टम् ।
घुषिर् अविशब्दन इति चुरादौ । तस्य घोषयति ।

अक्षू व्याप्ती संघाती च । ६५५ । अक्षति अक्ष्णीति । अक्षिता अष्टा ।
अष्टः । अष्टवान् । अक्षित्वा अष्टा ।

तक्षू त्वक्षू तनूकरणे । ६५६ । ६५७ । तक्षति तक्ष्णीति । तक्षिता तष्टा ।
तक्षित्वा तष्टा । तष्टम् । त्वक्षति । तत्वक्ष । त्वक्षिता त्वष्टा । त्वक्षित्वा
त्वष्टा । त्वष्टम् ।

उक्ष सेचने । ६५८ । उक्षति । उक्षाश्चकार । उक्षा । प्रोक्षणम् ।
अभ्युक्षणम् ।

रक्ष पालने । ६५९ । रक्षति । रिरक्षियति । रारक्षते ।

षिञ्च पुम्बने । ६६० । निञ्चति । षोपदेशप्रयोजनमुक्तम् प्राक् ।
प्रषिञ्चति ।

टक्ष टृक्ष षक्ष गती । ६६१-६६३ । टक्षति । तटक्ष । टक्षः । स्मृक्षति ।
तिटृक्षयिषति । (१५) नक्षति ।

वच रोपे । ६६४ । वचति । ववच । वचः क्रीडम् ।

म्वच संघाते । ६६५ । म्वचति ।

मच्च इत्यप्येके । ६६६ । मच्चति । मच्चिका ।

तच्च त्वचने । ६६७ । त्वचनं संवरणम् । तच्चति । तच्चिता ।

पच्च परियह इत्यप्येके । ६६८ । पच्चति । पच्चः । पच्चणम् ।

पूर्च घनादरे । ६६९ । सूचति । सुपूर्च । सूर्चणम् । (75)

काच्च वाचि माचि काहायाम् । ६७०-६७२ । काहति । चकाह । काहा । चाहति । पुषीदरादित्वात् ऋस्वे "तत्तन्भिः पुंसि वड्चणः ।" माह्चति ।

द्राचि ध्राचि ध्वाचि घोरवाशिते च । ६७३-६७५ । द्राहति । दद्राह । ध्राहति । ध्वाहति । ध्वाहः ।

चूप णने । ६७६ । चूपति । चुचूप ।

तूप तुष्टौ । ६७७ । तूपति । तूपा । तूपः । -

पूप हृदो । ६७८ । पूपति । पूपितम् । पूपः ।

मूप स्त्रेये । ६७९ । मूपति । मूपकः । मूपा । मूपिका ।

पूप प्रसवे । ६८० । सूपति । सुपूप ।

यूप हिंसायाम् । ६८१ । यूपति । यूपः । "पीते यूषि निरामयः ।" (76)

जूय च । ६८२ । जूपति ।

भूप चलहारे । ६८३ । भूपति । तुभुष । भूपते कन्या स्वयमेव ।

भुपणम् ।

जप राजायाम् । ६८४ । जपति । जपाश्चकार । जपः । जपरम् ।

रूप उच्छे । ६८५ । रूपति । रूपाश्चकार । रूपा । रेप्यः । प्रेपः ।

कप शिप जप भूप जप वप मप रुप रिप हिंसार्थाः । ६८६-६९४ ।

कपति । कपिष्यति । समूलकापं कपति । निमूलकापं कपति । सर्वकपः ।

(75) अत्र भरोशिः—“वनादरे इति न् काचित्कोऽप्यपठ ।” इति । अत्रशाबरीपत्रमूलवैचक्षण्यम् ।
मध्वेश्वरादर ।

(76) यूषी मांहरकविशेष इति माधव ।

कष्टम् । कपितम् । निकषः । पत्कापी । शेषति । शेषा । जर्पति ।
 भ्रपति । भ्रपी भ्रिनः । वषति । मषति । रोषति । रोषिता रोषा ।
 कथ्यतीति दिवादिपाठात् । रेपति । रेपिता रेष्टा ।

भय भर्त्सने । ६८५ । शब्दकर्मकः । भपति । भपकः श्वा । शब्दः
 शब्दविशेषः कुकुरध्वनिः कर्म क्रियास्येति शब्दकर्मकः । सोऽप्यस्यार्थः ।

उप दाहे । ६८६ । ओपति । उवोव ओपाञ्चकार । जप्ता । बहुल-
 वचनाद् दीर्घः ।

जिषु विषु मिषु सेवने । ६८७-६८८ । जेपति । जेपिता । जेपित्वा
 जिपित्वा जिष्टा । वेपति । नेपति । नेपः । अच् ।

पुष पुष्टौ । ७०० । पोपति । पोपिता । अपोपीत् । पोपितः । पुष्णाति
 पुष्यतीति गणान्तरपाठात् ।

श्रिषु श्लिषु मुषु झुषु दाहे । ७०१-७०४ । श्रेपति । श्रेपित्वा श्रिपित्वा
 श्रिष्टा । प्रश्लेवति । प्राश्लेपीत् । प्रोपति । प्रोपति ।

घृषु हृषु सृषु सेवने । ७०५-७०७ । वर्षति । घृष्टम् । घृषितमित्यौणा-
 दिकम् । वर्षति । वृष्टिः । अञ्विधो भयादीनामुपसंख्यानमित्यच् । वर्षम् ।
 हृषमो वर्षणादिति भाष्यलेखनाद् वर्षणमिति च । सृषु सहने च । सृष्य-
 तीति दिवादित्वात् । मर्षति । मर्षित्वा सृषित्वा ।

हृषु संघर्षे । ७०८ । घर्षति । जघर्ष । हृष्टम् ।

हृषु अलीके । ७०९ । हर्षनि । हृषिताः किंश हृष्टा वा । हृष
 तुष्टाविति दिवादी हृषति ।

तुस जस हस रस शब्दे । ७१०-७१३ । तोसति । तुतोस । जसति ।
 जसितम् । जस्रः । जसति । रसति । रसितम् भेषगर्जनम् ।

लस श्लेषक्रीडनयोः । ७१४ । लसति । विलासी । विलासः ।

घम्ल् अदने । ७१५ । घसति । घस्ता । घस्रम् । घसरः ।

जर्ज चर्च भर्भ परिभाषणसन्तर्जनयोः । ७१६-७१८ । जर्जति ।
 जर्जन्ती । चर्चति । भर्भति । चर्भ भर्भ इत्येते तुदादावपि यज्येति । इह
 तु स्वरार्थं पठितौ । अर्थात्तुरोधाच् चोष्णान्त्यर्गेऽपि एते पठ्यन्ते ।

पिष्ट पेष्ट गतौ । ७१८।७२० । पेसति । अपिपेसत् । पिषः । पिष्टरः ।
पेसति । पिपेस्यते ।

हसे हसने । ७२१ । हसति । जहास । अहसीत् । हसः हासः । (77)
सनहसोर्बन्धेन् वा (६।३।६२) ।

कस गतिमासनयोः । ७२२ । कसति ।

णिश समाधौ । ७२३ । निशति । प्रणिशति । निगा । समसीबहुवचने
निशासु निट्सु निच्श् । (78)

मिश मश शब्दे रोधकते च । ७२४।७२५ । मिशति । मिमेश ।
मशति । मशकः । कुन् ।

शव गतौ । ७२६ । शवति । शवः । शावकः । शावः । क्षिप् शीः ।
शकारवत्प्रकरणादयमत्र निर्द्दिश्यते ।

शय सुतगतौ । ७२७ । शयति । शयाग शयतुः शिशुः । शयः शय-
भेदः । तद्योगाच् शयी चन्द्रः ।

शसु हिंसायाम् । ७२८ । शसति । विशशास । विशशसतुः । विशशसुः ।
विशशसिय । न शसदद (६।४।१२६) वादिशुणानामित्येत्वाभ्यासलोप-
प्रतिषेधः । तकिशसि (३।१।८७) इति यत् शस्यम् । शस्यन् । इत्यर्थायेति
चुरादिगणसूत्रात् शिव् । शासयति । शास्यम् ।

शंसु श्रुतौ । ७२९ । कयने च । शंसति । श्यंसः क्रूरः । ब्राह्मणा-
च्छंसी ऋत्विक् । ब्राह्मणाद् वेदभागादाकृत्य शंसति स्त्रीतीति ब्राह्मणा-
च्छंसीत्युपसंस्थानादशुक् । (६।३।२ वा) प्रयंस । शस्यन् । शंस्यम् । शस्यम् ।

चह परिकल्पने । ७३० । चहति । अचहीत् ।

मह पूजायाम् । ७३१ । महति । ममाह । मही । गौरादित्वात् ।

रह त्यागे । ७३२ । रहति । रराह । रहः । रहयतीति चुरादिपाठात् ।

रह्वि गतौ । ७३३ । रह्विति । ररंह । रंहः । असन् ।

(77) इत्सुशब्दे यथा मया पुनर्दिष्टा इत्येवंतथाः सिद्धीकृत इति नैपथे ।

(78) ब्रह्मजिज्ञासी धातुशास्त्रव्यादि धातुविषय (४ 2,36) शकारान्त वचनम् । प्रातिपदिकानां शकारान्त तु
वचनमिति मनेन निष्पद्यते ।

'दृह दृचि दृह दृचि दृह दृचि दृहो । ७३४-७३८ । तर्हति । मतर्हं ।
 दृहति । तदृहं । दर्हति । ददर्हं । दृहति । दृह्यते । ददृहं । वर्हति । वर्हं ।
 दृहि गभ्दे च । दृहति । दृह्यते । वर्हं । दृह्यते । दृह्यते । दृह्यते । परिदृहः ।
 तुह्रिर् दुह्रिर् अर्हने । ७४०-७४१ । तोहति । अतोहीत् अतुहत् ।
 दोहति । अदुहत् अदोहीत् ।

तुह्रिर् उह्रिर् इत्येके । ७४२ । तोहति । ओहति । औहीत् औहत् ।
 अर्हं पूजायाम् । ७४३ । अर्हति । अर्हति । आनर्हं । अर्हा । अर्हः ।
 इति परस्मैभाषा उदात्ता उदात्तैः । इति कृष्यान्तान् परस्मैपदिनः
 परिसमाप्य अङ्घ्रिषी संकलिता द्युतादय आत्मनेपदिन उपदिश्यन्ते ।

'द्युत दीप्तौ । ७४४ । द्योतते । दियुतं । अद्युतत् अद्योतिष्ट । द्युतित्वा
 द्योतित्वा । दियुतिपते । दियोतिपते । द्योतितमनेन द्युतितमनेन ।
 द्युत्यते । द्योतनः । द्युतिः । द्युतिगमिजुहोतीनां द्वे चिति (३।२।१७८
 वा) क्विप् । द्विर्वचनम् । दियुत् । भ्राजभाषेति (३।२।१७७) क्विप् । वियुत् ।
 श्रिता षण् । ७४५ । श्लेतते । अश्रितत् अश्लेतिष्ट । श्लेतः । श्रितम् ।
 स्थायितश्चीति रक् । श्रितम् । श्रितमनेन श्रितितमनेन श्लेतितमनेन ।
 श्रितः ।

जिमिदा खेहने । ७४६ । मेदते । मिमिदे । मित्रः । मित्रस्य
 मेदितमस्य । मेदिता । मेदः । मेद्यतीति दिवादिपाठात् ।

जिष्विदा खेहनमोचनयोः । ७४७ । खेदते । सिष्विदे । सिखेदयिपति ।
 खिप्रः । खिप्रस्य खेदितमस्य । खिद्यतीति जिष्विदा गालप्रचरण इत्यस्य
 देवादिकस्य ।

रुच दीप्तौ । ७४८ । अभिमीत्याश्च । रोचते । रुचने । अरुचत् अरोचिष्ट ।
 रोचनः । इष्टन् रोचिः । रुचिः । घञ् रोकः । अरोकः । अरोकदन्
 अरोकदन्तः । विभाषा श्वावारोकेति (५।४।१४४) इत्यादेशः ।

सुट परिवर्त्तने । ७४९ । घोटते । लुसुटे । असुटत् असोतिष्ट । घोटकः ।
 षट् सुट लुठ प्रतीघाते । ७५०-७५२ । रोटते । लोटते । लोठते ।
 लुठ्यतीति लुठ विलोडन इत्यस्य । लोटतीति परस्मैपदिपूजम् । पूर्वं पाठात् ।

शुभ दीप्तौ । ७५३ । शोभते । अशुभत् अशोभिष्ट । शुभम् । शुभ्रम् ।
शोभनम् । गुरोश्च षल इति (३।३।१०४) चकारस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वात् ।
शोभा ।

सुभ सञ्चलने । ७५४ । शोभते । चुचुमे । चुच्यः कुमितः । चुभ्राति
सुभ्यतीति गणान्तरपाठात् ।

शभ तुभ हिंसायाम् । ७५५।७५६ । नभते । प्रणभते । निभे । तोभते ।
तुतुभे । नभ्यति तुभ्यतीति गणान्तरे पाठात् ।

स्रन्सु भ्रन्सु ध्वन्सु अध पतने । अवस्रंसने च । ७५७-७५८ । स्रंसते ।
स्रंसि । व्यस्रसत् । व्यस्रंसिष्ट । स्रस्रम् । स्रंसित्वा स्रस्त्वा । सनीस्रस्यते ।
सनीस्रंसः । उष्वासत् । भ्रंगेते । ध्वंसि । भ्रंसित्वा भ्रद्वा । भ्रष्टः ।
भ्रष्टिः । भ्रस्यते इति भ्रयो रूपम् । ध्वन्सु गर्तो च । ध्वंसते । दध्वंसे ।
अध्वसत् अध्वंसिष्ट ।

स्रम्बु विश्रामे । ७६० । विश्रम्भते । सस्रम्भे । अस्रभत् अस्रभिष्ट ।
विश्रम्बः ।

वृत् वृत्तने । ७६१ । वर्त्तते । ववृते । वर्त्स्यति वर्त्सिष्यते । अवृत्त्
अवर्त्सिष्ट । विवृत्सति विवर्त्सिष्यते । वर्त्सित्वा वृत्त्वा । वृत्तम् । वर्त्सिष्णुः ।
वर्त्तनः । वृत्तिः । वार्त्ता ।

वृधु वृधी । ७६२ । वर्धते । ववृधे । वर्त्स्यति वर्धिष्यते । विवृधति
विवर्धिष्यते । दक्त्योऽस्य वकार इति भ्रपभावो न भवति । वर्धित्वा
वृद्धा । वृधम् ।

वृधु गन्धहृत्प्रायाम् । ७६३ । वर्धते । ववृधे । गर्धः । गर्धञ्जहाः ।

स्यन्दू स्रवणे । ७६४ । स्यन्दते । सस्यन्दे । अनुविपर्यभिनिष्प इति वा
पत्वम् (८।७।७२) अनुस्यन्दते तैलम् अनुस्यन्दते वा । सन्त्स्यति स्यन्दिष्यते ।
अस्यदत् अस्यत् अस्यन्दिष्ट । स्यन्दित्वा स्यन्त्वा प्रस्यन्द्य । क्ति स्यन्दिष्यन्धो-
रिति (६।४।३१) ननीपनिषेधः । स्यन्दिता स्यन्ता । प्रस्यवः । प्रस्यवाम् ।
स्यदो जपः ।

कप सामर्थ्ये । ७६५ । कल्पते । चक्षुपे । कल्पितामे कल्पतामे

कल्प्तामि । कल्प्स्याति कल्पिष्यते कल्प्स्यते । अकृपत् । अकल्पिष्ट अकृत ।
चिकृप्सते चिकल्पिषते चिकृषति । चलीकृष्यते । कृतः । प्रकृतिः । कल्पः ।
प्रकल्पना ।

हृदिति । हतु कर्त्तन इत्यस्माद् भूते क्त् । हत्तं सम्प्रतं पर्यवसितमिति
यावत् । द्युतादीनां परिसमाप्तौ सङ्घेतो ह्यकरणमिदम् ।

सम्प्रति घटादयः पित्तार्थं मित्तं ज्ञार्थञ्चोपदिश्यन्ते ।

घट चेष्टायाम् । ६६६ । घटते । जघटे । घटयति । अघटि अघाटि ।
घाटं घाटं घटं घटम् । घटा । उद्घाटयतीति घट सङ्घात इत्यस्य घौरादि ऋस्य
रूपम् ।

व्यथ भयचलनयोः । ७६७ । व्यथते । विव्यथे । व्यथयति । अव्यथि
अव्याथि । व्याथं व्याथं व्यथं व्यथम् । व्यथा ।

प्रथ प्रथ्याने । ७६८ । प्रथते । प्रथयति । प्रथा । अपप्रथत् । पृथिवी ।
प्रथेः पियन् संप्रसारणश्च । (उण् १।१४८) ।

प्रस विस्तारे । ७६९ । प्रसते । प्रसयति । प्रसा ।

स्रद मर्दने । ७७० । स्रदते । स्रदयति । अस्रदत् । स्रदा ।

स्रद स्रदने । ७७१ । स्रदते । स्रदते । स्रदयति । स्रदा ।

चञ्जि गतिदानयोः । ७७२ । चञ्जते । चञ्जते । अचाञ्जि अचञ्जि ।
चाञ्जं चाञ्जं चञ्जं चञ्जम् । चञ्जेर्घटादौ मित्तार्थः पाठः । तत्पुत्रामर्थ्यादुप-
धासङ्घणानुष्ठानायपि सत्यां चिष्णुमुनोर् ढीर्घोऽन्यतरस्या (६।४।८३)-मित्ताप-
धादीर्घविकल्पो भवति । पित्तफलं तु चञ्जेत्यफलनेव । गुरीय हल (१।१।१०३)
इत्यनेनैव सिद्धत्वात् । एवं दक्षिकक्षिकन्दिकन्दीनामपि ।

दक्ष गतिहिंसयोः । ७७३ । दक्षते । अदक्षि अदाक्षि । दाक्षं दाक्षं
दक्षं दक्षम् । दक्षा । दक्ष इही गीघार्थे चेति अनुदात्तत्वे पठितम् ।

क्रप लपायां गतौ । ७७४ । क्रपते । क्रपयति । अक्र घटादौ पाठो
मित्तार्थः । नतु पित्तार्थः । यतः कृपेति क्रपेः संप्रसारणश्चेति (१।३।१०४, ग)
भिदादिपाठेनैव सिध्यति । क्रप लपेत्येके पठन्ति ।

कदि कदि क्रद क्रद धैकथे । ७७५-७७८ । कन्दते । अकान्दि अकान्दि ।

कन्दा । कन्दिशीकः कान्दिशीकः । क्रन्दते । अक्रान्दि अक्रन्दि । क्रन्दा । एतावर्धान्तरे परस्मैपदिनाहुक्तौ । तयोथापि घटादित्वम् । क्रन्दते । क्रन्दयति । क्रदा । क्रदते । क्रदयति । क्रदा ।

जिञ्जरा सम्भ्रमे । ७७९ । ज्वरते । ज्वरयति । अज्वरत् । ज्वरा । तूर्णः ज्वरितः । तूर्णमस्य ज्वरितमस्य । तूः सुरौ सुरः । अनुदासैच्चार्यमकारे वक्तव्ये दीर्घान्तोपादानं वैचित्र्यार्थम् । इष्यमत्वरति (७।२।२८) निष्ठायां प्रतिपदं विकल्पितव्यम् । (79)

(1) घटादयः पितः । एते अनुक्रान्ता घटादयः पकारानुबन्धा भवन्ति । तत्र पितृत्वफलं च पिद्भिदादिभ्योऽङित्वङ् (३।३।१०४) प्रत्ययः ।

इति आत्मनेभाषा उदास्ता अनुदासैतः । एवं घटादीनात्मनेपदिनो मित उक्त्वा परस्मैपदिन उच्यन्ते ।

ज्वर रोगे । ७८० । ज्वरति । ज्वार । ज्वरयति । अज्वरि अज्वारि । ज्वारं ज्वारं ज्वरं ज्वरम् । संज्वारी । संज्वारिणी । जूः । जूरौ । जूरः ।

गड् मेचने । ७८१ । गड्ति । गडयति । गडकः । ग्वुलायया हृदिर्न भवति । षिन्तोपस्य स्यान्निवत्त्वात् ।

हृड वेष्टने । ७८२ । हृडति । हृडयति । अह्रीडि अहिडि । ह्रिहं ह्रिहं ह्रीडं ह्रीडम् ।

वट भट परिभाषणे । ७८३।७८४ । वटति । वटयति । भटति । भटयति । वट वेष्टने भट भृतावित्ये तयोस्तु वाटयति भाटयतीति ।

णट नृत्तौ । ७८५ । नटति । नण्टति । प्राणाटि -प्राणटि । नटिका । णट गतावित्येके । नतावित्यन्ये । नटयतीति नट नृत्तावित्यनेन । नट अवस्यन्दन इति चुरादौ नाटयतीति ।

ष्टक प्रतीघाते । ८८६ । स्तकति । स्तकयति । स्तकम् । तिष्ट-कथयति ।

चक हसौ । ७८७ । चकति । चकयति । चक हसिप्रतीघातयोरित्त्वस्य
चकते । चकयति ।

कखे हसने । ७८८ । कखति । कखयति । अकखीत् ।

रगे शङ्खायाम् । ७८९ । रगति । रगयति । अरगीत् ।

लग्ने सङ्गे । ७९० । लगति । अलग्नीत् । लगयति । लग्नं नगितम् । (80)
संसप्तमित्यर्थः ।

ङ्गि ह्ङ्गे ष्मि ष्मि संवरणे । ७९१-७९४ । ङ्गति । अङ्गगीत् । ङ्गयति ।
ह्ङ्गति । अह्ङ्गगीत् । ह्ङ्गयति । सगति । असगीत् । सगयति । सिद्यगयियति ।
स्यगति । स्यगयति । तिष्ठगयिषति ।

कगे नोच्यते । ७९५ । अस्यायमर्थ इति नोच्यते । क्रियासामान्यमस्यार्थ
इति यावत् । इह शास्त्रे नोच्यत इत्येके । कगति । कगयति ।

अक अग कुटिलायां गतो । ७९६।७९७ । अकति । अकयति । अगति ।
अगयति ।

कण रण गतौ । ७९८।७९९ । कणति । कणयति । अकणीत् अकाणीत् ।
कणिका । रणति । अरणीत् अराणीत् । रणयति । अण रणेत्यादौ कण
रणी शब्दाद्यौ । कणति । रणति । तत्र हाणयति । राणयति ।

चष शष् अष दाने गतावित्तेके । ८००-८०२ । चषति । चषयति ।
शषति । शषयति । अषति । अषयति ।

अथ श्य ऋथ क्रथ हिंसायाः । ८०३-८०६ । अथति । अथयति ।
श्यति । श्ययति । ऋथति । ऋथयति । क्रथति । क्रथयति । जासिनिप्रहण-
नाटकाद्यपिपां हिंसायामित्यत्र (२।१।५६) नाटकाद्येति निपातनाट्टिहिरिति
अथादित्येनोक्तम् । चौरस्योत्प्राययति । न हि क्रथिं चुरादौ न पठति । अन्ये
तु क्रथ हिंसायामिति चुरादौ पठित्वा तस्येतद्रूपमिति वर्णयन्ति । ऋथति ।
ऋथयति ।

चन च । ८०७ । चकारेण हिंसायामित्यपेक्षते । चनति । चनयति ।
चनकम् ।

यनु घ नोचते । ८०८ । वनति । वनित्वा वाक्त्रो । वान्तम् । वनयति ।
वानयति । (81) उषवयति ।

ज्वन दीप्तौ । ८०९ । ज्वनति । जज्वान । ज्वलयति ज्वलयति ।
प्रज्वलयति । ज्वालः । ज्वलतः । उषरवाप्य पाठी ज्वनादिकार्यार्थः । (82)

जल जल चन्ते । ८१०।८११ । ज्वनति । जज्वान । जज्वलीत् ।
ज्वनयति ज्वलयति । प्रज्वनयति । ज्वनति । जज्वान । ज्वनयति ज्वलयति ।
प्रज्वलयति ।

सृ आधाने । ८१२ । सृ चिन्तायामित्युक्तम् । स च स्मरतिरनेकार्था-
ऽभ्युपेयते । आधाने स्मरणविशेषे चिन्तार्यमिह पठ्यते । स्मरति । स्मरयति ।
आधानमुत्कण्ठास्मरणम् । अतोऽन्यत्र स्मरयति । विस्मरयति । स्मारकः
शब्दार्थ इति स्मरणप्रामाण्यविवचायाम् ।

ह भये । ८१३ । ह विदारण इति प्रादिः । तस्येह भये चिन्तार्यः
पुनश्च पाठः । हृणन्तं प्रयुङ्क्ते दरयति । भयादन्यत्र दारयति । धात्वन्तरा-
भ्युपगमे ढरतीत्येके ।

गृ नये । ८१४ । इत्यप्येके । नरयति । अन्वेषां नारयति ।

श्रा पाके । ८१५ । श्रातिश्रायत्वोः समाख्यानुकरणमिदम् । श्रापयति ।
श्रुतं शीरम् । पाकादन्यत्र श्रापयति ।

मारणतोपनिगमनेषु ज्ञा । ८१६ । निगमनं चक्षुःसाधनं ज्ञानम् ।
शम नक्ष चालोचन इत्यस्य शीरादिकस्य रूपमेतत् । मारणादिव्येषु ज्ञानाति-
मिदं भवति । श्रापयति । मारयति तोषयति निगमयतीति वा । एभ्योऽन्यत्र-
श्रापयत्यर्थम् । विज्ञापयति स्वाभिनम् । श्रापयत्यर्थं शीघ्रमान इति । श्राप-
मिमेति शुरादिपाठात् । न्यासकारणं श्राघङ्गुस्यागपां शीघ्रमान (१।४।३४)
इत्यत्र निगमनग्रन्थेन ज्ञानमुच्यते इति मतान्तरेणोक्तान् । तथाच तज् श्राप-
यत्याचार्य इत्यादि प्रयोगा न सिध्यन्ति । मतान्तरेण तु तस्मिन्निर्वेदितव्या ।

(81) आधावभ्युपगमेति ढरणादनुपगमोन्मित्वा वा ।

(82) अन्वेषणप्रत्ययमाभ्युपगमेति ढरणादनुपगमोन्मित्वा वा । अन्वेषणार्थेण अन्वेषणप्रत्ययेभ्यो
च इति (१।१।३०) वा अन्वेषण । अन्वेषणम् ।

कम्पने चलिः । ८१७ । चल कम्पने इति ष्वलादौ । स च कम्पनेऽर्थे
मित् । चलयति वातः शाखाम् । कम्पनादन्यत्र चालयति सूत्रम् । (83)
चालयति शूद्रं सार्थं वा ।

छदि रुर्जने । ८१८ । छद अपवारण इति चुरादिः । तस्योर्जने बले
प्राणने च मित्संज्ञार्थमिह पाठः । छदयति । सार्थिको वा णिच् । छदन्तं
प्रयुङ्क्त इति वा । अपवारणे कादयति । उर्जनादन्यत्र हि च्छादयति ।

जिह्वोन्मथने लङिः । ८१९ । लङ् विलासे इत्ययं जिह्वोन्मथने मित् ।
लङ्गयति जिह्वया । जिह्वोन्मथनादन्यत्र लाङ्गयति बालकम् । उन्मथन सुत्-
लेपथम् । उलयोरैक्याद् लालयेत् पञ्चवर्षीणीत्यादि साधु ।

मदौ हर्षस्लेपनयोः । ८२० । हर्षस्लेपनयोर्माद्यतिर् मित् । मदयति ।
हर्षयति स्लेपयति वा । (84) आभ्यासन्यत्र मादयति ।

ध्वन स्वन शब्दे । ८२१ । ८२२ । स्वन अवतंसन इत्येके । ध्वनयति ।
स्वनयति । शब्दावतंसनाभ्यासन्यत्र ध्वनयति । स्तानयति ।

(2) घटादयो मितः । अमी घटादयो मित्संज्ञकाः स्युः । मितां ङस्रः
(६।४।८२) । चिष्णुसुलोदीर्घाऽन्यतरस्यामिति (६।४।८३) मित्संज्ञाफलम् ।

(3) जनीजूषूक्तसुरश्चोऽमन्ताय । जायतिजीर्यतिक्रयतिरञ्जतयो
मितः । अमन्ताय । जनयति । जरयति । ऋषयति । रश्नेर्णौ सृगरमण
इत्यनुनासिकलोपे (६।४।२४, वा) अतठपधाय इति (७।१।१६) वृद्धौ
मित्त्वे मितां ङस्रः (६।४।८२) । रजयति सृगान् । अमन्ताः गमयति ।
रमयति । यमयति । अमन्ताचेत्यकारोपादानात् तिम टिम आर्द्धीभाव
इत्येतस्य तीमयति टेमयतीति ङस्रो न भवति ।

(4) ष्वलङ्गलङ्गलनमामनुपसर्गाद्वा । अनुपसर्गात् परीषां ष्वना-
दोनां वा मित्संज्ञा । सोपसर्गानां तु नित्यमेव । पूर्वविधानात् । ष्वलयति
ष्वाद्ययति । ङलयति ङ्गलयति । ङ्गलयति ङ्गानयति । नमयति नाम-
यति । इङ् नित्यम् । प्रङ्गलयति । प्रङ्गलयति । प्रङ्गलयति । प्रङ्गलयति । प्रङ्गलयति ।

(5) ग्लाञ्जावनुवमाञ्ज । एपाञ्जानुपसर्गाणां मित्संज्ञा वा स्यात् । उभयत्र विभाषेणम् । ग्लाञ्जा इत्येतयोरप्राप्ते वनुवम्योः प्राप्ते । तत्र वनतेर्वनु च भोञ्चत इत्यनेन प्राप्ता वनेषामन्तत्वात् । ग्लपयति ग्लापयति । स्यपयति स्रापयति । वनयति वानयति । वमयति । वामयति । सौपसर्गात् तु यथाप्राप्तम् । प्रग्लापयति । प्रस्रापयति । प्रवनयति । प्रवमयति ।

(6) न कस्यमिचमाम् । नेते मितः । कामयते । असन्तत्वात् प्राप्ते षिडोऽभाषपदे षिष्प्रत्यये मित्संज्ञाप्रतिषेधः । कामयति । आमयति । चामयति ।

(7) गमोऽदर्थं ने । नेति वर्तते । दर्शनाद्यं गमिर्ने मित् । निगामयति रूपम् । अन्यत्र गमयति रोगम् । नियमयति वचः शृणोति । (85)

(8) यमोऽपरिवेषे । यमिर्ने मित् । यामयति । आयामयते । परिवेषे तु यमयति ब्राह्मणान् । कथं नियमयति संयमयति ? तत्करोतीति प्रातिपदिकांश्चिष्प्रत्ययः ।-

(9) स्रजदिरपपरिव्याञ्ज । अपस्रजादयति । परिस्रजादयति । धाम्यामन्यत्र स्रजदयति । प्रस्रजदयति । (86)

फण गतौ । ८२३ । मिदित्यपेक्षते । नेति निहराम् । अनुचितत्वात् । असम्भवाच्च । पूर्वमर्थं न पठ्यते । फणादिकार्यानुरोधात् । फणति । फणयति । पफाण । फेषतुः पफणतुः । फेषुः पफणुः । फाण्टम् फणितम् । हत् । एतद्धात् पूर्वं हत्करणमित्येके । फाणयति । संफाणयति । उदिति समस्तघटादिगणपरिघमात्यर्थम् ।

इति परस्मैभाषा उदात्ता उदात्तेतः । एते घटादिषु ल्वनादयः परस्मैपदिन इत्यर्थः ।

राज् डीप्ती । ८२४ । राजति राजते । रैजतुः रराजतुः रैजाते रराजाते ।

(85) निगामय लृट्प्रतिपदं रिष्ठाद्गुणतो नमेव चार्थः प्रदीपः । अन्तर्गतं च यं यन्मिदर्थः ।

(86) अन्विष्टेषु कस्यमिचि मरतेत्यादि । एतच्च ११२ इत्यादि संज्ञाभिहितानि । परस्मैपदिन इति च । विदित्युदात्ते । आर्षेयगणः विन इति हि उच्यते नृणम् ।

रराज रेजे रराजे । अरराजत् । इति उभयतोभाषः स्वरितेदुदात्तः ।
फर्णादिकायांनुरोधेन द्विकादिष्वयं न पठ्यते ।

दुभ्राजृ दुभ्राञ्च दुभ्राञ्च दीप्तौ । ८२५।८२७ । त्रयोऽपि टितः । भ्राजते ।
भ्रजे बभ्राजे, अबभ्राजत् । अविभ्रजत् । भ्राजयुः । आत्मनेपदार्थमकारानुबन्धे
कर्त्तव्ये ऋकारानुबन्धकरणसृदित्प्रकरणानुरोधत् । भ्राशते भ्राशते । भ्रेशे
बभ्राशे । अबभ्राशत् । भ्राशयुः । भ्राशते भ्राशते । बभ्राशे भ्रेशे ।
अबभ्राशत् । भ्राशयुः ।

इति आत्मनेभाषा उदात्ता अतुदात्तेतः । फणादिष्वेते भ्राजृप्रसृतय
आत्मनेपदिन इत्यर्थः ।

स्यमु स्वन ध्वन शब्दे । ८२८-८३० । स्यमति । सस्याम । सोमतुः
सस्यमतुः । सस्यमुः स्येमुः । स्यमत्वा स्यान्त्वा । स्यान्तम् । सेसिम्यते ।
स्वनति । विध्वनति अवध्वनति मांसम् । विस्वनति सृद्वनः । अवस्वनति वीणा ।
स्नेतुः सस्वनतुः । स्नेतुः सस्वनुः । स्वनः स्नानः । निस्वनः निस्नानः ।
एते फणादयः । ध्वनति । दध्वान । दध्वनतुः । दध्वतुः । ध्वनिः ।

पम ष्टम वेक्तव्ये । ८३१।८३२ । समति । सिपमयिपति । सुमति ।
तस्त्याम । तिष्टमयिपति ।

अय षष्ठतयो ज्वलादयः ।

ज्वल दीप्तौ । ८३३ । ज्वनति । जज्वाल । जज्वलतुः । प्राज्वालीत् ।
ज्वालः ज्वलः । ज्वलिति क्रसन्तेभ्यो षः (३।१।१४०) । ज्वलनः ।
ज्वाला ।

चल कम्पने । ८३४ । चलति । चचाल । चेतुः । चेतुः । चालः चलः ।
चलनः ।

जल धान्ये । ८३५ । जलति । जालं जलम् ।

टल टुल वैक्तव्ये । ८३६।८३७ । टलति । टूनति ।

डल स्थाने । ८३८ । डलति । तिष्ठालयिपति । स्थनम् । विष्ठलम् ।

शुठलम् । स्थली स्थला । स्थानम् । स्थाली ।

डन विलेखने । ८३९ । डलति । डलं डालम् ।

गल गन्धे । ८४० नलति । प्रणलति । प्रणालः प्रणलः । प्रणालः । करणे
गन्धर्याद् घञ् ।

गल गरणे । ८४१ गलति ।

पल गती । ८४२ पलति । पालं पलम् । हवादिभ्यः कलच् । पललम् ।
वाहुल्यात् कालच् । पलालः ।

वल प्राणने धान्यावरीधे च । ८४३ वलति । वल । वेवलुः । वेलुः ।
वालं वलम् ।

पुल महत्त्वे । ८४४ पुलति । पोलः पुलः । विपुलम् ।

कुल सन्ताने बन्धुषु च । ८४५ कोलतिः । कोलः । कुलम् ।

शल कुल परल्ल गती । ८४६, ८४८ शलति । शालं शलम् । शललम् ।
हुल हिंस्रासंवरणयोश्च । चकारोऽन्वाचये । गतावस्य प्रायः प्रयोगः । क्वचित्

तु हिंस्रासंवरणयोः । होलति । पलति । अपलत् । आपाल्यो देवदत्तः ।
आपाल्यं देवदत्तेन । पलितः । पातुकः । पवम् । पतेरङ्गच् प्रत्ययः । पतङ्गः ।

पतिचण्डिभ्यामालञ् (उण्, १।११४) पातालम् । पत स्यथेति इनिः । पत्याः ।
कथे निष्ठाके । ८४९ कथति । अकथीत् । काथः कथः ।

पथे गती । ८५० पयति । अपयीत् । पायम् पयम् ।

मथे विलोडने । ८५१ मथति । अमथीत् । माथः मथः ।

वम उद्विगिरणे । ८५२ वमति । ववाम् । ववमतुः । ववसुः ।
वमयुः । वान्तम् । (४७) वामः वमः । वमित्वा ।

अमु चलने । ८५३ अमति अम्यति । आम्यतीति शमादिपाठात् ।
अप्रत्ययेऽपि च अमः । हृदिनिषेधात् । अन्नादिषु पाठोऽष्कावगन्नाविति

(६।२।१५०) नञ् उत्तरस्यान्तोदात्तार्थः । अमः । आन्तः । आन्तिः ।
पोरदुपधादिति (३।१।८८) यत् । अम्यम् ।

चर सञ्चलने । ८५४ चरति । अचारीत् ।

इति परस्मैभाषा उदात्ता उदात्तैः । स्वमादयः परस्मैपदिन इत्यर्थः ।

(४७) अदितर्पिते (अथा१४) चकारस्तावत्तुचयार्पितादावत्त एतन्न इति इतिहासः । तस्मादिन्नेन-
नक्षत्रैर्वाहितं तान्त्रादिरिति निवृत्तम् । वेनुषु केचिदुपि रमित्यर्थः ।

यद् मर्षणे । ८५५ । सहते । सेहे । विपद्यते । परिनिविध्य इति (८।३।७०) पत्वम् । सिवादीनां वाङ्मवायेऽपीति (८।३।७१) वा पत्वम् । न्यपहत न्यसहत । सर्वेसहः । सहिता सोढा । सोढ इति पत्वनिषेधः । विसोढः । विसोढुम् । साहः सहः । “स एवायं नागः सहति कलमेभ्यः परिभवम् ।” “ततः प्रोदसहन् सर्वं” इति तु युजादिपाठात् । (४४)

रमु क्रीडायाम् । ८५६ । रमते । रेमे । विरमति । व्यरंसोत् । व्यरं-
सिष्टाम् । रन्ता । रमणः । रतिः । रामः रमः । अस्योदिस्त्वं केचिदि-
च्छन्ति । तेषां मते रमित्वा रत्वा ।

इति भास्वनेभाष्यौ । अहुदासौ इमौ । सहिरमी आत्मनेपदिनौ ।
ज्वलादिकाव्यर्थमिच्च पठ्यते ।

पदल्ल विग्ररणगत्यवसादनेषु । ८५७ । सीदति । निपीदति । विपीदति ।
ससाद । निपसाद । विपसाद । सेदतुः । सप्ता । असदत् । सादः सदः ।
भावे घञ् । अवसादः । उपसेदिवान् । सद्गुः । निपदरः । नौ सदेरिति
(उष्, २।२८०) चरच् ।

शदल्ल शातने । ८५८ । शीयते । शयाद । शिदतुः । शक्यति । शयदत् ।
शप्ता । शदुः । शादः शदः । शादनः । शदल्ल शातन इति विधीर्णतायां
घञ्ति । शातनं विषयभावेन निर्दिश्यते । प्रसिद्धिश्चात् ।

क्रुय भाङ्गानि रोदने, च । ८५९ । क्रोशति । चुक्रोय । अक्रुञ्चत् । क्रोष्टा ।
क्रोगः क्रुयः ।

क्वच सम्मर्षनकौटिल्यप्रतिपत्तभ्रविलेखनेषु । ८६० । कौचति । कौचिता ।
कौचकः । कौचः क्वचः । कुचं क्वणोतीति कर्मण्यण् (३।२।१) । अन्वेषामपि दृश्यत
(६।२।१३०) इति पूर्वपदे दीर्घत्वम् । क्वचवारः । सोऽभिजनोऽस्येति कौचयार्थः ।
बुध पवगमने । (बोधने) । ८६१ । बोधति । बोधः बुधः । बुध्यत इति
दिवादिपाठात् ।

रुह जम्बानि प्रादुर्भावे । ८६२ । रोहति । रुरोह । रोढा । परुचत् ।
पट्टेरुहम् । अवरुहः । रोहः रुहः । आरुढम् ।

कस गतौ । ८६३ । कसति । चकास । कसिता । कस्वरः । कासः ।

कसः । दृयोद्गरादित्वात् सिकताः । नित्यवहुवचनान्तोऽयं स्त्रीलिङ्गः (89)

हृदिति । ज्वलादिपरिसमाप्तेः । इति परस्मैभाषा उदात्ता उदात्तेतः ।

एते सदादयः परस्मैपदिनः । अथोभयपदिनोऽनुकमेणोपदिग्यन्ते हिक्कादयः ।

हिक्क अथ्यन्ते शब्दे । ८६४ । हिक्कति हिक्कते । गुरोश्च हल इत्यशारे

(१।३।१०३) हिक्का ।

अचु गतौ याचने च । ८६५ । अचति अचते । अचित्वा अचत्ता । गता-

वस्य पूर्वपाठे फल-कर्त्तृभिर्भाष्ये क्रियाफलेऽपि परस्मैपदम् । अचु इत्येके ।

अचति । अचते ।

टुयाचृ याञ्जायाम् । ८६६ । याचति याचते । अययाचत् । याचयुः ।

याच्चा । टुयाचृ इत्यप्येके । याचित्रिमम् ।

रिटृ परिभाषये । ८६७ । रिटति रिटते । परिरिटत् । रिट्यते ।

चते चदे याचने । ८६८ । ८६९ । चतति । चतते । अचतीत् । चतुरः ।

चातकः । चत्वारः । चदति चदते । अचदत् । अचदीत् ।

प्रोथृ पर्याप्तौ । ८७० । प्रोथति प्रोथते । प्रोथ्यते । प्रोथयति । अप्रुप्रोथत् ।

प्रोथः ।

मिदृ मेदृ मेधाहिंसयोः । ८७१।८७२ । मेदति मेदते । मिदति । मेदः ।

मेदकः । मेदति मेदते । मेदते ।

मिष्ट सद्रमे च । ८७३ । मेधति मेधते । मेधा । मेध्यम् । मेधिः । मयै-

धातुभ्यरः ।

षिदृ षेदृ कुक्कासत्रिकर्षयोः । ८७४।८७५ । नेदति नेदते । प्रलिद्यते ।

नेदति नेदते । प्रषेद्यते ।

शृधु धृधु शृधु उन्दे । ८७६।८७८ । शर्धति शर्धते । धर्धति धर्धते ।

शृधुः । शर्धति शर्धते । शृधं शंषामः ।

(89) इतोद्गरादित्वादि उपसृष्ट एव ई०० इत्येके । इतोद्गरादित्वादि उपसृष्ट एव ई०० इत्येके । इतोद्गरादित्वादि उपसृष्ट एव ई०० इत्येके । इतोद्गरादित्वादि उपसृष्ट एव ई०० इत्येके ।

बुधिर् बुधने । ८०८ । बोधति बोधते । अबोधिष्ट अबोधीत् अबुधत् ।
पूर्वञ्च पाठोऽस्य कर्त्तृभिर्भावे क्तियाफलेऽपि परस्मैपदार्यः ।

बुन्दिर् निगामने । ८०९ । निगामनमाश्लोचनम् । बुन्दति बुन्दते ।
बुबुन्द बुबुन्दे । अबुदत् अबुन्दीत् अबुन्दिष्ट । बुन्दित्वा बुन्त्वा । बुन्दकः ।
बुन्म ।

वेणु गतिज्ञानचिन्तानिगामनवादित्रयहोषु । ८१० । वेणति वेणते ।
अविवेणत् । वृन् । वेणिः । प्रवेणिः ।

खनु अवदारणे । ८११ । खनति खनते । चखान चखने । खानकः ।
खनित्वा खत्वा । खातम् । खनितम् । खुन् खनकः । खनकी । खनी
घ चेति (३।३।१२५) घञ् । घधाधिकरणे । आखानः । आखनः । डोडरी ।
आखः । आखरः । इकः । आखनिकः । इकवकः । आखनिकवकः ।

चीष्ट आदानसंवरणयोः । ८१२ । चीषति चीषते । अचिचीषत् । तीष्ट
इति क्वचित् । चीष्ट इत्यन्ये । चीषति चीषते ।

चायू पूजानिगामनयोः । ८१३ । चायति चायते । अचचायत् । चेकी-
यते । यञि चायः कीरिति (६।१।३५) कीभावः ।

व्यय गतो । ८१४ । व्ययति व्ययते । अव्ययीत् अव्ययिष्ट ।

दाय् दाने । ८१५ । दायति दायते । अददायत् । दायः ।

भेषु भये । ८१६ । भेषति भेषते । अविभेषत् ।

भ्रेषु भ्रुषु चलने । ८१७ । भ्रेषति भ्रेषते । भ्रेषति भ्रेषते ।

अस गतिदीप्तदानेषु । ८१८ । असति असते । “लावण्यं चत्पाय
इवास यत्रः ।” भाषे । अप इत्येके । अपति अपते ।

स्वय वाधनस्पर्शनयोः । ८१९ । स्वयति स्वयते । अपस्वयत् । स्वयः ।

लप कास्तौ । ८२० । लपति लपते । अभिलपति अभिलप्यते देवदत्तः ।

ललाप लये । अपलापी । अपे च लय इति (७।२।१४४) घितुष् । अभिलापः ।

चप भक्षणे । ८२१ । चपति चपते । चापः किकीदिदिः । चपकं पान-
भाजनम् ।

कप हिंसायाम् । ८२२ । कपति कपते ।

कृप हिंसायाम् । ८८५ । कृपति कृपते ।

भ्रम्य भादानसंभरणयोः । ८८६ । भ्रमति भ्रमते । भ्रमः ।

भ्रज भ्रजणे । ८८७ । भ्रजति भ्रजते । भ्रज इत्येति । भ्रजति भ्रजते ।

भ्रुज इत्येके । भ्रुजति भ्रुजते । (१०)

दास्य दासे । ८८८ । दासति दासते । ददासत् ।

माह्य माने । ८८९ । माहति माहते । ममाह ममाहे । अमाहीत् ।

अममाहत् । माहितश्च । दुर्माहितः ।

गूह्य संवरणे । ९०० । गूहति गूहते । निगूहिता निगोडा । घोष्यति

घोष्यते गूह्यति गूह्यते । अगूहीत् अगुहत् अगूहिट अगुहत अगूठ ।

अगूठाः अगुच्छयाः । अगूढम् अगुच्छम् । अगुच्छि अगुच्छावहि । लुग् वेत्वा-

दिना क्मस्य लुक् (०।३।०३) । सन् जुहुवति । गुह्यन् गोह्यन् । काकगूहा

स्तिनाः । गुहः । गूढः । गूढिः । गूह्यम् । गुहा ।

इति द्विकादीन् हलन्तान् गुह्यपर्यन्तानुभयपदिनो निर्दिष्ट्यात्रन्तानपि
इदानीमुभयपदिनो निर्दिशति ।

श्रिञ् श्रेवायाम् । ९०१ । श्रयति श्रयते । श्रियाय श्रियिषे । श्रयिता ।

श्रिययिपति श्रियीपति । श्रञ् । श्रायः । एरच् (३।३।५६) श्रयः ।

श्रितः । श्रित्वा । क्षिन्वतीति (३।२।१७८ वा) दीर्घः संप्रसारणश्च । श्रीः ।

श्रीति डीवन्तोऽपीति केचित् । इति एते षट्पाताः ।

अतः परमनुदात्ताः । अनुत्तमप्यनुदात्तत्वमुपदेशपारम्पर्यादवगम्यते ।

हृञ् हरषे । ९०२ । हरति हरते । जलधिमनुहरति सरः । जहार जह्रे ।

हर्षा । हरिष्यति हरिष्यते हारिष्यते । अहर्षीत् अहृत । अहृदम् । धि चिति

(८।२।२५) धिनो लोपः । अहारि । अहृपाताम् अहारिपाताम् । कवचहरः ।

(१०) अत्र भ्रम भ्रज भ्रुज इति त्रैभेदस्य समसत्वं । इति त्रुक्त्वव (३।३।२२) अनेरदिशारेण
प्रतिषेध इति चार्तिह्वल्य भ्रमति विचरं दीरदत्त । अद्यति विचरं दीरदत्तेति अद्यति त्रुक्त्ववि
परीक्षणं चर्माभावं दर्शयता माधकारिणां परिधायम् ।

कर्महरः । हारः । पचाद्यच् हारः । हरिणः । हृश्याभ्यामितन् (उष् ३।२७३) ।
 चरितम् । चरिता चरिणी ।

भृञ् भरणे । ८०३ । भरति भरते । सनीवन्तर्धेति सनि वेट् (७।२।४८) ।
 विभरिपति वुभूरुपति । भर्त्ता । भृत्वः । भार्या । भारः । भृत्वा । भृतिः ।
 विभर्त्सीति भ्रुविकरणपाठेन जौहोत्यादिकस्य रूपम् ।

धृञ् धारणे । ८०४ । धरति धरते । पचादिपाठादप् । मूधरः ।
 दुर्धरः । धर्मः । कन्याणधर्मा । धृङ् अवध्वंसन इत्यस्याकर्त्तृभिप्राये क्रिया-
 फलेऽपि धरत इति ।

धीञ् प्रापणे । ८०५ । नयति नयते । अजां नयति ग्रामम् । प्रैषयति ।
 निनाय निन्दे । निन्द्यतुः । नेता । ग्रामणीः । नेत्रम् । नीतिः । इति उभयतो-
 भायाः । एते द्विकादय उभयपदिन द्रव्यर्थः ।

अथानुदात्ताः परस्मैपदिनोऽनन्ताः कथन्ते ।

धेट् पाने । ८०६ । धयति । दधौ । अधासीत् अदधत् अधात् । धाता ।
 उद्वयः । स्तनभृषी । धय इति केचित् । धायः । धाषी ।

ग्ले ह्यर्थचये । ८०७ । ग्लायति । ग्लायता । ग्लायाम् ग्लेयाम् । ग्लानिः ।
 सुप्तः । ग्लानः ।

ग्ले गात्रविनामे । ८०८ । ग्लायति । मग्लो । अग्लामीत् । अग्लानि-
 सिष्टाम् । ग्लानः (७१)

द्यौ न्यक्करणे । ८०९ । द्यायति । दधौ । द्यानः ।

द्रे स्वप्ने । ८१० । द्रायति । दद्रौ । निद्रा । द्राणः ।

धौ दसौ । ८११ । धायति । दधौ । ध्राणः । ध्रायः ।

धौ चिन्तायाम् । ८१२ । ध्यायति । दधौ । ध्याता । धीः । ध्यातः ।

रे शब्दे । ८१३ । रायति कौरः । मयूरः । रात्रिः । रायदिभ्याम्
 त्रिप् । (उष्, ४।५०७) ।

र्ये द्वे शब्दसंघातयोः । ८१४।८१५ । द्विष्याठसामर्थ्यादिकस्य षोष-

दिगत्वम् । ख्यायति तिष्ठामति । प्रक्षीतः प्रक्षीमः । स्त्री । कुक्षी ।
दुःक्षी । तक्षावः । कौक्षम् । दोक्षम् । (92)

खे खदने । ८१६ । ख्यायति । चखी ।

चै जै पै छये । ८१७—८१८ । चायति । चायो म इति (८।२।५०)
मत्वम् । घामः । जायति । चायति । सिषापयिषति ।

कै गै शब्दे । ८२०'८२१ । कायति । चकौ । गायति । जमी । अगाभीत् ।
गेयो गाणवकः । छन्दो गीयं माणवकेन । छन्दोगः । छान्दोग्यम् । गायनः ।
गायकः । गीतम् । गीतिः । रायतिना सह निर्देशो न कृतः । स हि पूर्व
यप्त्वत्प्रकरणे निर्दिष्टः । वैचित्र्यार्थं वास्य पृथङ् निर्देशः ।

ये स्त्रे पाके । ८२२।८२३ । यायति । शृतम् । स्त्रायति । मस्त्री ।

पे श्रोषे श्रोषणे । ८२४।८२५ । पायति । पायात् । पपो । पास्यति ।
अपासीत् । पिपासति । वायति । यक्षी । वानम् । आवाययति ।

टै वेष्टने । ८२६ । स्त्रायति । तिष्ठापयिषति ।

ष्ये वेष्टने । ८२७ । स्त्रायति । सिष्ठापयिषति । (93)

दृप् गोधने । ८२८ । दायति । ददौ । अवदातम् सुखम् ।

पा पाने । ८२९ । पिबति । पपो । अपात् । पाप्यति । पाययति
पाययते । पानम् । पीतम् । पिपासति । पिपाययिषति । पातम् ।

प्रा गन्धोपादाने । ८३० । जिघ्रति । जघ्नी । अत्रात् अत्रासीत् ।
अजिघ्रपत् अजिघ्रिपत् । जेघ्रीयते ।

धा गध्दान्निर्भययोगयोः । ८३१ । धमति । दधौ । देधीयते । उद्धमः ।
साहिन्धमः । उद्धमानकम् । अधिकरणान्पुङ्गवात् कः ।

(92) मुषदिवात् । क्विप् तिष्ठासतीति उदासतम् । अथ साधक—“यत्पु मन्वेदयन्ताकार-
वाययदिभिरस्य भावादि यं स इति (६।१।६४) सन्धान इति उदात्तस्य परात् वायय कोपदिना इति
उदात्तस्याप्रातिमङ्गादुपेक्षम्” इति ।

(93) कृत्पुङ्गवस्य स्त्री वेष्टने । स्त्रायति । सिष्ठापयिषतीति पाठः । अथ

“माधाक्याः पदपवाच्य” इति जघर्षं चकम् ।

याः बिभो इदमन्त्या पुत्राय मनना यत्” इति

भारतीदपदस्य आर्द्धमण्डलम् । साधक्याह “वे वेष्टने । अथ कृत्पु मन्वेदय” इति ।

ष्ठा गतिनिवृत्तौ । ८३२ । तिष्ठति । संतिष्ठते । वितिष्ठते । अतिष्ठते ।
तस्थौ । अभितष्ठी । अधिष्ठास्यति । अध्यहात् । स्थापयति । अतिष्ठियत् ।
तिष्ठासति । तिष्ठीयते । निष्ठा । भूमिष्ठः । दिष्ठः । तिष्ठः । उपस्थानीयो
देवदक्षः । उपस्थानीयं देवदक्षेन । स्थासुः । स्थायुकः । स्थावरः । स्थायः ।
स्थितिः । स्थानम् । स्थिरः । स्थेयान् ।

श्वा अभ्यासे । ८३३ । मनति । मनायते । मन्त्रौ । निम्नम् । सुम्नम् ।
शुम्नम् । आम्नायः । आम्नाती व्याकरणे ।

दाण् दाने । ८३४ । प्रयच्छति । संग्रयच्छते दास्या मालाम् । प्रणिष-
च्छति । प्रददौ । दाता । दक्षम् ।

दृ क्रीटिल्ये । ८३५ । द्धरति । जद्धार । जद्धारतुः । जद्धारः ।

स्वृ शब्दोपतापयोः । ८३६ । स्वरति । स्वरता स्वरिता । सिस्वरिपति
सुस्वूर्धिति । स्मृतः ।

स्रृ चिन्तायाम् । ८३७ । स्मरति । स्मर्यते । सस्मार । सस्मारतुः ।
स्मरत्ता । अस्मार्थीन् । यडि चेति (७।४।३०) गुणः । साम्मर्यते । खन्तानुङ् ।
असस्मारत् ।

दृ अनादरे । ८३८ । द्धरति । दद्धार । दद्धारतुः । द्धारम् । (१५)

सृ गती । ८३९ । सरति धारति । ससार । सस्रतुः । सस्रुः । असरत् ।
सारः । अस्रन् सारः । गोरादित्वात् सरसी । प्रजने सत्तेरित्त्वप् (३।३।०१) ।
उपसरः ।

श्रृ गतिप्रापणयोः । ८४० । श्रृच्छति । श्रार । श्रारतुः । श्रर्ता ।
श्ररिष्यति । श्रारत् । श्रर्यति । (१५) “श्ररित्तं क्लिप्तातकः ।”

शृ हृ सेवने । ८४१।८४२ । गरति । जगार । धरति । जघार । हृतम् ।
हृषा । घर्मः । अन्यत्रानभिधानमित्येके । धारयतीति चोरादिकस्य ।

धृ हृर्धने । ८४३ । धरति । धर्यते । दध्वार । दध्वरतुः । धृपीष्ट
ध्रियीष्ट ध्वारिपीष्ट । यडि दाध्वर्यते ।

(१५) अत्र दृ इति मापवादिवगे नास्ति ।

(१६) मापवादिवगे तु श्रार्थेण । अत्रैतन् संज्ञम् ।

पु सु गतो । ८४४ । ८४५ । सवति । सुपावयिषति । स्रवति । सुस्त्राव ।
असुस्तुवत् । सिस्त्रावयिषति सुस्त्रावयिषति । अमिस्रवत् असुस्त्रवत् । प्रस्त्रावः ।
पु प्रसवैस्त्रय्योः । ८४६ । सवति । सुपाव । सोता । असोपीत् । सुतः ।
उसवः ।

यु यवणे । ८४७ । शृणोति । संशृणुते । शृश्रूपते । विश्रावः । प्रति-
श्रवः । श्रुतिः ।

धु स्थैर्ये । ८४८ । ध्रवति । दुध्राव । ध्रुवः ।

दु द्रु गतो । ८४९ । ८५० । द्रवति । द्रवति । अद्रुद्रवत् ।

जि जि अभिभवे । ८५१ । ८५२ । जयविजेषोऽभिभव इति विजेषार्थोऽयं
पुनर्जयतिः ष्यते । जयति । जिगाय । ज्यति । जिजाय । इति परसौभाषा
अनुदात्ता उदात्तेतः । एते धेडादयः परसौपदिनः । अनिटः ।

पिड् ईषदसने । ८५३ । ऋयते । विसिषिये । ऋता । विष्मापयते
विष्मापयति । सिष्मयिषते । ऋरम् । विष्मयः । ऋयः ।

गुड् अव्यक्ते शब्दे । ८५४ । गवते । जुगुवे । गुवाकः । पिनाकादप्र-
येत्याकः (उण्, ४।४५४) ।

गाड् गतो । ८५५ । गाते । त्रिव्यपि वचनेषु रूपनेतरा । गायते । जगे ।
जगाते । अगास्त ।

गुड् कुड् उड् डुड् शब्दे । ८५६-८५८ । षयते । जुगुषे । कयते ।
पुकुषे । कौक्यते । न कवतेर्यङीति (७।४।६३) चुत्वनिषेधः । षयते । जयते ।
कपिषते । डवते । जुहुषे । जोडूयते ।

श्रुड् छ्रुड् ऋड् भ्रुड् मुड् प्रुड् गतो । ८६०-८६५ । षयते ।
पुषुषे । चिष्वावयिषति । पुष्वावयिषति । ष्रुतः । षयते । षयते ।
जुषुषे । भ्रुवते । प्रवते । आप्राप्यो देवदशः । आप्राप्यं देवदशंग ।
प्रवते । पुषुषे ।

कुरु इत्येके । ८६६ । कुरुते । विस्रवः ।

रुड् गतिरेपणयोः । ८६७ । रवते । रुयते । रुमम् ।

धुड् पवध्वंसने । ८६८ । धरते । दधे ।

मिड् प्रणिदानि । ८६८ । अपमयते । अपमित्य याचते अपमाय याचते ।
अपमयीयते । मितिः । मितम् ।

देड् रक्षणे । ८७० । दयते । प्रणिदयते । दीयते । दयतेर्दिङि लिटीति
(७।४।८) दिव्यादेशेन द्विर्वचनवाधेष्यते । दिग्ये । दत्तम् ।

शेड् गतौ । ८७१ । श्यायते । अवश्यायः । शीनं घृतम् ।
शीतो वायुः ।

प्यैड् हुद्दौ । ८७२ । प्यायते । प्ये । प्यायते । प्यानम् ।

वैड् पालने । ८७३ । व्रायते । तत्रे । व्राणः व्रातः । इति एते अनु-
दात्ताः स्मयतिप्रभृतयः ।

पूड् पवने । ८७४ । पवते । पुपुवे । पविता । पूड्येति (७।२।५२)
वेट् । पवितः पूतः । पवित्वा पूत्वा । पिपविप्रते । पुनातीति पूञो रूपं
क्रेयादिकास्य ।

मूड् बन्धने । ८७५ । मवते । मविता । मूतः । मूत्वा ।

डोड् विहायसा गतौ । ८७६ । डयते । डिडेः । डयिता । डयिष्यते ।
दिण्वद्भाषपचे डायिष्यते । डिडयिषते । डयितः । डयितवान् । डयतेः
परस्य निष्ठाप्रत्ययस्य सेटः कित्त्वप्रतिषेधो धातुपारायणे उपसंख्यातः । इति
आत्मनेभाषाः ।

तृ इवन्तरणयोः । ८७७ । तरति । ततार । तेरतुः । तेरुः । तरिता
तरिता । अतारोत् । तितरिषति तितरीषति तितरीषति । तीर्षः ।
तीर्षवान् । तीर्त्वा । तरः । आतरः । आतरिकः । इति परस्मैभाष उदात्तः ।
नेट्त्वादस्य प्राङ्निर्देशो न कृतः ।

शुप गोपनकुत्समयोः । ८७८ । जुगुप्सते । निन्दासमाख्याधिप्रतीकारेषु
सन्निवृत्त इति वचनादिन्दायां सन् । जुगुप्साश्चक्रे । निन्दाया अन्यत्राप्यर्थे-
ऽप्रात् केवलादात्मनेपदं न भवति । अनभिधानात् । तदुक्तं “नेतेभ्यः सन्ः
प्रागात्मनेपदं परस्मैपदं वा पश्याम इति” (१६) तत् केवलादात्मनेपदार्थम-

स्यानुदात्तेष्वं न भवतीति सामर्थ्यात् सन्नन्तादात्मनेपठं भवति । उत्तरत्राप्येवं
वेदितव्यम् । निन्दाया अन्यत्र (७७) गोपिता । गोपित्वा । गोपनम्
गुपितम् । गोपः ।

तिज निगाने । क्षमायाश्च । ८७८ । तितिचते । क्षमाया अन्यत्र तेजनम्
असुन् तेजः ।

मान पूजायाम् । ८८० । मीमांसते । मानयति । मानः । मानित इति
चौरादिकस्य धातोः कर्मणः समानकर्तृकादिच्छायां वेति (३।१।७) वाग्रहणं
पूर्वयोग्यापि (३।१।६) शेष इत्यन्ये मानयतीति व्युत्पादयन्ति ।

वध बन्धने । ८८१ । वीभसते । वीभसं विकृतम् । पूर्ववहाप्रथमाद्
वधको वध इति च भवति । इति एते पूङ्गुप्रभृतय उदात्ताः ।

रभ रामश्चे । ८८२ । आरभते । आरभे । रब्धा । रभ्यम् । आरभः ।
रब्धिः । रभ्यम् । रभ्यः । रब्ध्या ।

नुभभप् प्राप्ते । ८८३ । नभते । लेभे । नभ्या । नभयति । नभ्यम् ।
उपनभः । नाभः । सुतभः । नभ्युमम् । प्रनभा । उपनभ्यिः ।

प्वन्ज परिष्वजे । ८८४ । प्वजते । परिष्वजते । परिष्वज्जे परिष्वज्जे ।
परिष्वङ्गा । पर्यम्बजत पर्यम्बजत । अभियिष्वङ्गते । तिष्वञ्चविपति ।

हृद पुरीषोत्सर्गे । ८८५ । हृदते । जहृदे । हृत्ता । हृदम् । हृत्ता ।
हृदनम् । हृत् । हृदं डिपति घिपतीति हृदिडपः । डिप घेप इति भून-
विभुजादित्वात् कः । इति प्रात्मनेभाया प्रमुदात्ता प्रमुदात्तेतः ।

विल्पिदा अश्ले गन्धे । ८८६ । व्लेदति । विल्पेद । व्लेदिता । विल्पः ।
विल्पमनेन व्लेदितमनेन । व्लियतीति विल्पिदा खेहनमोचनयोर्विल्य
टेषादिकस्य ।

क्वस्तिर् गतिभोपशयोः । ८८७ । क्वस्ति । विक्वस्ति विक्वस्ति ।

(७७) देवदत्ते एतेषु तिवायवकाः । तेन ह्यन एव उदात्तत्वात् । तस्य च अर्थः—“एव अस्मिन्नेते
न ह्येतेषु उदात्तत्वात् अर्थेन निजा अस्मिन् इति ह्येतेषु इति निजादित्येव ह्यन उदात्तत्वात्” इति । “एते
निजं वृत्ताः । अस्मिन्ने उदात्तत्वात् इति अर्थः । तेन ह्येतेषु इति । तेन ह्येतेषु इति ।

चस्कन्द । स्कन्ता । अस्कन्दत् । अस्कान्सीत् अस्कन्दत् । चनीस्कन्दते ।
चिस्कन्तुमति । स्कन्त्वा प्रस्कन्द्य । स्कन्दः । स्कन्दवान् । (१४)

यम विपरीते मेघुने । ६८८ । विपरीतार्थपूर्वक इत्यर्थः । (१५) यमति ।
ययाम । येमत्तुः । यया । अयाप्सीत् । यय्या । यय्यम् । जम इत्येके ।
जमति । जन्मिता । जय्यम् । जय्यति ।

यम प्रह्वले शब्दे च । ६८९ । नमति । प्रणमति । नमते स्वयमेव ।
नन्ता । अनंसीत् । अनंस्त दण्डः स्वयम् । नतः । नमः ।

गन्तु सृष्टु गतौ । ६९० ६९१ । गच्छति । संगच्छते । जगाम । गन्तां ।
गमिष्यति । संगंश्यते । अगमत् । समगत समगंस्त । जिगमिषति । हृदयद्रमः ।
आगामी । गामुकः । गमः । सर्पति । समपे । स्त्रया सर्पा । अमृपत् । सर्पः ।
उपसर्पेः । सृष्ट्वा । सृष्टः । सर्पिः ।

यमु उपरमे । ६९२ । अदिष्वमय्य केषिचेश्छन्ति । यच्छति । आयच्छते ।
ययाम । यन्ता । अयंसीत् । आयामयते । यमित्वा यत्वा । संयमः संयामः ।
यमः ।

तप सन्तापि । ६९३ । तपति । उक्तपते । निश्चपति । तप्ता । सन्तापः ।
सन्तापकः । तपः ।

त्यज हानी । ६९४ त्यजति । तत्याज । त्यक्ता । त्यज्यति । अत्याचीत् ।
त्यक्ता । त्यागः । त्याज्यम् । त्यागी । त्यक्तः ।

पनुज सङ्गे । ६९५ । सजति । अभिपजति । ससञ्च । ससञ्चतुः ।
सङ्का । सङ्गरति । अभ्यपजत् । सिसङ्गति । अभिपिपङ्गति । सिपञ्चयिषति ।
अभिपङ्गः ।

दृशिर् प्रेक्षणे । ६९६ । प्रश्छति । सम्प्रश्छते । दृष्टम् । दृष्टगतुः । दृष्टा ।
अदर्शत् । अद्राचीत् । परलोकदृष्ट्वा । सटक् । सट्गौ । सट्शः । दृष्ट्वा ।
दृष्टम् । दृष्टिः ।

(१५) आदिपदिमते तु इत्येव य दिङ्मय । विश्वना विश्वनेति । मनु गिति । ३ कन्देर्निष्ठाकानिति
(१५।१०१) पट्टेनाकारम् ।

(१६) विपरीतार्थम् इत्येव इति पठ्याकारम् ।

दन्म दंशते । ८८० । दशति । दश्रते । दंश । दंशतुः । दंष्टा ।
अदाङ्घीत् । दन्दग्नते । दष्टम् । दष्टा । दंष्ट्रा ।

क्षप विलेखने । ८८८ । कर्षति । चक्षपे । चक्षपतुः । षष्ठी कृष्टा ।
अकाचीत् अकाचीत् अकृचत् । क्षपते क्षपतीति तु तुदादिपाठात् ।

दह भस्मीकरणे । ८८९ । दहति । ददाह । ध्वयति । अधाचीत् ।
दध्वा । दधुम् । काष्ठधक् ।

मिह सेवने । १००० । मेहति । मिमेह । मेढा । अमिचत् । मेदुम् ।
मेहनम् । मेदुम् ।

कित निवासे रोगापनयने च । १००१ । चिकित्सति । सङ्घेतः । निकेत-
नम् । इति परस्मैभाषा अनुदात्ता उदात्तेतः । अयोभयपदिनः ।

दान अवखण्डने । १००२ । दीदांसति दीदांसते ।
शान तीजने । १००३ । शीशांसति । शीशांसते । दानयति शानयतीति
वायङ्ग्यात् ।

हुपचप् पक्ते । १००४ । पचति पचते । पक्ता । पक्लिमम् । पचा ।
पचः । मितम्पचः । पक्तिः । पकम् । पाकः । उत्पचिष्णुः । पाकिमा लता ।

पच समवाये । १००५ । सचति सचते । सिचचिपति । पूर्ववत्सम इत्यनेन
(१।३।६२) कर्त्तृभिप्राये सिचचिपते । सिपाद्यियपति । पच सेवन इत्यनुदात्तेत्
प्रागुक्तः क्रियाफलेऽकर्त्तृभिप्रायेऽप्यात्मनिपदार्यः ।

भज सेवायाम् । १००६ । भजति भजते । भक्ता । भक्तुम् । अर्थभाक् ।
भक्तम् । भगम् । (100)

रञ्ज रागे । १००७ । रजति रजते । रज्यति अथवा रज्यते वस्त्रं स्वयमेव ।
रङ्क्ता । रागी । रागः रङ्गः । रक्तः । रञ्जः । रञ्जकः । रक्ता रङ्क्ता ।
रजकः । रजकी । रजनम् । रजनी ।

शप आक्षेपे । १००८ । शपति शपते । तर्षे शपते । शप्ता । शपः ।

(100) यस्मि च चेति चक्ष्णात् ष्त् कृत्वा । भगम् (१।३।१२५) इति माधवः । अकारलोपन
समुच्चयार्थेन द्रष्टव्यमित्यर्थः ।

शघनः । शघलः । शघली । शघलगुः । रञ्जिगपी दिवादावपि पठेते
उभयपदिनौ ।

त्विष दोषी । १००८ । त्वेषति त्वेषति । त्वेषा । त्विद् । अथपूर्वी दान-
निरसनयोः । अथत्वेषति अथत्वेषते ।

यज देवपूजासङ्गतिकरणदानेषु । १०१० । यजति यजते । इज्यते । इयाज
ईजि । ईजतुः ईजाते । यष्टा । अयाचीत् अयष्ट । यागः । इष्टिः । इज्या ।
अग्निष्टीमयाजी । यष्टः । ऋत्विक् । इष्टम् । इष्टा ।

जुवप शीजसन्तानि । १०११ । वपति वपते । उष्यते । उवाप ऊपे ।
ऊपतुः ऊपाते । वप्ता । उषम् । उप्तिमम् ।

वह प्रापणे । १०१२ । वहति वहते । पुरुषवाहं वहति । भारं वहति ।
प्रवहति । उह्यते । उवाह ऊहे । ऊहतुः ऊहाते । उवहिय उवोढ । तोढा ।
अवाचीत् अशोढ । वहः । प्रवाहः । वह प्रापण इति सकर्मकोऽयम् ।
अर्थान्तरे वृक्षे स्यन्दनेऽर्थे वर्त्तमानोऽकर्मकः नदी वहतीति । इह तु जीवति
प्राणान् धारयतीति षट्मिच्छति पठीयतीति धात्वर्थेन कर्मण उपसंश्ले-
ऽकर्मकत्वम् । इहास्ते शित इति मसिद्धितः । इह सङ्गच्छते संप्रग्यते आहत
इति कर्माविवक्षायाम् । तदुक्तम्—

“धातोरर्थान्तरे वृक्षे धात्वर्थेनोपसंश्लेसात् ।

प्रसिद्धेरविवक्षातः कर्मणोऽकर्मिका क्रिया” ॥१॥ इति ।

इति उभयतोभाषाः स्वरितेतीऽनुदात्ताः । दाज्यान्सधयस्तूदात्ताः ।

वस निवासि । १०१३ । वसति । उष्यते । उवास । ऊपतुः । वस्ता ।
यत्स्यति । अवात्सीत् । अवात्ताम् । उषितः । उषितवान् । उषिवान् ।
उषित्वा । वसतेर्षीसिर्वर्धकभाण्डम् । अनिट्प्रकरणानुरोधेन यजादिकार्यानु-
रोधेन च एते वडिप्रभृतयो हलन्ता अपि यथायथं वर्गेषु पूर्वं नोपदिष्टाः ।
अथमुदात्तेदशुदात्तः परस्मैभाषः ।

वेषु तन्तुषन्तानि । १०१४ । वयति वयते । वधो ववे उयाय जये ऊवे ।
वपुः वधाते ऊपतुः ऊपाते ऊवतुः ऊपाते । वधुः वधिर ऊवुः ऊधिर ऊवुः

कविरि । कयते । वाययति । उतः । निरुतम् । कृतिः । व्युतिः । प्रीतकम् ।
प्रीतिका । उत्वा प्रवाय ।

व्येञ् संवरणे । १०१५ । व्ययति व्ययते । विव्याय विव्ये । विव्यतुः
विव्याते । विव्युः विव्यिरे । विव्ययिय विव्यिपे । व्याता । वेवीयते । प्रव्याय
वीत्वा । परिवीय परिव्याय ।

ह्येञ् स्वर्हायां गन्धे च । १०१६ । ह्ययति ह्ययते । निह्ययते । ह्ययते । जुह्वत्
जुह्वे । जुह्वतुः जुह्वयाते । ह्याता । अह्यास्त अह्यत् अह्यत । जोह्यते । जुह्यति
जुह्यते । जुह्वययिपति । अजूह्वत् । प्रह्यः । ह्यतः । निह्वः । ह्वः । आह्वः ।
ह्यतिः । मित्रह्यायः । एने विभाषिता इत्युभयपदिनः । अनुदात्ता अनिटश्च ।

वद व्यङ्गायां वाचि । १०१७ । वदति । उदयते । उदाद । उदतुः ।
वदिता । उदित्वा । उदितम् । अवद्यम् । अनुद्यम् । अनुवाद्यम् । अपवाद्यम् ।
वदन्वादी । वदनम् । वावदूको वाचालः । वदान्यः ।

टुभ्योश्चि गतिवृद्धयोः । १०१८ । श्वयति । शिश्वाय श्वाव । शिश्वियतुः
शश्वतुः । श्ययिता । श्यूयात् । अश्वत् अशिश्वियत् अश्वयीत् । शिश्वीयते
शोश्वते । शमावयिपति । शिश्वाययिपति । अश्यूवत् अशिश्चि यत् । श्वयधुः ।
शूनः । शूनयान् ।

इति परस्मैभाषाविति । परस्मैपदिनावितो उदात्तो च । वृद्धिति । यत्रादि
परिभ्रमातेः । न्यायविकरणां तु भ्यादयोऽपरिभ्रमाता एव । अह्यत्करणात् ।
तेनात्रान्येपि धातवो इषुत्तुन्मप्रभृतयो वृष्टव्याः । तेनेदमपि सिध्यति “कलां
नार्हन्ति पोट्टगी” मिति । (101)

इति महामहोपाध्यायश्रीमेघेपरचित्तकृतो धातुप्रदीपे .

श्लाकीनां वृत्तिः ॥ १ ॥

(101) य पाठ्यशास्त्रादी विविधप्रसङ्गान्तराः ।

सुभेते मन्वयस्य कलां नार्हन्ति शीघ्रगीम् ॥१॥

इति मानवभर्तृहरिणे । तत्रात्र धातुवर्गे पूजाप्रतिष्ठायाद् भिन्नत्वम् । एवञ्च कैवेयमतम् । अर्हन्ति प्राप्नुवन्ति ।
मन्वयस्य वा इति शीघ्रं न कलां भवतीति कुट्टकम् । अर्हन्ति प्राप्नुवन्ति इत्यप्यत्र न भवति । अर्हन्त्यात् द्विपं
इत्यादिभ्योति इदं नति तु दीर्घादि ।

अथादादय उच्यन्ते ।

—००—

अद भक्षणे । १ । अक्षि । अक्षः । अदन्ति । आद जघात् । लिट्यन्तर-
स्याम् (२।४।४०) । आदतुः जचतुः । इङ्क्षन्तिव्ययीनाम् (७।२।६६) ।
आदिव अक्षसि । अक्षा । अक्षु अक्षात् । अहि । आदत् । आक्षाम् ।
आदन् । अक्षत् । व्यत्यक्ष । व्यत्यक्षाताम् । अक्षरः । अक्षत् ।
क्षव्यात् । क्षशादः । (१) अदती । अदम् । जग्धम् । जग्धवान् । प्रजग्ध ।
घासः । प्रघसः ।

इन हिंसागत्योः । २ । इन्ति । (२) आइति । इतः । इन्ति । जघान ।
जप्रतुः । इन्ता । इतात् इन्तु । इङ्क्षि । अइन् । इन्त्यात् । वध्यात् ।
अवधीत् । घातयति । जेघ्रीयते जङ्घ्यते । जिघांसति । ब्रह्महत्या । अगवहत्या ।
हवहा । हवहणी । एकाञ्चुत्तरपदे षः (८।४।१२) । जङ्घा । अङ्घ्या ।
इति परस्मैभाषायनुदात्तो ।

द्विय अमीतो । ३ । देष्टि द्विष्टे । देष्टा । द्वियन् द्विषाणः । विदिट् ।
द्विष्टम् ।

दुह प्रपूरणे । ४ । दोग्धि पयो गान्धौ गोपः । दुग्धे । दुहति गोः
द्वीरम् । प्रधाने कर्मणि लकारः । “स्वयं प्रदुग्धेऽस्य गुणैरुपच्युता ।” दुदोह
दुदुहे । दोग्धा । अघुघत् अघुघत अदुग्ध । अघुघः अदुग्धाः अघुघयाः ।
अघुग्धम् अघुघधम् अघुघय । अदुघङि अघुघायङि अघुघाव । स्वयमदुग्ध
स्वयमदोङि स्वयमघुघत । (३) गोधुक् । कामदुघा गोः ।

(१) क्त्वादिभ्योऽङ्ग्रे इति (१।१।६८) षिट् । अङ्गोपपदे तु अङ्गात् । कर्मण्यत् (१।१।१) । क्त्वादिभि
क्त्वादिभ्योऽङ्ग्रे इति (१।१।६८) षिट् । अङ्गोपपदे इत्येव (१।१।६८) षिट् पुनर्विधानं वाक्यपदविचित्रावधारणम् । क्त्वात्
इति क्त्वादिभ्योऽङ्ग्रे इत्येव (१।१।६८) षिट् पुनर्विधानं वाक्यपदविचित्रावधारणम् । क्त्वात्
इति क्त्वादिभ्योऽङ्ग्रे इत्येव (१।१।६८) षिट् पुनर्विधानं वाक्यपदविचित्रावधारणम् । क्त्वात्
इति क्त्वादिभ्योऽङ्ग्रे इत्येव (१।१।६८) षिट् पुनर्विधानं वाक्यपदविचित्रावधारणम् । क्त्वात्

(२) अदुग्धे सङ्घो दत्ता अर्धेरिहा सुदलित्येः ।

अदुग्धा निदुर वावा सते इत्यादि सुप्रस ४।१ इत्येव इति (१।१।६८) ।

(३) इत्येव कर्मणि (१।१।६८) वा षिट् । पचं क्त्वा । अङ्ग ।

दिङ् वृपतापे । ५ । दिग्धि दिग्धे । धिञ् धिञ्चे । दिग्धा । दिग्धात्
दिङ्हीत् । अदिग्ध अदिग्धत् अदिग्धत् । अदिग्धाः अदिग्धयाः अदिग्धः ।
अधिग्ध्वम् अधिग्ध्वम् अधिग्ध्व । अदिङ्घि अदिङ्घावहि अधिङ्घावः । दिङ्घः ।
दिङ्घी । दिग्धम् ।

लिङ् आस्वादने । ६ । लेङ् लीङ् । लिलेङ् लिलिङ् । लेङ् । अलेङ्
अलीङ् । अलिङ्घत् अलिङ्घत् अलीङ् । अलीङ्घाः अलिङ्घयाः अलिङ्घः ।
अलीङ्घम् अलिङ्घ्वम् अलिङ्घव । अलिङ्घहि अलिङ्घावहि अलिङ्घावः । लीङ्घः ।
अलिङ्घ । इति उभयतो मापाः स्वरितेतोऽनुदात्ताः । पतेऽदिप्रभृतयो-
ऽनुदात्ताः ।

चच्चिद् व्यक्तायां वाचि । ७ । इकारोऽनुदासेतश्च हलादेरिति (३।२।१४८)
विशेषणार्थं युज्यर्थश्च । यद्येषं तत एवात्मनेपदं वेत्स्यति । किं ङित्कारणेन ?
अन्तेदिच्चाद्गुम् स्यात् । तुम् मा मूदित्यर्थः । एवं तर्ह्यकारोऽनु । तत
एवात्मनेपदं युजपि भविष्यति । वैचित्त्यार्थमनुबन्धद्वयस्योपादानमित्येके ।
आत्मनेपदानित्यत्वज्ञापनार्थमित्यन्ये । आचष्टे । आचघाते । आचक्षते । वा
लितोति (२।४।५५) (४) स्याज्जादेशविकल्पः । आचक्ष्यो आचक्ष्ये आचक्ष्ये ।
अस्यतिवक्तव्यातिभ्योऽङ् (३।१।५२) अस्यत् अस्यत । प्रियास्यः । मून-
विभुजादिकः (३।२।५, वा) । गौरसंख्यः । पशसंख्यः । विचक्षणः । वृचक्षाः ।
असुन् । सञ्चक्षा दुर्जनाः । वर्जनीया इत्यर्थः ।

इर गतौ कम्पने च । ८ । ईरं । ईराते । ईरते । ईराक्षणे । ईरं
लेघिदामभावमिच्छन्ति । ईरे (५) । ईरयति । समीरितम् । समीरणः ।
निस्रमीर्ष इति नीरम् । इगुपधकः (३।१।१३५) । स्त्रैरम् । स्त्री ।

ईङ् सुतौ । ९ । ईङ् । ईङ्गते । ईङ्गते । ईङ्गाक्षणे । ईङ्गिये । ईङ्गिष्ये ।
ईङ्गिष्य । ईङ्गिष्यन् । ईङ्ग्य । ईङ्गा ।

(४) स्याज्जादेशवत् क्त्वादिषु । अता मिति आचक्ष्मं आचक्ष्मि । सुङ्गि अक्ष्मन्तीत् अक्ष्मन्
इत्यपि रूपम् ।

(५) रदधरदिभिरीरिरेऽनुदीरा इति च मया । अयत्रापि एव । आचक्षानि च विशेषात् ।

इंश् शिख्यं । १० । इंष्टे । इंशति । इंशति । इंशाश्चक्रे । इंशिषे ।
इंशिष्वे । इंशानः । इंश्ररः । इंश्ररा । “विन्द्यस्तमङ्गलमहोपधिरीश्वरायाः ।”
इंश्ररीतिश्रौणादिको वरट् । (6)

आस उपवेशने । ११ । आस्ते । आसाते । आसते । आसाश्चक्रे ।
आसीनः । आसा । (7) आसना ।

आङ् शासु इच्छायाम् । १२ । उकारोऽस्य नाग्लोपिशासृदितामित्यत
(७।४।२) सामान्यग्रहणाविधातार्थः । उदितो वेति (७।२।५६) विशेषणार्थश्च ।
क्ताप्रत्ययस्य च प्रयोगश्चन्दस्वेव सम्भवति । तत्र स्वपोऽभावः फलम् । क्तापि
छन्दसीति (७।१।३८) अनादेशः । प्रयोजनान्तरमिङ्ङविकल्पश्च । आशासित्वा
आशास्वेति । आशास्ते । आशासाते । आशासते । आशास्से । आशासासे ।
आशासिष्ट । आशाशासत् । आशास्तः । आशास्तवान् । आशासयति ।
आशासा (8) । आङ्सहितस्य शासेरिह ग्रहणाच् शासु अनुशिष्टौ प्रत्यस्य
ग्रहणं नैष्यत इति शास इदङ् हलोरितीत्त्वं (६।४।३४) न भवति ।
आशीरिति तु घ्रापकात् सिद्धम् । (9)

वस आच्छादने । १३ । वस्ते । वसाते । वसते । ववसे । वसिता ।
वसितम् । वसित्वा । वसनम् । वासः । वर्मवः ।

कसि गतिनिगानयोः । १४ । कंस्ते । कंसाते । कंसते । ककंसे । कंसः
सुरारिभेदः । कंस्वम् ।

णिसि चुम्बने च । १५ । निंस्ते । निंस्ते । निंसे । प्रणिंस्ते प्रनिंस्ते ।
निनिंसे । निंसिता ।

णिजि शब्दे । १६ । निङ्ङ्ते । प्रणिङ्ङ्ते । निनिङ्ङ्ते ।

गिजि अप्यक्ते शब्दे । १७ । गिङ्ङ्ते । गिङ्ङ्गते । गिङ्ङ्गते । गिशिङ्ङ्ते ।
गिङ्ङ्गा । गिङ्ङ्गानः । गिङ्ङ्गितम् ।

(6) मघोद निषेधेन पाणि विवृणोति शिखीमाहात्म्ये ।

(7) वासवपरिविष्णु शतम् ।

(8) शरीर इव (६।१।०३) इत्यङ् ।

(9) विदादी ईषु निशाशाहमिति (८।१।०३) निहंशम् ।

पिञ्जि वर्णे । १८ । पिङ्क्ते । पिञ्जाते । पिपिञ्जे । पिञ्जरः । पिङ्गलः ।
पङ्कली ।

पृजि इत्येके । १९ । पृङ्क्ते ।

पृजी वर्जने । २० । पृक्ते । पृजाते । पृजते । पृज्जे । वर्जिता । पृक्तम् । (10)
पृची सम्पर्के । २१ । पृक्ते । पृच्ये । पृक्तः । सम्पर्कः । पृणक्तीति रुधादि-

पाठात् ।

पूङ् प्राणिगर्भविमोचने । २२ । सूते । सुवाते । सुवते । सुपुवे । सुपुवाते ।
सविता सोता । सूताम् । सुवाताम् । सूव । सूध्वम् । सुधै । सुसुपते । सूतः ।
सुतवान् । सूत्वा । सूतिः । अद्भदस्यः । सुतका सूतिका ।

गौङ् स्वप्ने । २३ । श्रिते । श्रयाते । श्ररते । श्रयते । श्रिश्ये । श्रिष्याते ।
श्रिश्यरे । श्राश्रयते । श्रयनम् । श्रयाणुः । श्रया ।

इति घातनेभाषा इति । आत्मनेपदिन इत्यर्थः ।

यु मिश्रणे । २४ । यीति । युयाव । यविता । ययावीत् । यियविपति
युयूपति । यूतिः । योचम् । युतः ।

रु शब्दे । २५ । रीति । रुराव । रविता । संरावः । रवः रावः । रुतम् ।

णु सुतो । २६ । नीति । प्रणोति । प्रणुनाव । नविता । नुतः ।

टुक्त्तु शब्दे । २७ । क्षीति । क्षुचाव । क्षविता । क्षवः । क्षवथुः । क्षुतम् ।

उत्तरसंयोगवत्प्रकरणानुरोधेन रु शब्द इत्यनेन सङ्ग न निर्दिश्यतेऽयम् ।

णु तेजने । २८ । क्षोति । संक्षुते शस्त्रम् । क्षुष्णाव । क्षविता ।

णु प्रस्त्रवणे । २९ । क्षीति । क्षूयते । प्रक्षुते गोः स्वयमेव । प्राक्षोट

स्वयमेव । क्षुष्णाव । क्षविता । सुक्षुपति । क्षुपा । इति एते परस्मैभाषाः ।

यीतिप्रभृतयः परस्मैपदिन इत्यर्थः ।

कर्णुष् आच्छादने । ३० । कर्णीति कर्णीति कर्णुते । प्रोर्णुनाय प्रोर्णुनुवे ।

प्रोर्णोत् प्रोर्णुत । प्रोर्णावीत् प्रोर्णवीत् प्रोर्णुवीत् प्रोर्णुविट प्रोर्णविट ।

(10) अथनिदिदिदि मेमेव इति केषुं माधवीयथातुगो हि इत्यने । कत्वयाभिः संवृतीतेषु-
क्षिप्रवि पुलक । इदिस्ते वरुने । वरुणे । इदिता । अरुष् । अरुचिट । विरु प्रस्ते । वरीगजति ।
इद्वदति । अरुगज् इति वपाणि ।

कर्णुनूपति कर्णुनविपति कर्णुनुविपति । कर्णानूयते । कर्णावयति । शोर्णु-
नवत् । (११) कर्णुत्वा प्रोर्णुत्व । प्रोर्णुतः । कर्णा । कर्णायुः । इति उभयतोभाष
इत्युभयपदी अयम् । उदात्ताय चञिङ् प्रभृतयः ।

द्यु अभिगमने । ३१ । द्यौति । द्युतः । द्युवन्ति । द्युद्याव । द्योता । द्यौतु ।

यु प्रसवेख्ययोः । ३२ । स्यौति । सुपाव । स्योता । सयतीति भ्वादिपाठात् ।

कु शब्दे । ३३ । कौति । कुकाव । कोता । कोकूयते । कुवतेरपि
कोकूयत इति । कवतिरव्यक्ते शब्दे । कुवतिरार्सस्वरे । कौतिः शब्दमात्र
एवेत्याभिधानव्यवस्था । (१२) कोकूयत इति भौवादिकस्य कवतेरेवाभ्यासस्य
चुत्वप्रतिषेध इत्यते । अनिङ्गय मिति रीतिना सङ् नोपदिश्यते । इति
परस्मैभाषा इति । द्युप्रभृतयः परस्मैपदिनः ।

दृष् सुती । ३४ । स्तीति सुते । तुष्टाव तुष्टवे । स्तीता । अस्तावीत्
अस्तीष्ट । तुष्टूपति तुष्टूपते । सुख्यम् । सुतः । स्वावः । प्रस्तरवः । संस्ताप-
शब्दयोगानाम् । तु इति सौत्रो धातुर् इद्वयः । हिंसार्थ इत्येके । तीति
तथीति । छान्दसो ऽयमित्यापिगलिः ।

ब्रूञ् व्यक्तायां वाचि । ३५ । ब्रवीति ब्रूते आह । ब्रूतः ब्रुवते आहृतः ।
ब्रुवन्ति ब्रुवते आहृतः । ब्रवीपि ब्रूधे आत्य । ब्रूयः ब्रुवाधे आहृत्युः । उच्यते । उवाच
जचे । जचतुः जचाते । जचुः जचिरे । अचोचत् अचोचत । अवाचि ब्रूते कथा
व्ययनेष । “स्वयमचोचस्तु कथा स्वतः । (१३)” उक्तः । उक्ता । उक्तिः । इति
एतो उभयतो भाषो इति । उभयपदिनो इत्यर्थः ।

इष् र्गते । ३६ । एति । इतः । यस्ति । इयाय । ईयतुः । ईयुः । अगात् ।
गमयति । आययति । जिगमिपति । इपिपति । इत्यः । इति अयं परस्मै
भाषः । परस्मैपदी इकारान्तोऽयम् । इकः पूर्वेषु वा परेषु वा निर्हेद्ये
पृथगस्य परस्मैपदिनो निर्हेग इडिकीर्भेदार्यः । तौ ह्यधिपूर्वकावेष प्रयुञ्चते ।
अयन्तु कियन्तोऽन्वीपमगीपूर्वांसिप ।

(११) भोर्णुनूपते तु शोर्णुनवदिति अभासदीर्घत्वम् ।

(१२) अत्रने कवति शब्दे कौति काशब्दमात्रम् ।

अचोचते तु कुवतिरित्याह अचोचिष्ट ३१ इति ।

(१३) इहे इर्भेपि इकचिषी । उच्यते । अचि । इति । अर्भकस्यैव तस्ये भवि ।

इङ् अध्ययने । ३७ । अधीते । अधीयाते । अधीयते । अधिजगे । अधि-
जगते । अध्यगोष्ट अध्यैष्ट । अध्यैष्यत अध्यगीष्यत । अध्यापयति ।
अध्यापिषत् अध्यजीगपत् । अधिजिगापयिषति अध्यापिषयिषति ।
अधिजिगांसते । अधीयानः । अधीयन् पारायणम् । अधीतः । अधीत
इति अध्यापकः । अध्यापयतीति अध्यापकः । श्वन्ताण्डुल् । कठघामा-
यध्यापकथेति कठाध्यापकः । ग्राह्यणाध्यापक इति याजकादिभिचेति
(२।२।८) कारकपठोसमासः । अयमात्मनेमादः । आत्मनेपदोत्वर्थः ।

इक् स्वरणे । ३८ । ककारोऽधीगर्णदयेगां कर्मणीति (२।३।५२) विगेष-
णार्थः । अध्येति । अधीतः । अधीयन्ति । केचित्तु इणो यञिति (६।४।८१)
यथादेशमिच्छन्ति । अधियन्ति । (14) अधीयाय । अध्यगात् ।

वी गतिप्रजनकान्त्यसनखादनेषु । ३९ । वेति । वीतः । वियन्ति ।
विवाय । विव्यतुः । विव्युः । वेता ।

या मापणे । ४० । याति । प्रणियाति । ययो । याती यास्ती ।
यायावरः ।

वा गतिगमनयोः । ४१ । वाति । ववौ । वाजयति वापयति । निर्वाणः
निर्वातः ।

भा दीप्तौ । ४२ । भाति । बभौ ।
ष्या शोचे । ४३ । साति । सन्नो । सिष्यासति । सिष्यापयिषति ।
निष्यातः । प्रतिष्यातं सूत्रम् । नदीष्णः ।

श्या पाके । ४४ । श्याति । श्यन्नो । शृतं क्षीरम् । श्याया यवागूः ।
द्रा कुम्भ्यायां गतौ । ४५ । द्राति । प्रथिद्राति । दद्रौ । निद्रा ।
निद्राणः । निद्रातुः ।

(14) इणो यञित्त्व (६।४।८१) एकारोऽधीगर्णदयेगां कर्मणीति व्यासकारः । हे तु इण्प्रदिक् इति (२।३।५५, वा) सार्वधातुकार्थधातुकयोः सामान्येणातिदिशित्त्वञ्चि तेषां क्ते इह एव निर्वाण्यम् । इकत्त्वं भवितव्यत्वेन वया । अधियन्ति । अधियन् । सवाचरे साधेधातुक एव यण् । अधीयाय । धतु साधेधातुके अधीयन्ति । 'अधीतयोः साधयोरधीयन्ति' भङि । अधिभ्रमयति । अधिजिगमिषति ।

ष्ठा भक्षणे । ४६ । ष्ठाति । प्रष्णिष्ठाति । पष्ठी । अष्ठासीत् । अष्ठा-
सिष्टाम् । ष्ठातः । द्रष्टः । (15)

पा रचणे । ४७ । पाति । पायते राज्ञा लोकः । पपौ । अपासीत् ।
पालयति । पायः । पायकः ।

रा दाने । ४८ । राति । व्यतिराते । व्यतिरासे । व्यतिरै । ररौ ।
ला आदाने । ४९ । लाति । व्यतिलाते । ललौ । लाता । अलासीत् ।
दाप् लवने । ५० । दाति । प्रणिदाति प्रनिदाति । दायते हृद्यस्तव्या ।
ददौ । अदासीत् । दापयति । दातं वर्हिः । दात्रम् ।

ख्या प्रकथने । ५१ । ख्याति । चख्यौ । अख्यत् । चच्छिडः ख्याजिति
(२ ४।५४) ख्याजादेशे आचख्ये आचख्यो । इत्यच्चाकर्त्तृभिप्राये क्रियाफले
धातुनेपदं मा भुदिति । कर्त्तृभिप्राये तद्ध् यथा स्यात् ।

प्रा पूरणे । ५२ । प्राति । पप्रौ । प्रायः ।

मा माने । ५३ । माति । मीयते । ममौ । मितम् ।

वच भाषणे । ५४ । वक्ति । वक्तुः । वक्षि । वक्षिम् । अस्तवचनस्थानभि-
धानमाचक्षते । उवाच । ऊचतुः । ऊचुः । उवक्थ उवचिय । वक्ता । अवोचत्
अवोचताम् । अवोचन् । नृषो वचिरित्यादेशे (२।४।५३) उनि अवोचत्
अवोचत । प्रवचनीयो देवदत्तः प्रवचनीयं देवदत्तेन । वाक् । वाचो । इति
अनुदात्ता इति । व्योतिप्रभृतयः ।

विद ज्ञाने । ५५ । वेत्ति वेद । विवेद विदाश्चकार । संविद्रते संविदते ।
वेदिता । वेक्षु विदाहरोक्षु । (16) विदितम् । ब्राह्मणवेदं भोजयति ।

अस भुवि । ५६ । अस्ति । स्तः । सन्ति । अस्ति । स्यः । स्य । स्मः ।
व्यतिसे । व्यतिहे । व्यतिसहे । व्यतिस्महे । इह निव्यत्वादित ऐ इति (३।४।८३)
ऐकारादेशे ङ एतीति (०।४।५२) न भयति । व्यत्यसे । व्यत्यसावहे । व्यत्य-
सामहे । अक्षु एधि । अक्षामि । असाय । असाम । आसीत् । आप्ताम् ।

(15) द्रवणेन कानीयो द्रवः । चत्रये क । इतीदपदिवाद् इतिः ।

(16) वक्तु संज्ञकं माचक्षेन अपमे पदेऽहस्तात् वा तच्च रीत्ये विदाहरोक्षु भवशागर्भेऽज्ञीरवक्तु इति ।

आसन् । बभूव । अभूत् । सन् । कारयामासविदामासेल्लनुप्रयोगे भूभावो
नेष्यते । (17) केचिदनुप्रयोगादन्यत्रापि नेच्छन्ति । (18)

सृजू शुद्धौ । ५७ । मार्षि । सृष्टः । सृजन्ति मार्षन्ति । ममार्ज ।
ममार्जंतुः मसृजतुः । ममार्जुः मसृजुः । मार्षिता मार्षी । मार्षि ।
सृष्टाम् । सृष्टि । अमार्षि । असृष्टाम् । अमार्जित् अमार्शित् । मिमार्जि-
पति मिमृक्षति । सृज्यः मार्ष्यः । सृजा । तुन्दपरिसृजः तुन्दपरिमार्जः ।
अपामार्गः । अहिमार्गः ।

रुदिर् अयुविमोचने । ५८ । रोदिति । रुदितः । रुदन्ति । रुरोद ।
रुदतुः । रुदतुः । रोदिता । अरोदीत् अरोदत् । अरुदत् अरोदीत् ।
रुदिता । रुदिपति । रुद्रः । रुद्राणी ।

इति उदात्ता इति विदिप्रभृतयः ।

विश्वप् शये । ५९ । स्वपिति । सुश्वाप सुपुपतुः । स्वप्ता । सुस्वप्ता ।
सुममस्य । सुदुपसति । सोदुष्यते । असुपुपत् । सुश्वापयिपति । सुप्रः ।
सुप्रक् । अनुदात्तोऽप्ययं रुदादिकार्याहुरोधेन चात्र पठ्यते ।

श्वस प्राणने । ६० । श्वसिति । श्वसास । श्वसिता । अश्वसीत् ।
विश्वसासः । श्वस्रः श्वसितः । श्वसनः । चमूप् सहन इति घटादिपाठेनैव
सिद्धे पितृव' ज्ञापकमन्त्रित्वं गणकार्यमिति । तेन न विश्वसेत् पूर्वविरोधि-
तस्येति शपो सुङ् न भवतीति व्याचक्षते । भट्टिनाथे च प्रयोगो दृश्यते
“श्वसेयुर्निशाचरा” इति ।

अन च । ६१ । प्राणन इत्यपेक्षते । प्राणिति । प्राण । प्राणित् ।
प्राणिपति । अपानः । प्राणितः ।

जक्ष मस्रहसनयोः । ६२ । जक्षिति । जक्षितः । जक्षति । जक्षत् ।
जक्षतो । जक्षः । जक्ष् । इति । रुदादिः समाप्त इत्यर्थः ।

जागृ निद्राक्षये । ६३ । जागर्ति । जागृतः । जाग्रति । जागर्त्यते ।

(17) अनुपयोगी तु सुशान्द्राशयन अरिनि कर्तुं चमूप् समीपिय इति दि अत उन् (शाशास्त्रे)

५७ इति चम् ।

(18) प्रापुराण वृद्धपरिच्छेदविरिचिदादी वशा । कर्मभयमन्ते । श्वेद ।

जागृयात् । जागर्यात् । जजाभार जामराञ्चकार । जजागरतुः जागराञ्च-
कतुः । जागरिता । अजागरीत् । अजागः । जागरयति । जाग्रत् । जायती ।
जागरितः । जागरः जागरूकः । जागर्था जागरा ।

दरिद्रा दुर्गती । ६४ । दरिद्राति । दरिद्रितः । दरिद्रति । “कसौ सर्वे
दरिद्रति ।” दरिद्रिता । दिदरिद्रासति दिदरिद्रिपति । दरिद्रत् । दरिद्रती ।
दरिद्रापम् । दरिद्रायकः । दरिद्रः । दरिद्रो ।

चकास दीती । ६५ । चकास्ति । चकासाः । चकासति । चकासाञ्चकार ।
अचकासीत् । अचीचकासत् अचचकासत् । चकासत् । चकासती । चकासति
कुलानि चकासन्ति कुलानि ।

शासु अनुश्रिष्टौ । ६६ । शास्ति । श्रिष्टः । शासति । शासिता ।
शासु । शाधि । शासानि । अश्रिपत् । अशशासत् । शासित्वा श्रिष्टा ।
शासनम् । श्रिष्टिः । श्रिष्टः । शास्तिरित्यौणादिकम् । वसेस्तिरिति (उष्,
४।६१८) उषादौ योगविभागात् तिप्रत्ययः । इति परधेभाषा इति । इष्
स्तरण इत्यादयः ।

दीधीङ् दीतिदेवनयोः । ६७ । दीधीते । दीधीः । दीधितिः । दीधिता ।
दीधितम् ।

वेवीङ् वेतिना सुत्वे । ६८ । वेवीते । वेविता । एतौ छान्दसाविति
मायकदिच्छति । इति आत्मनेभाषावित्यात्मनेपदिनी । उदिति जघित्वादि
परिसमाप्तेः ।

सस पस्ति स्वप्ने । ६९।७० । सस्ति । ससास । ससतुः । ससुः ।
सस्यम् । सस्यको मणिः । संस्ति । संस्तः । स्कोरिति (दा३।२८) संयोगादि-
लोपोऽत्र नैवते । सप्तनां समवाये द्वयोः संयोगसंज्ञा न । संस्तन्ति ।
संस्तिता ।

वय कासौ । ७१ । वष्टि । वष्टः । वशन्ति । वधि । वश्यते । वावश्यते ।
वशितः । वगः । वग्यः । वशोरम् । इति उदात्ता इति श्चसप्रभृतयः ।

(1) चर्षरीतश्च (19) । यङ् लुगन्मध्येयं पूर्वाचार्यसंज्ञा । यङ् लुगन्ता

खादादिकाः परस्मैपदिनो विज्ञेया इत्यर्थः । तेभ्योऽपि शपो लुक् परस्मैपदश्च ।
बोभवीति । वावदीति । इति परप्रभृतयः परस्मैभाषाः ।

ऋ, ड्, अणयने । ७२ । ऋ, ते । ऋ, वाते । ऋ, वते । पुत्रायापङ्गुते वणिक् ।
देवदत्तायापङ्गुते । देवदत्तमपङ्गुते । निरुङ्गुवे । ऋता । निरुङ्गुपते ।
ऋतः । अपङ्गुतिः । इति आत्मनेभाषोऽनुदात्तः । अयमात्मनेपदीति
पूर्वसुकारान्तमध्येऽजन्तवर्गे नोपदिश्यते । इदित्यदादिपरिसमाप्तेः ।

इति महामहोपाध्यायश्रीमैत्रेयरचितकौ
धातुप्रदीपेऽदादीनां वृत्तिः ॥२॥

अथ जुहोत्याद्य उच्यन्ते ।

इ दाने । आदानेऽप्येके । १ । जुहोति । जुहुतः । जुहति । अत्राद्विर्वचन-
निमित्तेऽपि यथादेशः कृत इति द्विर्वचनेऽचीति (१।१।५८) स्थानिवद्भावो न
प्राप्नोति । ततश्चानच्क्त्वाद्द्विर्वचनं भवितुं नार्हतीति न शङ्कनीयम् । कते हि
द्विर्वचने एरनेकाचोऽसंयोगपूर्वस्येत्यनुहतेः (६।४।८२) इत्युच्यते । सार्वधातुक
इति (६।४।८०) यथादेशविधानात् । जुहाव जुहवाच्चकार । जुहुवतु' ।
जुहुयुः । जुहोतु । जुहुधि । जुहवानि । अजुहोत् । अजुहुतां । अजुहुवुः ।
अहोपीत् । अहोष्टाम् । अहोपुः । जुह्वत् । जुह्वती । ह्योता । हुतम् । ह्विः ।
जिभी भवे । २ । विभिति । विभीतः विभितः । विभ्यति । विभाय
विभयाच्चकार । अमोपीत् । भीषयते मुण्डो मापयते वा शरैर्भाषयति ।
भीतमस्य । भयम् । भीतिः । भीः । भियो । (१)

(१) गतिव्यापवाभ्यां चित् परस्मैपदविवरणे (२।१।८०) द्विविध विभेतिर्भेती निर्वाह इत्याह । तत्र
परनेकाच इति (६।४।८२) यत् । तत्राह कृत्वि अमैदित्यदीति च वदन्ति । अत्रएव सा हि मगाह
नमे शोभुनि मासि राश्ररिति । अन्ये त्वेवम सङ्गो । यथाव भङि' काच शैवीश्वशाठेन तत्रार्थो दत्तय
पतिरिति । सा भैवो पुनि ह्योति तत्रति मम पुत्रो जेव दूर दृष्टयेति च मदाभाटके । अमुतएव सा भैति
त्यादि पदं शामादिकमेवेति वदन् । एतान्ततः अमवैगापठे सावमगाहनमृत्तिभूमिति यथा कारचित्
धमापेयम् ।

ञी लञ्जायाम् । ३ । जिञ्जेति । जिञ्जीतः । जिञ्जियति । जिञ्जाय
जिञ्जयाञ्चकार । ज्जेता । अज्जेयीत् । ज्जयः । ज्जीणः ज्जीतः । ज्जीः । *

घृ पालनपूरणयोः । ४ । पिपसिं । पिपृतः । पिपति । पपार । पपतुः ।
पपुः । पप्ता । पृणाति पूर्वमिति क्वादिपाठात् । दीर्घान्तं केऽपि पठन्ति ।
पिपसिं । पिपूसिः । पिपूरति । एते परस्मैभाषा इति परस्मैपदिनः ।

डुभृञ् धारणपोषणयोः । ५ । विभसिं । विभृते । विभृतः विभ्रते ।
विभ्रति विभ्रते । बभार विभरान्वभूय विभरामास विभराञ्चकार वभे
विभराञ्चक्रे । विभ्रत् । विभ्रती । अबिभः अबिभृत । अबिभृतम् अबि-
भ्रताम् । अबिभरुः अबिभ्रत । भर्ता । भरिष्यति । भृत्यः । भार्या ।
भारः । भरणम् । भृत्या । भृतिः । भृविमन् । भरयुरित्यन्ते (३) । इति
उभयतोभाष इत्युभयपदी । भृवामिदिति (७।४।७६) कार्यानुरोधेनायमन्तेषु-
भयपदिषु न पठ्यते ।

माङ्गानि शब्दे च । ६ । मिसीते । प्रणिमिसीते । मिसाते । मिसते ।
मीयते । प्रणिमीयते । ममे । ममाते । माता । मित्रा । मितः । धान्यमायः ।
व्योममायः ।

ओहाङ् गती । ७ । जिहीते । जिहाते । जिहते । उहायते रविषा ।
हाता । हात्वा । हानः । हानवान् । इति पाठनेमापी ।

ओहाङ् त्यागि । ८ । ककारो ह्य ओङ्कालयोरिति (३।१।१४८)
सामान्यसङ्घषाविघातार्थः । (३) जहाति । जहीतः जहितः । जहति । हीयते ।
जहौ । जहतुः । जहुः । जहिति जहाति जहीति । जहात् । जहाताम् ।
अहासीत् । अहासिष्टम् । सार्थावीनः । हानिः । हित्वा विहाय । इति
परस्मैभाषः । आकारान्तप्रकरणानुरोधेन पूर्वं न निर्दिश्यते ।

डुदाब् दाने । ९ । ददाति दत्ते । दीयते । ददो ददे । ददतुः ददाते ।
ददतात् ददत्त । ददताम् दददाताम् । ददतुः दददत्त । देहि दत्स्व ।

(१) आन्दा इमं टुभृमिति पठन्ति ।

(२) अन्यथा एकानुबन्धत्वात्तदेव पठनं स्यात् । जहाति मांशान् जिहीते प्राञ्जति चः हावने वपम् ।
लहाति जिहीते वीदक हावना जीदिव ।

दद्यात् दद्येत । द्रियात् द्रासोट । अदात् अदित । अदाताम् अदिपाताम् ।
 षदुः अदिषत् । ददत् ददानः । दद्विमम् । दद्व्वा । प्रदाय । दत्तम् । प्रत्तम्-
 प्रदत्तम् । प्रदः । प्रदा ।

डुधाब् धारण्यपोषणयोः । १० । दधाति धत्ते । धत्तः दधाते । दधति
 दधते । दधामि धत्से । धीयते । विहितम् । संविधानम् । हित्वा विधाय ।
 द्वित्रिमम् । धान्यम् । (4) दानेऽप्येके “द्विपता विहित”मिति ।

निजिर् शौचपोषणयोः । ११ । नेनेत्ति नेनेत्ते । नेनेत्तः नेनेजाते ।
 नेनेजति नेनेजते । प्रणेनेत्ति । नेत्ता । अनेनेक् अनेनेत्त । अनेनेत्तान् अने-
 नेजाताम् । अनेनेजुः अनेनेजत । अनेनेचोत् अनेनेजत् अनेनेत्त । नेजयति ।
 अनीनेजत् । प्रणिनेजति निनेजते । नेनेजत् नेनेजानः । नेनेजती
 नेनेजानी । नेनेत्तम् । निनेजकः । नेनेजम् ।

विजिर् पृथग्भावे । १२ । वेवेत्ति वेवेत्ते । वेवेज विवेजि । वेत्ता ।
 अविजत् अवेचोत् अवेत्त ।

विप्ल व्याप्तौ । १३ । वेवेष्टि वेवेष्टे । वेवेष्टः वेवेष्टाते । वेवेष्टति
 वेवेष्टते । वेवेष्टु वेवेष्टाम् । वेवेष्टायि वेवेष्टे । वेष्टा । अवेष्टत अवेष्टत् ।
 विषम् । वेयः । वेव्यो नटः । परिवेपः । विष्णुः । इति उभयतो भाषाः ।
 विभाषिता इत्युभयपदिनो डुदात्वादयः । वृदिति निजादिपरिसमाहेः ।
 हृक्करणमिदं वैचित्र्यार्थम् । णिजां त्रयाणामित्यत्र (७।४।७५) त्रयाणामित्य-
 स्तोपादानादिति न्यासः ।

गृष्ट चरणदीप्त्योः । १४ । १५-१ जगर्त्ति । जिघर्त्ति । (5) घर्त्ति
 घारयतीति गणान्तरपाठात् ।

हृ प्रसङ्गकरणे । १६ । जिहर्त्ति । हतम् । यश्चतोद्धरः । (6)

(4) दधाति संम् सुन्दरि यत् (८५, ५।०२६) ।
 (5) षदुभयन्दसीतीत्यम् । (७४ ७८) गृष्ट इति माप्रानुसङ्गस्ये गार्त्ति । न च माचरणस्योत्रि-
 षण्योः । अत्रर्त्ति च अत्रोयपुसके कर्त्ति इत्येकीः पाठः । एवं परत च ।
 (6) अत्रपोषणम् । अर्त्तं सुयोमिजिघर्त्ति सोमादिति प्रयोगात् ।

ऋ स्र गतौ । १७।१८ । इयर्त्ति । इयृतः । इयुति । समियृते । समियृते ।
 आर । आरतुः । आरुः । आरत् । आरताम् । आरन् । (7) समारत्त ।
 इयृयात् । ऐयः । ऐयृताम् । ऐयरुः । ससर्त्ति । ससृतः । ऋच्छति सरतीति
 आदिपाठात् ।

भस भर्त्सनदीप्त्योः । १८ । बभस्ति । बभस्तः । बभसति । भसितम् ।
 भस्य । भसः । (8)

कि कित्त घ्नाने । २०।२१ । चिकेति । चिकितः । चिक्यति । चिकेत्ति ।
 चिकित्तः । चिकितति ।

तुर त्वरणे । २२ । तुरोत्ति । तूर्त्तः । सुरः । तुरगः । तुरङ्गः । तुरङ्गमः ।
 तुरितम् । तुरुरति ।

धिय शब्दे । २३ । दिधेष्टि । दिधिष्टः । धिपितम् ।

धन धान्ये । २४ । दधन्ति । धनितम् ।

जम जनने । २५ । जजन्ति ।

गा भ्रुतौ । २६ । जिगाति ।

(1) हृन्दसीति (9) । इमौ जनगाधात्च्छान्दसा वित्वर्थः । हृदस्यतयो-
 ऽपिच्छन्दसीत्यनेन सम्बध्यन्त इति केचिद् । इदिति जुष्टोत्यादिपरिणामातेः ।

इति महामहोपाध्यायश्रीमेतैयरचितकृतौ धातुप्रदीपे

जुष्टोत्यादीनां वृत्तिः ॥ ३ ॥

(7) समारत्त मसाम्भेदा सङ्ख्यास्तदुदाहरण इति भट्टिः । बहुषुऽप्रत्ययेन (७।१।७८) षिडे
 चर्त्तिदिपत्युत्थेति (७।१।७७) इत्यविद्यानादयं भाषायामधीति हर्षेणो मयम् ।

(8) बभस्तः बभसतेति पाठयेन् तर्हि भाषायामधमिति यथा लघुवित्प्रत्ययम् । अथवा चर्त्तिमधो
 षेति चेति (१।७।१००) अन्त्ये षिड्प्रत्ययः बभसतीति स्थाताम् । चर्त्तुत्तुनायं भाषायां प्रकृत्ये ।

(9) इदमिदम् इति मयपपनेषम् ।

अथ दिवाद्य उच्यन्ते ।

दिवु क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिसुतिकान्तिमोदमदस्रप्रगतिषु । १ ।
दीव्यति । दिदेव । दिदिषतुः । दिदेविपति दुदूरपति । देषयति । देवः ।
अक्षद्रुः । दीव्यन्ती । देवित्वा दूरत्वा । दूरतम् । आदूरनः । क्षिप् । द्यूः ।
द्यूी । देवा । (1)

पिपु तन्तुसन्ताने । २ । सोष्यति । सिषेव । सिषेविपति सिष्पति ।
सीवनं (2) सेवनम् । सूरतः । सूरतिः । सेवित्वा स्यूत्वा । स्योतिकः ।
स्योनः ।

स्त्रिवु गतिशीपणयोः । ३ । स्त्रीव्यति । सूः । सुवौ । सुवः । (3)
ष्ठिवु निरसने । ४ । ष्ठीव्यति । तिष्ठेव । तुष्टूपति तिष्ठेविपति । तिष्ठी-
व्यते । ष्ठीवतीति भ्वादिपाठात् ।

णुसु अदने । ५ । सुस्यति । सुणोस । सुषा । (4)
णुसु निरसन इत्येके । ६ । सिष । सुस्यति । सुसयति । असुणुसत् ।
सुसुसिपति । सुणुसयिपति ।

क्लसु क्षरणदीप्तयोः । ७ । क्लस्यति । चक्लस । क्लसयति । चक्लस्ये कः
(३।३।५८, वा) । क्लजानीनां के द्वे (३।३।१२, वा) चक्लसः । क्लसित्वा क्लसत्वा ।
क्लसतः ।

वुप दाहे । ८ । वुप्यति । वुप्योष । वुपित्वा व्योपित्वा । व्युपितः ।

मुप च । ९ । मुप्यति । मुपित्वा म्योपित्वा ।

नृती गात्रविज्ञेपे । १० । नृत्यति । नर्नर्त्सि । नर्त्स्यति नर्त्सिष्यति ।
नृत्यम् । नृतसम् । नरीनृत्यते । नर्नर्त्सि नर्नृतीति नरिनृतीति नरीनृतीति
नरिनर्त्सि नरीनर्त्सि । निनृत्यसति निनर्त्सिपति । इदित्त्वफनमुक्तमिव ।

(1) दिवेभ्यः (उभ्, १।२।५६) । 'स्त्राणिमो दृष्टदेवती' इति ।

(2) प्रसीदरादित्वाहा दोषे इति माधवः ।

(3) षो उक्ता अत्रादावुपच ।

(4) 'वृपपच' । सुपसादिनात् पलम् ।

वसी लहेने । ११ । वस्यति वसति । तवास । तवसतुः व्सेसतुः ।
तस्तः । वस्तवान् ।

कुथ्य पूतीभावे । १२ । कुथ्यति । कुथ्योथ । कुथः । कुथितमनेन ।
प्रकुथितः । कुथित्वा । नोपधात् तफान्ताहेति (१।२।२३) नोपधप्रथम-
सामर्थ्यान्नित्यमकिञ्चमिच्छन्ति ।

पुथ हिंसायाम् । १३ । पुथ्यति । पुपोथ ।

गुथ परिवेष्टने । १४ । गुथ्यति । गुथित्वा । जुगोध ।

चिप प्रेरणे । १५ । चिप्यति । चिचिप । चिप्ता । अचैप्सीत् । चिपः ।
चिपकः । चिपका । परिचिपी । चिपने चिपतीति तुदादिपाठात् ।

पुष्य विकसने । १६ । पुष्यति । पुपुष्य । पुष्यम् ।

तिम टिम ठीम आर्द्धीभावे । १७ १८ । तिम्यति । तितिम ।
तेमयति । स्तिम्यति । तिष्टेम । स्तीम्यति । तिष्टीम ।

व्रीड चोदने । २० । व्रीजायाश्चाभिधीयते । व्रीचति । विव्रीड । व्रीडा
व्रीसा ।

इष गती । २१ । इष्यति । इषेप । प्रेषिता । प्रेषिष्यति । (५) इषितम् ।
अन्वेषणा । पथ्येषणा परीष्टिः । इषित्वा । इषु इच्छायाम् । इष आभीक्ष्ण्ये
इति गणान्तरे । इच्छति । इष्याति ।

प्रह पुष्ट शक्यार्थे (६) । २२।२३ । सद्यति । विपद्यति । ससाद्य । सेद्यतुः ।
सिष्याद्यपिपति । सद्यति । सुपोह । अधेः प्रसहन इत्यत्र (१।३।३३) सद्यतेः
सद्यते वा निर्देश इति शक्त्यापेक्षायाश्च उदाहृतं तमधिवक्त्रे इति । (७)

जृप् भृप् ययोद्यानौ । २४।२५ । जीर्यति । जजार । जजरतुः जेरतुः ।
जरिता जरीता । अजरत् अजारीत् । जिजरिपति जिजरीपति जिजीर्यति ।
जरा । जीर्यम् । जरित्वा जरीत्वा जजरः । भीर्यति । भरः । निभरः ।
भभरः । भरर ।

(५) इष्टिरेषे इति (२।१।८८) इष्टि वाहित्वा एङि परस्परमिति (२।१।२४) इषुः ।

(६) अन्वेषे इति साधुशब्दिषु पाठः । अन्वेषे इति । प्रजापतौ मुद्रितः ।

(७) तमधिवक्त्रे इति शक्तिवार्योदाहरणम् । अन्वेषे अन्वेषणाय इति वा तन्वेषे इति भावः ।

इति परस्मैभाषा उदात्ता एते । चिपिस्तुदासः । अनिट्प्रकरणेऽजन्तप्रकरणे च तादृगाः परस्मैपदिनो भविष्यन्ति ।

पूङ् प्राणिप्रसवे । २६ । सूयते । अष्टे अष्टे वा प्रसूयते । प्राणिग्रहण-
मतन्त्रम् । अप्राणिप्रसवेऽपि वर्तते । सूयन् धान्यम् । सुपुवे । सविता सीता ।
प्रसूयन् । प्रसूयवान् । सूते सुवतीति धात्वन्तरयोः ।

दूङ् परितापे । २७ । दूयते । दुदुवे । दूनः ।

दीङ् चये । २८ । दीयते । उपदिदीवे । उपदाता । दास्यते । अदास्त ।

दीनः । दिदीपत इति दाघाघृदाबिल्वत्र (१।१।२०) भाष्ये उदाहृतम् ।
कालापालु दीङ्ः सनीत्याच्चमिच्छन्तो दिदासत इत्युदाहरन्ति (४) । देदीयते ।

दीत्वा उपदाय ।

डीङ् विहायसा गतौ । २९ । डीयते । डिङ्घे । उड्डीनः । डयतेः
परस्य निष्ठाप्रत्ययस्य क्तिच्वपतिषेध इडागमस्येवेत इति डयितो उयितवानिति
भादौ व्याहृतम् ।

धीङ् अनादरे । ३० । धीयते । दिङ्घे । धेता । धीत्वा । धीनः ।
दिधीपते ।

मीङ् हिंसायाम् । ३१ । मीयते । मिस्ये । मेता । मीनः । मीनवान् ।
मीत्वा । मीतुम् । मित्सते । (७) निमाता प्रमातेति मिस्यमीवो ऋप् ।

रीङ् यवणे । ३२ । रीयते । रिर्ये । रीणः ।

लीङ् श्लेषे । ३३ । लीयते । लिथे । विलीता विनाता । विलिच्यते
विलास्यते । जटाभिरान्नापयते । घृतं विलीनयति विनाययति विनापयति
विनाशयति । लिनीयते । लीनः । विलयः । विनाय विनीय लीत्वा ।
मीनातीति क्राटिपाठात् ।

वीङ् हृणोत्वर्थे । ३४ । वीयते । विव्रिवे । व्रयः । व्रीणः । (१) स्वादय
षोदितः (१०) । षोदिध्वस्य फलमोदितयेति (पा२।४५) निष्ठानत्वम् ।

(५) दिदासत इति ह्रस्व इति उग्रहके पाठः । तत्राप्राणिप्रसवे । इति अन्ति (१।१५)
व्याख्यादिभिर्ब्रह्मशास्त्रात् । परस्मैपदिनस्य इति च दीधी इत्यम् । स्वरातिशयभाष्येतिपात् ।

(७) अन्ते तु मिस्येति इति च मिस्यते इति भाष्ये मीयतेति मीयतेति च ।

(१०) इत्युक्ते च तत्रान्वयम् ।

पीङ् पानि । ३५ । पीयते । पिथे । पिता । पीतम् । पेयम् ।
आपीय ।

माङ् मानि । ३६ । मायते । मीयते । मने । मिळते । मितम् ।

ईङ् गती । ३७ । इयते । अयाञ्चक्रे । केचिद्वरपदेशिवद्भावमनादृत्वा-
मोऽभावमाहुः । इये । इयाते । ऐष्ट । ऐपाताम् । उपेयम् । यत् । इणञ्
उपेल्यम् ।

प्रीङ् प्रीती । ३८ । प्रीयते । पिप्रिये । प्रियः । प्रीणातोति क्लैयादिकस्य
प्रीणो रूपम् । इति आत्मनेमाया एते । दीडादय आत्मनेपदिनो डीङ् वर्ज
मनुदासाः । (11)

शो तनूकरणे । ३९ । श्यति । श्यतः । शशी । शशतुः । अशात्
अशासीत् । शाययति । निशासं निशितम् । शात्वा शित्वा ।

छो छेदने । ४० । छति । छतः । चच्छी । अपचाच्छायते । चिच्छासति ।
छाया । छात्वा छित्वा । अवच्छितम् अवच्छातम् ।

यो अन्तकर्मणि । ४१ । स्यति । अभिष्यति । मणिस्यति । सीयते । स्यतु ।
स्यताम् । स्य । सती हेरिति (६।४।१०५) हेर्लुक् । स्यानि । स्येत् । पवसितम् ।
सित्वा अवसाय ।

दो अवखण्डने । ४२ । द्यति । प्रणिस्यति । ददी । देयात् । अदात् ।
देदीयते । दित्सति । दित्वा अवदाय । दितम् । परीसम् । निर्दितम् । इति
परस्मैभाषाः । एते परस्मैपदिनः ।

जनी प्रादुर्भावे । ४३ । जायते । जजे । जनिता । अजनि अजनिष्ट ।
जाजायते जज्जन्यते । जिजनिपते । जनयति । जातः । जातिः । जनः ।
जकता । जक्यो अटः । जक्यं अटेन । जक्या । जक्युः । मजमः । मजनिष्णुः ।
मर्जा । सुप्रजाः । सुप्रजसी । बीजम् ।

दीपो दीप्ती । ४४ । दीप्यते । दिदीपि । दीपिता । अदीपि अदीपिष्ट ।
अदीपिपत् अदिदीपत् । दीप्तः । दीप्तिः । प्रदीपः । दीप्रः ।

पूरो प्राप्यायने । ४५ । पूर्यते । पुपूरे । पूरणम् । पूरः । पूः । पूर्णम्
पूरितम् । पूरिः । पूर्णिमा ।

पूरी त्वरणहिंसयोः । ४६ । तूर्यते । तुतूरे । अतूरिष्ट । तूर्णः । तूर्यम् ।

धूरी गूरी हिंसागत्योः । ४७।४८ । धूर्यते । दुधूरे । धूर्णः । गूर्यते ।

जुगूरे । गूर्णः ।

जूरी जूरी हिंसावयहान्योः । ४८।५० । जूर्यते । जुजूरे । जूर्णम् ।
जूर्यते । जुजूरे । जूर्णः ।

गूरी हिंसास्तम्भनयोः । ५१ । गूर्यते । शुशूरे । शूर्णः ।

धूरी दाहे । ५२ । धूर्यते । जुधूरे । धूरिता । धूर्णम् ।

तप ऐश्वर्यं वा । ५३ । तप्यते । तपे । तपा । तपतेऽश्वर्यार्थं
देवादिकत्वम् । आत्मनेपदित्वात् । वायव्येऽपि तपतीत्येके । पत
इति चैके । पत्यते पतति । (१२) अपरे तु वाहतु वरण इति परस्मिन्
वायव्येण सम्यध्य धातुमेकार्थमनेकार्थं मन्यन्ते वाहतु वरण इति वाहत्वते ।
“ततो वाहत्वमानासौ रामगालां न्यविचर्त”ति । (१३)

हतु वरणे । ५४ । हत्वते । वष्टते । वर्त्तित्वा हत्त्वा । हतम् ।

क्लिय उपतापे । ५५ । क्लियते । चिक्लिये । क्लेगिता । क्लिष्टः क्लिगितः ।
क्लेगम् । क्लेगः । क्लिशित्वा क्लिष्टा । क्लियातीति क्लिगू विवाधन इति
क्रादिपठितस्य ।

काश्ट दीप्ती । ५६ । काश्यते । चकाशे । अचकाशत् । काशत इति
भादावुक्तः ।

वाश्ट शब्दे । ५७ । वाश्यते । चवाशे पक्षी । अववाशत् । वाशितम् ।
इति आत्मनेभाषा अनुदासत्त इति । एते जनीप्रभृतयः ।

सृप तितिक्षावाम् । ५८ । सृप्यते सृप्यति । परिसृप्यति । समर्प्य मसृपे ।
मर्पितः । अपसृपितम् । दुर्मर्पणः । समर्पणः ।

(१२) अत्रपि ऐश्वर्यं तद्गुणमी वा । एते ऋप् परस्मैपदश्च ।

(१३) अनेकार्थमनेकार्थं वा । वाहतावुक्तः ।

दंशुचिर् पूतीभावे । ५८ । शुच्यति शुच्यते । शुशुच शुशुचे । अशुचत्
अशुचीत् अशुचिष्ट । शुचित्वा शोचित्वा । शुशुचिषति शुशुचिषति ।
शुक्तम् । शुक्तिः । शोचतीति शुच शोक इत्यस्य रूपम् ।

णञ् वत्यने । ६० । नह्यति नह्यते । प्रणह्यति । ननाह नेहे ।-नेहतुः
नेहति । नहा । नत्स्यति नत्स्यते । समनात्सीत् समनह । समनाहाम्
समनात्साताम् । समनात्सुः समनत्सत । निनत्सति निनत्सते ।
नानह्यते । नह्नी । उपानत् उपानह्यौ । सन्नह्यतेऽनेनेति सन्नाहः । नहम् ।
नहम् । नहा प्रणह्य ।

रञ् रगि । ६१ । रज्यति रज्यते । ररञ्ज ररञ्जे । रक्तम् । रङ्क्तम् ।
रङ्क्ता रक्ता । रजति रजत इति भ्वादिपाठात् ।

शप आक्रीषे । ६२ । शप्यति शप्यते । शपति शपत इति भ्वादिपाठात् ।
इति उभयतीभाषाः । उभयपदिन एते मृषप्रभृतयः । णहादयस्वनुदात्ताः ।

पद गतो । ६३ । पद्यते । पदे । पता । पदनः । पादुका (14) । पादः ।
सम्पत् । सम्पत्तिः । विपादिका । पदम् । उपपादक । उपपादुकः । उत्पन्नः ।

खिद दैन्ये । ६४ । खिद्यते । चिखिदे । खिप्ता । खित्वा । खिप्तः ।
खेदः । खिप्ते इति रीधादिकस्य ।

लिश अल्पीभावे । ६५ । लिष्यति । लिप्तिगि । लीष्टा । लीष्यते ।
अलिष्यत । लीयो मात्वा । नियतीति तीदादिकस्य ।

विद सत्तायाम् । ६६ । विद्यते । विपिदे । वेत्ता । विद्यः । निर्विद्यः ।
बुध प्रवगमने । ६७ । बुध्यते । बुबुधे । बोहा । भीष्यते । अशोधि
अबुध । अभुक्ताताम् । अभुत्सत । माणवकं धर्मं बोधयति । बोधति बोधत
इति भोषादिकस्य ।

युध संप्रहारे । ६८ । युध्यते । युयुधे । योहा । युयुत्सते । योधः ।
अनौ रुध कामे । ६९ । अनौ उपसर्गे रुधेः कामहृत्ते दिंथादित्वमात्मने-
पदित्वश्च । अनुरुध्यते । अनुरुधे । अनुरोहा । अनुरोधः ।

(14) चिद्विदवचनेति (उच् १०७) पद्यते ५; पाद । तत् सत्तायामेति (११२६७) कम् ।
यत् । ११५ इति ३७ । (२१११२) पादुका ।

अन प्राणने । ७० । अन्यते । अनि । अनिता । अनतीति भादौ रूपम् । (15)

मन ज्ञाने । ७१ । मन्यते । मने । मन्ता । मत्वा । मतमस्य । मतिः । दर्शनीयमानी भार्यायाः । शूरान्धः शूरमानी । मनः ।

युज समाधौ । ७२ । युज्यते । युयुजे । योक्ता ।

सृज विसर्गे । ७३ । सृज्यते । समृजे । स्रष्टा । असृष्ट । (16) इति

धातुनेभाषाः ।

राधोऽकर्मकादृशहावेव । ७४ । इदियक्षणमकर्मकक्रियोपनक्षयम् । अतएव सकर्मकक्रियाव्यावृत्तयेऽकर्मकादित्युक्तम् । एवकारेण च सकर्मकक्रियाव्यावृत्तिसीत्यते । राध्यति तरुणता । राध्यत्योदनः स्वयमेव (17) । देवदत्ताय राध्यति । “यश्चाद्यमपराध्यति” (18) । राधा । रात्स्यति । अरात्सीत् । सकर्मकत्वे इद्वेदन्यत्र राधोति ।

व्यध ताडने । ७५ । विध्यति । विव्याध । विविधतुः । व्यधा । व्यत्स्यति । अय्यात्सीत् । अय्याहाम् । विव्यत्सति । वेविध्यते । व्याधः । विधा । सगायित् । व्यधः । उपव्याधः ।

पुप पुटी । ७६ । पुष्यति । पुषोप । पोटा । पोष्यति । अपुषत् । अपुषताम् । अपोषि । अपुषानाम् । व्यत्यपुषत । अपूपुषत् । पुपुषति । पीपुषते । स्वपोषम् । पुष्यः ।

शुप शोषणे । ७७ । श्यति । शगीप । शोटा । शीष्यति । अशपत् । शुष्कम् ।

तुप तुटौ । ७८ । तुष्यति । तुतोप । तुतुषतुः । तोटा । तोष्यति । अतुषत् । तुटः ।

(15) अर्थं सूत्रं यदुक्तं पश्यते । तत्र तत्र तौ वागकाणामुपरत्वं न भवति । अपुषति चप दृश्यत्वं । अत्रिजितमात्रानुसृष्टे इति तथा । अनिजितमात्रानुसृष्टे तु सूत्रं यदुक्तं ।

(16) शेषजने वरसिद्धे रक्षणात्मिभिरिति रघुशब्दे अयोम ।

(17) अर्थं यत्पुत्रेऽपि भाव्यकारणं अर्थः । अथ हि विष्णोर्बर्धः ।

(18) न ह्येव सात्वतेश्च चंद्रमहात्मपराध्यति । क्रियासमभिवारेण विराज्यते अर्थे च इति । भाष्यपरिचयम् । अपराध्यति दृश्यति । विराज्यते दृश्यति अर्थः ।

दुप वैज्रत्वे । ७८ । दुप्यति । दुदोष । दोषा । अदुपत् । दोषयति
दूपयति । दोषी । दोषणं दूपणम् । दोषः ।

श्लिष आलिङ्गने । ८० । श्लिष्यति । श्लिष्येय । श्लेषा । श्लेष्यति । अश्लिषत्
कन्याम् । समाश्लिषञ्जतु काठम् । व्यत्यञ्चिचत । विश्लेषः । (19)

शक्त विभाषितो मर्षणे । ८१ । शक्यति शक्यते । शशाक शैके । शक्ता ।
शक्यति शक्यते । अशकत् अशक्त । शक्ता । शक्तः । शक्तिः । मर्षणं चमा ।
तप्तोऽन्यत्र शक्नोतीति । विभाषितेष्वयं न पठ्यते । अशकदिति मर्षणे
पुपादिकार्यार्थम् । शक्यर्थस्य तु कर्त्तृभिर्प्रायेऽकर्त्तृभिर्प्रायेऽप्यशकदिति ।

जिष्विदा गात्रप्रचरणे । ८२ । सिध्यति । सिष्वेद । स्वेत्ता । र
असिदत् । सिन्नम् । सिन्नवान् । सिन्नमस्य । मस्वेदित ।
स्वेदत इति जिष्विदा स्नेहनमोचनयोरित्यस्य ऋपम् ।

क्रुध कौपे । ८३ । क्रुध्यति । कुक्रोध । क्रोहा ।
क्रोधनः । क्रुद्धा । क्रुडः । क्रोधः ।

क्रुध कुमुत्तायाम् । ८४ । क्रुध्यति । कुक्रोध । क्रोशा
अक्रुधत् । क्रुत् । क्रुधा । क्रुधितः ।

शुध शौचे । ८५ । शुध्यति । शुशोध । शोहा ।
विशुद्धः । विशुद्धिः ।

पिधु संराष्टी । ८६ । सिध्यति । अभिसिध्यति ।
असिधत् । सिधित्वा सिधित्वा सिद्धा । सिद्धम् । सिध्यः ।
साध्यति । इति नहिप्रभृतयोऽनुदात्ताः अन्यतिवर्जम् ।

रध हिंसासंराद्धो । ८७ । रध्यति । ररन्ध । ररन्धतुः ।
नित्यत्वात् परत्वाच्च नुमि छने संयोगान्तत्वात् किञ्चं नाप्तेः ।

(19) कर्त्तृभिः आलिङ्गने कृष्ण । समाश्लिङ्गने तु श्लिषेय । एकत्रधने
अश्लिषि । अश्लिषाणाम् । अश्लिषन् । अश्लिष अश्लिषि । अश्लिषाम् । अश्लिषत ।

(20) शक्नोति परस्मैपदिनात् । अदित्वात् मत्स्यापि मुञ्चि कर्त्तृ
मर्षण इति । मत्स्य मर्षणार्थं दिवादिमर्षति । विभाषित इत्यभयप्रदीपटी ।
इत्योच्यते । अर्थं यत् साधयति न शक्यत् इति शृङ्खलट्टिकेण कर्त्तृदि प्रयोगः ।

अरधत् । लभा । उपनम्यत इत्यादी नलोपो भवत्येव । निमित्तप्यानुपधा-
तात् । रधिता रधा । रत्स्यति रधिष्यति । अरन्धि । रस्यकः । रस्यतम् ।
रहः ।

अथ अदर्शने । ८८ । नश्यति । प्रणश्यति । ननाय । निगतुः । नंटा
नगिता । नद्मति नगिष्यति । अनयत् । नद्वा नंद्वा नगित्वा प्रणश्य ।
नम्वरः । जीयनाशं नश्यति । प्रनष्टः ।

अथ प्रीणने । ८९ । छ्यति । अतार्क्षीत् अत्राप्सीत् अतर्षीत् अटपत् ।
तर्षित्वा छ्मा । छतः । छतिः । आदिपाटात् छत्रोति छ्यतिः । न्यासकृता तु
स्त्रादापठितत्वात् छत्रोतीति शुभ्रादिपाठप्रापकात् साधितम् ।

अथ हर्षणमोचनयोः । ९० । ह्यति । अटपत् अतार्क्षीत् अत्राप्सीत्
अदर्षीत् । हतः । दर्षणः । दर्षकः ।

अथ जिघांसायाम् । ९१ । दृहति । द्रोहिता द्रोटा द्रोधा । धीष्यति
द्रोहिष्यति । अट्टहत् । द्रोहित्वा दृहित्वा दृध्वा दृद्धा । दृध्वं दृष्टम् । मित्त-
धुद् मित्तधुक् । द्रोही ।

अथ धेचिच्ये । ९२ । मुहति । मोधा मोढा मोहिता । मोहिष्यति
मोष्यति । असुहत् । मुग्धः । मुक् सुद् । मोहकः ।

अथ उट्टगिरथे । ९३ । सुहति । सुधोह । धोधा धोटा धोहिता ।
असुहत् । सुधोहिषति सुधुषति सुधुहिषति ।

अथ प्रीतो । ९४ । छिहति । “न च छिहति कल्पवित्” । मिणेह ।
खेहिता खेधा खेटा । अचिहत् । चिध्वं छोटम् । चिक् चिट् ।
चष्णिक् ।

इदिति रधादिपरिसमाप्ते । रधादयोऽटो गताः । तेष्यो रधादिभ्यये-
तीङ्शिकम्प. (०।२।४५) । अमक्तं गमादयः । तेषां दीर्घत्वं धिनुप् च ।
दिवाद्यक्तगेष्व्य पुषादेरिमावक्तगेषो । ध्वविधायमि (२) वा दृहादीना-
मिति मन्निर्देशो न क्रियते । येष्विधायमिष्येरे । यन्मुनिहृत्पर्यमित्यपरे ।
मन्निर्देशे हि व्याहृतिरुच्यते । तथाहि—

(१) वा इह इह इह इह इह (८३।१३) अथेव इह इह इह इह इह (८३।१३)

दुष वैकृत्ये । ७९ । दुष्यति । दुष्टोष । दोष्टा । अदुषत् । दापयात्
दूषयति । दोषी । दोषणं दूषणम् । दोषः ।

श्लिष आशिङ्गने । ८० । श्लिष्यति । श्लिष्येय । श्लेष्टा । श्लेष्यति । अश्लिषत्
कन्याम् । समाश्लिषज्जतु काष्ठम् । अत्यश्लिषत् । विश्लेषः । (19)

शक् विभाषितो मर्षणे । ८१ । शक्यति शक्यते । शशाक शक्ने । शक्ता ।
शक्यति शक्यते । अशकत् अशक्त । शक्ता । शक्तः । शक्तिः । मर्षणं क्षमा ।
ततोऽन्यत्र शक्नोतीति । विभाषितेष्वयं न पठ्यते । अशकदिति मर्षणे
पुषादिकार्यार्थम् । शक्त्यर्थस्य तु कर्त्तृभिप्रायेऽकर्त्तृभिप्रायेऽप्यशकदिति (20)

श्लिषिदा गात्रप्रचरणे । ८२ । श्लिष्यति । श्लिषेद । श्लेत्ता । श्लेत्स्यति ।
अश्लिषत् । श्लिषम् । श्लिषयान् । श्लिषमस्य । प्रश्लेदितः प्रश्लिषः । श्लेदः ।
श्लेदत इति श्लिषिदा श्लेहनमोचनयोरित्यस्य रूपम् ।

क्रुध कोपे । ८३ । क्रुध्यति । चुक्रोध । क्रोधा । क्रोत्स्यति । अक्रुधत् ।
क्रोधनः । क्रुद्धा । क्रुद्धः । क्रोधः ।

क्षुध क्षुधायात् । ८४ । क्षुध्यति । क्षुद्योष । क्षोत्ता । क्षोत्स्यति ।
अक्षुधत् । क्षुत् । क्षुधा । क्षुधितः ।

शुध शौचे । ८५ । शुष्यति । शुशोष । शोढा । शोत्स्यति । अशुधत् ।
विशुद्धः । विशुद्धिः ।

पिध संराष्टौ । ८६ । सिध्यति । अमिसिध्यति । सिषेध । सिधा ।
असिधत् । सिधित्वा सिधित्वा सिद्धा । सिद्धम् । सिध्यः । सिद्धिः । अमं
साधयति । इति नहिप्रभृतयोऽनुदात्ताः अन्यतिवर्जम् ।

रध हिंसासंराष्टौः । ८७ । रध्यति । ररभ्य । ररन्भतुः । ररन्ध्र । ररन्ध्रम् ।
नित्यत्वात् परत्वाच्च नुमि छति संयोगान्तत्वात् कित्त्वं नास्तीति ननोपाभायः ।

(19) कर्मणि आशिङ्गने क् । अनाशिङ्गने तु लिङ् । एत्वपथे तत्रत्ये पिप् । परत्वात् ।
अट्टेपि । अट्टिषात् । अट्टिषत् । अत्यत्र अट्टेपि । अट्टिषाम् । अट्टिषत् ।

(20) शक्नेति परस्मैपदिनात् । अट्टिषात् तत्रापि कृत् कर्त्तृरि अशकदिति भवति । विभाषितो
मर्षण इति । मर्ष मर्षणं दिवादिभवंति । विभाषित इत्युक्तपदीकृतं । तत्रानुप्रसिद्धा विभाषित
इत्युक्तीत्ये । अयं एतः सावदित् न शक्यत इति शक्यत्वादिहेतुः कर्त्तृरि मर्षणः ।

अरधत् । लभा । उपसभ्यत इत्यादौ ननोपो भवत्येव । निमित्तस्थानुषघा-
तात् । रघिता रघा । रत्स्यति रक्षिष्यति । अरन्धि । रन्धकः । रन्धनम् ।
रहः ।

अग अदर्गने । ८८ । नग्यति । प्रणग्यति । ननागं । नेगतुः । नंटा
नगिता । नद्गति नगिष्यति । अनयत् । नद्वा नंद्वा नगित्वा प्रणग्य ।
नग्वरः । जीवनागं नग्यति । प्रनटः ।

अष प्रीणने । ८९ । अष्यति । अताशीत् अताषीत् अतपीत् अषपत् ।
तपित्वा अष्ठा । अतः । अमिः । स्वादिपाठात् अप्नोति अपितः । न्यासकृता तु
स्वादावपठितत्वात् अप्नोतीति शुभ्रादिपाठशापकात् साधितम् ।

अप अर्पणमोचनयोः । ९० । अष्यति । अटपत् अदर्शीत् अट्राषीत्
अदपीत् । अतः । अर्पणः । अर्पकः ।

अट्ट जिघांसायाम् । ९१ । अट्टति । ट्रोहिता ट्रोडा ट्रोधा । प्रीष्यति
ट्रोषिष्यति । अट्टहत् । ट्रोहित्वा ट्रोहित्वा ट्टाट्टा । ट्टम् ट्टम् । मित्र-
धुट् मित्रधुक् । ट्रोधी ।

अट्ट येचित्थे । ९२ । अट्टति । मोग्धा मोडा मोहिता । मोहिष्यति
मोष्यति । अमोहत् । अमोघः । अमोहः । अमोहकः ।

अट्ट उद्गिरये । ९३ । अट्टति । अणोड । अणोधा अणोडा ।
अणुहत् । अणोडिष्यति अणुष्यति अणुडिष्यति ।

अट्ट प्रीतो । ९४ । अट्टति । “न च अट्टति कल्पवित्” । अणोड ।
अट्टिता अणोधा अणोडा । अट्टिहत् । अट्टिम् अट्टम् । अट्टिक् अट्टिक् ।
अट्टिक् ।

अट्टि रधादिवरिभनासेः । रधादयोऽट्टो गताः । तेभ्यो रधादिभ्ये-
तीङ्विकल्पः (७।२।४५) । अनन्तरं गमादयः । तेषां दीर्घत्वं चित्तुन् च ।
दिवादाक्तमेष्य सुपादेरिमावस्तमेषो । अन्वविधावपि (२१) वा दृष्टादीना-
मिति गणनिर्देशो न क्षिप्रने । येषिवाप्यमित्येके । यत्तु गणित्तर्यमित्यपरे ।
गणनिर्देशे हि व्याहृतिरुच्यते । तथाहि—

“श्रुतिषा शपानुबन्धेन निर्दिष्टं यद् गण्येन च ।

यच्चैकाज्प्रहणं किञ्चित् पञ्चेतानि न यद्भ्रुकि ॥१॥” इति । (22)

शमु उपशमे । ८५ । शाम्यति रोगः । शशाम । शमिता । अशमत् । शमी । शमित्वा शान्त्वा । शान्तः । शान्तिः । उपशमः । शमनः । प्रशान्तरति । स्त्रादिपाठादव्ययम् प्रशान्ति ।

तमु काङ्क्षायाम् । ८६ । ताम्यति । अतमत् । प्रतान् । प्रतामी । प्रतामः । तमी । तमिता ।

दमु उपशमे । ८७ । दाम्यति । अदमत् । अरिं दाम्यतीति अरिन्दमः । “दमित्वाप्यरिसंघातान्” इति भट्टिः । दान्त्वा दमित्वा । दमितः दान्तः । दमी । सकर्मकोऽयमिति शाम्यतिना सह नोपदिश्यते । अस्यार्थनिर्देशे द्विष्यन्तश्च उपशम इति रूपम् ।

अमु तपसि खेदे च । ८८ । याम्यति । अयमत् । यमी । अयमणः । कुमारअमशा । आयमः । विअमः । विआम इति चान्द्राः ।

अमु अनवस्थाने । ८९ । भ्राम्यति भ्रमति । अभ्रमत् । भ्रमी । भ्रमः । भ्रान्तिः । भ्रमरः । भ्रम्यति अभ्रमीदिति भ्रादिपाठात् ।

चमु सहने । १०० । चाम्यति । चमिता चन्ता । अचमत् । चमित्वा चान्त्वा । चान्तिः । चमूष् सहन इति भौवादिकस्य । दीपं चमते । अचमिष्ट अचंसत् । चमेति । (23)

कमु ग्लानौ । १०१ । काम्यति । चकाम । कमिता । अकमत् । कमी । कमः ।

मदी हर्षे । १०२ । मायति । ममाद् । मदित्वा । मदिष्यति । अमदत् । मत्तः । मदनः । मदित्वा । मदः । प्रमदः । प्रमादः । उन्मादी । उन्मदिष्युः । वृद्धिति यमादिपरिसमाप्तेः ।

अमु चिपणे । १०३ । अस्यति । निरस्यति निरस्यते । आस । आसतुः ।

(22) तेमेवा यद्भ्रुकि लोकोन्नि लोकोद्गीति दीर्घदि, लोमोद्गीति लोमोन्नि लोमोद्दि, लोचोद्गीति लोचोन्नि लोचोद्दि लोचोद्गीति लोचोन्नि, लोचोद्गीति लोचोन्नि, लोचोद्दि । यदि च द्रोहयने । कोणयने । संपिचने इति ।

(23) अर्धं दिवादावपित् । “अरितः चावनेः चाग्निः चतुर्षु चमते चत्वा ।”

आसुः । अस्विता । आस्यत् । निरास्यत् निरास्यत् । अस्विता अस्वा ।
अस्तम् । प्रासः । प्रासनी ।

यसु प्रयद्धे । १०४ । यस्यति यसति । संयस्यति संयसति । प्रयस्यति ।
यस्यतु यसतु । यस्यात् । यस्य । यस्यानि । अयसत् । यस्वित्वा यस्वा ।
यस्तुतः । आयासयते । आयासी ।

जसु भोजणे । १०५ । जस्यति । अजसत् ।

तसु प्रक्षेपे । १०६ । तस्यति । तस्यतु । तस्य । तस्यानि । अतसत् ।

दसु च । १०७ । दस्यति । अदसत् । दस्तुतः दासितः । दस्तुः ।

वसु स्तम्भे । १०८ । वस्यति । वस्वित्वा वस्वा । वस्तम् । उपितमिति
निवासार्थस्य । वसितमिति गणान्तरपाठात् ।

दुस्य विभागे । १०९ । व्युष्यति । अदुस्यत् । दाहाार्थस्य न पुपादित्वम् ।
अव्योधीत् ।

मुस दाहे । ११० । मुष्यति । अमुस्यत् । म्रोपते; म्रुंप्वातेष अम्रोपोदिति ।

विस प्रेरणे । १११ । विष्यति । अविषत् । विसम् ।

कुस ह्येपणे । ११२ । कुस्यति । अकुसत् । कुसितः । कुसितापी ।

युस उद्धर्गे । ११३ । युस्यति । अयुस्यत् । युसम् ।

सुस खण्डने । ११४ । सुस्यति । असुस्यत् । सुसन्म् । सुप इत्येके । (24)

मसी परिसाणे । ११५ । मस्यति । अमसत् । मस्तः । मासः ।

मसूरम् ।

सुट विलोडने । ११६ । सुट्यति । असुटत् । लोटतीति भोवादिकस्य ।
लोट्यतीति धात्वन्तरे दर्शितम् । (25)

उच समवाये । ११७ । उच्यति । उवोच । उचतुः । औचत् । मा
भवानुचत् । औचिचत् । मा भवानुचिचत् । उचिचिपति । औचित्वा ।
उचितम् । उच्चः । (26)

(24) आर्त्तयो दुर्तयेन मूर्धन्यान् प्रयत् । "रावसस्यदुष्टः कालाम्" इति भद्रिप्रवीणशार्ङ्गेयलोदाहृतः ।

(25) लोट्यतीति कृष्णदिद्यगनादुपम् ।

(26) उच्चादचरति (उच्यते) इति ३।३।३३ इत्य उच्च उच्चं गुणाभावेन । उ-ने गमांश्च ।

भृशु भृशु अधःपतने । ११८ । ११९ । भृश्यति । अभ्रगत् । अभ्रगत् ।
भर्षित्वा भ्रष्टा । भ्रष्टः । भ्रष्टम् । भ्रश्यति । अभ्रगत् । बाभ्रश्यते । भ्रंगः ।
भ्रंशित्वा भ्रष्टा । भ्रष्टम् । भ्रंगतेषु अभ्रंशित अभ्रगत् वनीभ्रश्यत इति
रूपम् ।

कृग्य तनूकरणे । १२० । कृश्यति । अकृगत् । कृशित्वा कर्षित्वा ।
कृगः । कृशिसा । कृशोयान् । कृशितः । कार्ष्यम् । कृशानुः ।
कृगासुरिताः ।

हृग्य वरणे । १२१ । हृश्यति । अहृगत् ।

हृदित्वा पिपासायाम् । १२२ । हृश्यति । अहृपत् । हृषित्वा तर्षित्वा ।
हृषितमस्य । हृष्यक् । तर्षः । हृष्या । हृद् ।

हृप तुष्टौ । १२३ । हृष्यति । अहृपत् । हृष्ट' लोम हृषितं लोम । हृपु
अलीक इत्यस्य तु हृषति अहृषीदिति ।

रुप रोपे । १२४ । रुष्यति । अरुपत् । रोष्टा रोषिता । रुषित्वा रोषित्वा
रुष्टा (27) । रुषितः रुष्टः । रुद् ।

डिप चेपे । १२५ । डिप्यति । अडिपत् । डिडेप । डेपः । डिपतीडि
तुदादिपाठात् ।

कुप क्रोधे । १२६ । कुप्यति । अकुपत् । कुपितः । कोपः ।

गुप व्याकुलत्वे । १२७ । गुप्यति । अगुपत् । गोपिता ।

युप हृष लुप विमोहने । १२८-१३० । युप्यति अयुपत् । रुप्यति ।
अरुपत् । लुप्यति अलुपत् ।

लुभ गार्ध्धे । १३१ । लुभ्यति । लुलोभ । लोभिता लोभ्या । अलुभत् ।
लोभित्वा लुभित्वा लुम्भा । लुब्धः । लोभः ।

लुभ घञ्जने । १३२ । लुभ्यति । अलुभत् । लोभः । लोभने लुभ्रातीति
तु गणान्तरपाठात् । उपदिः पूर्वमस्य पाठेऽपि न दोषः । अलुभदिति
द्युतादिपाठेनैव सिद्धेः । न चाद्योमीदिति सिद्धिर्नित्यर्थम् । लुभ्रातेः सिद्धो-
ऽवश्यम्भावात् । भकारान्ताप्रकरणानुरोधेन चेहोपदिश्यते ।

णभ तुभ हिंसायाम् । १३२ । १३४ । नभ्यति । प्राणभत् । नभः ।
नभते नभ्रातीति गणान्तरपाठात् । टुभ्यति । अतुभत् ।

क्लिद्रु आर्द्राभावे । १३५ । क्लियति । चिक्लेद । क्लेदिता क्लेसा ।
अक्लिदत् । क्लिबम् । चिक्लिदम् । क्लेदित्वा क्लिदित्वा क्लित्वा ।

बिमिदा स्नेहने । १३६ । मेद्यति । अमिदत् । मित्रम् । मिदित्वा
मेदित्वा । मित्रमस्य मेदितमस्य । प्रमिदः प्रमेदितः । मित्रम् । मेदते
अमेदिष्ट इति भ्यादिपाठात् ।

बिच्छिदा स्नेहनमोचनयोः । १३७ । च्छियति । चिच्छेद । च्छेदिता ।
अच्छिदत् । च्छिष्यमस्य च्छेदितमस्य । प्रच्छिणः प्रच्छेदितः । च्छेदितुम् ।
च्छिदित्वा च्छेदित्वा ।

ऋधु ष्ठी । १३८ । ऋध्यति । आनर्द्ध । आरुधत्तुः । अर्धिता । षार्दत् ।
अर्दिधिपति ईत्सति । अर्धित्वा ऋद्धा । ऋद्धम् । सृद्धिः । ऋध्नीतीति
सीवादिक्कस्य ।

गृधु अमिकाङ्गायाम् । १३९ । गृध्यति । जगर्ध । गर्धिता । अगृधत् ।
गर्धित्वा गृद्धा । गृद्धः । गृध्नः । गृधुः । गर्दनः । इति परस्मैभाषा उदासेत
इति । राध्यतिप्रभृतयः परस्मैपदिनः । शमादयस्तूदासाः ।

हृदिति दिवादेः पुषादेय परिसमाप्तेः । अन्ये तु पुषादिपरिसमाख्ये
हृत्करणम् । दिवादयस्त्वपरिसमाप्ता इति षीयते मृग्वतीत्यादि सिद्धमित्या-
चक्षते । (28)

इति महामहोपाध्यायश्रीमैत्रेयरचितकृतौ

धातुप्रदीपे दिवादीना हृत्तिः ॥४॥

अथ स्वादय उच्यन्ते ।

पुञ् अभिषवे । १ । अभिषवः सुरासन्धानं स्वपनं पीडनं स्नानं मन्थनं तेजसं वा । सुनोति सुनुते । सुन्वे सुनोमि । परत्वाद् गुणे कृते उतद्य-
प्रत्ययादित्यनुवृत्ती (६।४।१०६) लोपश्चास्यान्यतरस्यां म्वोरितुकारलोपी
(६।४।१०७) न भवति । इह तु गुणाभावाद् भवतुप्रकारलोपः । सुन्वः
सुनुवः सुनुवहे सुन्वहेइत्यादि । अभिषुणोति । सुपाव सुषुवे । सीता ।
अभिसोष्यति । अभ्यषुणोत् । असावीत् असोष्ट । अभिसुसुषति । अभिसुस्रः
(१) । सुत्वा । सुत्वानौ । सोमसुत् । राजसूयम् ।

षिञ् वन्धने । २ । सिनोति सिनुते । सिषाय सिष्ये । सेषीयते । सिषीपति
सिषीपते । विषयः । सितम् । सिनो प्रापः स्वयमेव । सिता पाशेन शूकरी ।

शिञ् निशाने । ३ । शिनोति शिनुते । शिषाय शिष्ये । शिता ।
शितम् ।

डुमिञ् प्रक्षेपणे । । मिनोति मिनुते । ममी मिस्ये । मिस्यतुः मिस्याते ।
माता । मास्यति मास्यते । मिनुयात् मिन्वीत् । मीयात् मासीष्ट ।
अमासीत् अमास्र । मित्सति मित्सते । मेमीयते । प्रमाय । प्रमयः ।
मित्सितम् । प्रमाता ।

चिञ् चयने । ५ । चिनोति चिनुते । चिकाय चिचाय चिक्ये चिच्ये ।
चिकीपति चिचीपति । चिचीयते । चाययति चापयति । चिन्वन् चिन्वानः ।
कायः । निचयः । सञ्चयः । निकायः । निकाय्यम् । अग्निचित् । चिधम् ।
चित्रा । चित्रगुः ।

सृञ् आच्छादने । ६ । सृणोति सृणुते । सृणुतः सृण्वाने । निस्तर्ता ।
तिस्तीर्यति । तास्तर्ष्यति । सृृतम् । सृृत्वा ।

कञ् हिंसायाम् । ७ । कणोति कणुते । चकार चक्रे । चिकीर्यति ।
चेक्रीयते । कारा वन्धनालयः ।

(१) अभिषुणोति सुनोति इत्यत्रात् शिप् । अभिसुसुषतीत्यत्र तु लौटिस्वीरित्यनेनेव (५।१।२१) वल्-
व्याहृति' श्वात् ।

धृञ् वरणे । ८ । धृणोति धृणुते । 'ववार वव्रे । वरिता वरीता । विवरि-
पति विवरीपति वुवृषति । वेवीयते । धृतम् । 'वृत्तिः । इत्यम् ।

धुञ् कम्पने । ९ । धुनोति धुनुते । अधुनोत् अधुनुत । धोता ।
अधोपीत् अधोष्ट । धृतम् । "विधुतविपिनराजिः" । न्यासकारस्तु स्वरति-
सूतीति सूत्रे (७।२।४४) दीर्घान्तमेतमुक्तवान् । तन्मते धूनोति धुनुते ।
अधावीत् अधोष्ट अधविष्ट । धूत्वा । धूतः । (२) इति विभाषिता एते ।

दुद् उपहासे । १० । दुनोति । दुदाव । दोता । दुत्वा । दुतः (३) ।
दवयुः । दवः दावः ।

द्वि गतौ द्वौ च । ११ । प्रद्विषोति । प्रद्विष्वः प्रद्विषुवः । प्रद्विष्यः
प्रद्विषुमः । प्रजिघाय । प्रद्विषयात् । प्राज्जीहयत् । जिघीषति । जेषीयते ।
हेतुः । हेयः ।

पृ प्रीतौ । १२ । पृणोति । पपार । पर्सा । अपार्सीत् ।
सृ प्रीतिपाननयोः । १३ । प्रीतिचलनयोरित्येके । सृणोति । पप्सार ।
सृ इत्येके । १४ । सृणोति । सकार ।

आप् व्य्याप्तौ । १५ । आप्नोति । आप । आप्ता । आपत् । व्याप्य ।
प्राप्य प्रापय्य । आप्यम् । आपः (४) ।

शक् शक्ती । १६ । शक्नोति । शगाक । शकतुः । शक्ता । अशकत् ।
शक्तः । शकम् । शकः ।

राध साध संसिद्धौ । १७।१८ । राधोति । रराध । आरराधतुः ।
आरराधुः । अपरिधतुः । अपरिधुः । राधा । रातुस्यति । अपात्सीत् ।
राध्यतीति ह्रस्वो दिवादिः । साधोति । साद्धा । सिधात्सति । सिधाधयिपति ।
साधुः । (५) इति परश्वेभाषाः । एते दुप्रसृतयः परस्मैपदिनः । अनुदासाः
खादयः वृञ्धूञ्चञ्जम् ।

(२) ऊर्ध्वे धूनीति धातुविभक्तमरमिर, मेविङ्घ्र्येषु इति सासनीसाधवे सप्तमृतिपयोग ।

(३) दूत इति दीर्घं लुट् इत्युक्तमित्यम् । सातुषभकत्वात् । अण उ इतिमिति । तथाहि प्राणः

"सृदुतया दुप्रयापरश्वे"ति ।

(४) आप्नोतिशब्देति (उप, ४।२।६) शीलादिक् क्विप् ।

(५) केचिदिममपीपदीगभाङ् । तदसत् । पीपदीगमचर्वादीनाम् ।

अशू व्याप्ती । १९ । संघाते च । अश्रुते । व्याजये । अगिता अष्ट ।
आशिष्ट आष्ट । अष्टम् । अशाश्रते इति धातुपरायणे अस्मैव यद्बुदाहृतः ।
न्यासकारस्तु अथ भोजन द्रव्यस्य यद्बुविधौ अहणमिच्छति ।

टिघ आस्कन्दने । २० । स्त्रिघ्नते । तिष्टिधे । तिस्तेघिपते, तिस्तिघिपते ।
तिष्टेघयिपति । स्तेघित्वा स्तिघित्वा । आत्मनेभाषाबुदात्तो । एतो आत्मने-
पदिनौ । अथ सेट्प्रकरणपरस्मैपदिनौ दर्शयन्ते ।

तिक तिग च । २१।२२ । चकारिणास्कन्दन इत्यपेचते । तिक्रोति ।
तितिक । तिक्रितम् । तिकः । तैकायनिः । तिग्नोति । तिग्मम् ।

पघ हिंसायाम् । २३ । सघ्नोति । ससाघ । सिघयिपति । सिपा-
घयिपति ।

जिष्टपा प्रागल्भ्ये । २४ । घृच्छोति । दधर्ष । धर्विता । घृष्टमस्य । धर्षि-
तं घृष्टः ।

दध्नु दध्ने । २५ । दध्नोति । ददध्नु । देभतुः । देभुः । ददध्नुतु र्ददध्नु-
रिति केचिदिच्छन्ति । दधिता । दिदध्निपति धीष्मति धिष्मति । दधित्वा
दध्नु । दध्वः ।

ऋध्नु ऋध्ने । २६ । ऋध्नोति । आनर्ह । आनृधतुः ।
वृप प्रीणने । २७ । वृध्नोति । ततर्ष । वृधितम् । ऋध्वति वृध्वतीति
देवादिपाठात् ।

(1) छन्दसि । (6) छन्दसीतीदमधिकृतमागणपरिसमाप्तेः ।

अश व्याप्ती । २८ । अश्रुते ।

दघ घातने । २९ । दध्नोति ।

चमु भक्षणे । ३० । चन्नोति ।

रि चि चिरि जिरि दाग इ हिंसायाम् । ३१-३६ । रिणोति । चिणोति ।
चिणोतीति भाषायामप्यस्य प्रयोजनं केचिदिच्छन्ति । पञ्चवाणः चिणोतीति(?)

(6) इदमव रूपवृत्तिकम् ।

(7) इतीमूर्त्तं प्रवृत्तमपि मां पञ्चवाण चिणोतीति मेषूते । न तद यत्र; गस्यभवा चिणोतीति इमां
कदि व्यायतपावर्षाचोदिति च कालिदास ।

काञ्चिदासः । चिरिशोति । जिरिशोति । दाग्रोति । दृषोति । इति परस्मैभाषाः । एते तिकप्रभृन्नयः परस्मैपदिनः । हृदिति । स्वादीनां परिसमाप्तेः ।

इति महामहोपाध्यायश्रीमैत्रेयरचितकृतौ धातुप्रदीपे

स्वादीनां हृत्तिः ॥ ५ ॥

अथ तुदादय उच्यन्ते ।

तुद व्ययने । १ । तुदति तुदते । तोत्ता । तुदन् तुदमानः । तुदती तुदन्ती । तोत्तम् । प्रतोदः । अदन्तुदः ।

तुद प्रेरणे । २ । तुदति । तुदते । प्रणुदते । तुत्तोद । तोत्ता । तुत्तं तुत्तम् । पुनः परस्मैपदिष्वयं पठिष्यते । कर्त्तमित्राये क्रियाकालेऽपि परस्मैपदार्थम् ।

दिग् अतिसर्जने । ३ । दिगति दिगते । दिग्गु दिग्गताम् । अदिगत् अदिगत । दिग्धात् दिगीष्ट । अदिगत् अदिगत । आदिगन् आदिगमानः । दिक् । देगः ।

भ्रञ्ज पक्षे । ४ । भ्रञ्जति भ्रञ्जते । वभर्ज वभ्रञ्ज वभ्रञ्जे वभर्जे । वभर्जतुः वभर्जति वभ्रञ्जतुः वभ्रञ्जति । वभ्रञ्जुः वभ्रञ्जिरे वभ्रञ्जुः वभर्जिरे । भ्रष्टा भर्ता । विभ्रञ्जति विभ्रञ्जति विभर्जिपति विभ्रञ्जिपति विभ्रञ्जते विभर्जिपते विभ्रञ्जते विभ्रञ्जिपते । वरोभ्रञ्जते । भ्रग्यं भ्रदृष्यन् । भ्रगः - भ्रद्गः । भ्रष्टम् ।

क्षिप्र प्रेरणे । ५ । क्षिप्रति क्षिप्रते । अभिक्लिपति । क्षिप्रा । अक्षेप्सोत् अक्षिप्रा । परिक्लिपो । परिक्लिपकः । क्षेपः । क्षिप्यतीति दिवादिषु पाठात् ।

कृप विलेखने । ६ । कृपति कृपते । कृष्टा कर्ता । अकार्षीत् अकार्षीत् अकृषत् अकृषत अकृष्ट । कर्षतीति भीवादिकम् । इति उभयतोभाषाः अरितेः अनुदात्ताः ।

ऋषी गतो । ७ । पूर्वोत्तरधातुसाहचर्यानुसारेण (१) वृथग्यं परस्मैपदी निर्दिश्यते । ऋषति । ऋषतः । आनर्थं । आनृत्यतुः । अर्थिता । अर्थि-
प्रियति । ऋष्टः । ऋषिः । इति परस्मैभाषोऽयमुदात्तः ।

जुषी प्रीतिसेवनयोः । ८ । जुषते । जुषुषे । जोषिता । जोषुष्यते ।
जुषुषिषते जुषोषिषते । जुष्टः । जुष्यः । सजुः । सजुषो । सजुषः ।

ओषिजी मयचलनयोः । ९ । उषिजते । उषिजिता । उषुषिविजिषते ।
विजित्वा । विग्नः । विग्नवान् (२) । उषिजितुम् । करणे घञ् वेगः । वेगितः ।

ओलजी ओलसुजी प्रोङ्गे । १०।११ । लजते । लजे । लग्नः । लग्नते ।
ललजे । लग्नः । लज्जा । लग्नोऽवासा इति पुषोदरादित्वाद् वर्णविकारेण
तद्वर्गपञ्चम्यादिः । लजिसलज्जो भ्वादिपाठालजते लज्जत इति मध्योदात्तत्वं
न स्यात् (३) । इति आत्मनेभाषा अनुदात्तेत उदात्ताः ।

ओत्रश्चू छेदने । १२ । व्रथति । व्रथथ । व्रथथतुः । व्रथिता व्रथा ।
वरीव्रथरते । विव्रथिषति विव्रथति । व्रथित्वा । व्रथ्क्वः । व्रथः ।
मूलपरिहृट् ।

व्यच व्याजीकरणे । १३ । विचति । विथाच । विविचतुः । विव्यचिय ।
विविचियेति केचिद् । व्यचिता । व्याचप्रति । विव्यचिप्रति । विव्यच्यते ।
विचितः । विचित्वा । व्याचकः । उरुव्यचाः ।

उच्छि उच्छे । १४ । उच्छति । उच्छाश्चकार । उच्छिच्छिषति । उच्छती
उच्छन्ती । उच्छा । भ्वादौ चास्य पाठः स्वरभेदात् (४)

(१) पूर्वोत्तरधातुसाहचर्यानुसारेणोपलक्ष्येणैव उच्यते पाठः ।

(२) प्रथेनाद्यसुपूर्णे । तथाच अकन्द विश्वा कररीव भूय इति कालिदास । उषेजिता उषिभिषययत
इति न चिञ्जान्तु ऋ ।

(३) लजते लज्जत इति यद्वा तुदादिचारा प्रत्यये प्रत्ययसरेण (१।१।१३) मध्योदात्तः । यदा तु भ्वादि
सदा चतुर्धात्वी सुप्रथितानि (१।१।४) प्रथीऽनुदात्तलाभाय मध्योदात्तः । अथ ए तास्यपदानोन्निहितदुपदिशा-
त्प्रथोधातुकमनुदात्तमन्त्रिजोतिरि(१।१।१८)त्यनेन चकार्यधातुकप्रत्ययस्यान्यदुदात्तत्वोनाद्युदात्तोऽयम् ।

(४) ऋषीवादिषदेकयो धान्यादिपरिषद् उच्छः । उच्छः कथञ्च वादानेन कश्चिमाद्यर्जनं मिलनिति
यादव । मीदादिक्वोन्नीत्यस्य प्रत्ययसरेण मध्योदात्तत्वम् । धातुसरेण भौवादिकस्य ताद्युदात्तत्वम् । एव
मुच्छतीत्येषापि ।

उक्षी विवामे । १५ । उच्छति । व्युष्टिः । “व्युष्टं कथ्ये विपागिते” ।
अयमपि भ्वादी पठितः । स्वरभेदाय ।

ऋच्छ गतीन्द्रियप्रलयमूर्तिभाविषु । १६ । ऋच्छति । आनच्छे ।
आनच्छतुः । ऋच्छिता । मश्च्छिद्यते । ऋच्छिष्यति ।

मिच्छ उक्लेगे । १७ । मिच्छति । “मिमिच्छ रोगिणं तदा” ।
मिमिच्छिष्यति । (5)

जर्चं चर्चं भर्चं परिभाषणमन्तर्जनयोः । १८।२० । जर्चति । चर्चति ।
चर्चितम् । विचर्चिका । भर्चति । जभर्चं । जर्चं भर्चं इत्येके । जर्चति ।
जर्चरः । भर्चति । भर्चरः ।

त्वच संवरणे । २१ । त्वचति । त्वचः । त्वक् ।

ऋच श्रुती । २२ । ऋचति । आनर्चं । आनृचतुः । अर्चिता । अर्च्यम् ।
ऋक् । अर्चरचः अर्च्यम् । अर्चा ।

उञ्ज आर्जवे । २३ । उजति । उज्जाञ्जकार । उज्जिजिषति । असुद्धः ।
ससुद्धगः । न्युजः ।

उञ्ज उत्सर्गे । २४ । उञ्जति । औञ्जीत् । उज्जिभिषति । उज्जरः ।
दोषधोऽयम् ।

लुभ विमोदने । २५ । लुभति । लुभोभ । लोभिता लोभ्या । लुभित्वा
लोभित्वा । विलुभितः । (6) लुभ्यतीति तु लुभ गार्थे इत्यस्य ।

रिफ कत्थनयुद्धिंसादानेषु । २६ । रिफति । रिरेफ । नोपधात्
तफान्तादेति (१।२।२३) नोपधप्रहणसामर्थ्यादित्यमकित्वमिच्छन्ति । रिफित्वा ।
रिफः ।

टफ टनूफ टसो । २७।२८ । टफति । तर्फिता । तर्फित्वा । टफ्यति ।
तटफ्फ । टफ्यिता । टफित्वा टफ्यित्वा ।

तुप तुम्प तुफ तुम्फ हिंसायाम् । २९।३२ । तुपति । तुम्पति । तुफति ।
तुम्फति । तुपतुम्पग्रहणं भ्वादी स्वरार्थम् ।

(5) उक्लेगः दीप्तः ।

(6) लुभो विमोदन इति (५।१।३३) कानिदधोर्निष्पत्तिम् ।

दृफ दृम्फ उत्क्षेपे । ३६।३४ । दृफति । दृम्फति । वामनस्तु दृषिदृषी
पान्ताविच्छति । यदुक्तं तुदादौ यो दृषिदृषी तावुदात्तावेवेति ।

ऋफ ऋन्फ हिंसायाम् । ३५।३६ । ऋफति । आनर्फे । आऋफतुः ।
ऋम्फति । ऋम्फाञ्चकार । ऋम्फिपति । ऋम्फत्वा अर्फित्वा ।

गुफ गुन्फ पन्थे । ७७।३८ । गुफति । गुम्फति । गुम्फः ।

उभ उन्भ पूरणे । ३८।४० । उभति । उवोभ । ऊभतुः । उभौ ।
उभयम् । उभति । उन्भाञ्चकार । उभिता । उभित्वा । उभः । कुम्भः ।
कुम्भी । अयस्कुम्भः ।

शुभ शुन्भ गोभार्थे । ४१।४२ । शुभति । शुवोभ । शुशुभतुः ।
अशोभीत् । शौभी । शोभत इति भौषादिकस्य । शुभति । शुशुभ ।

दृदित्यतो शुम्विधौ दृम्फादयः समाप्ता इत्यर्थः ।

दृभी पन्थे । ४३ । दृभति । ददभं । ददभतुः । दर्भिता । दर्भः । दृष्यः ।

चृती हिंसायन्त्ययोः । ४४ । चृतति । चर्त्त । चर्त्तिता । चर्त्तिष्यति
चर्त्स्यति । अचर्त्सीत् । चिचर्त्सिषति चिचृत्सति । चरोचृत्यते । चृत्तम् ।
चर्त्तम् । यस्य विभाषेत्यनिट्त्वे (७।२।१५) सिद्धेऽस्येदित्त्वेन तस्यानित्यत्व-
ज्ञापनादुभावित इति सिद्धम् । (7)

विध विधाने । ४५ । विभति । विवेध । विविधतुः । विधिता । विधित्वा
विधित्वा । विधः । विधिः । (8)

जुड़ गतौ । ४६ । जुड़ति । जुजोड़ ।

मृड़ सुखने । ४७ । मृड़ति । ममर्ड । ममृड़तुः । मर्डिता । मृड़ितः ।
मृड़ित्वा । मृड़ः । मृड़ानी । मृड़्नातीति क्रैयादिकस्य रूपम् ।

पृड़ च । ४८ । पृड़ति । पपर्ड ।

पृण प्रीणने । ४९ । पृणति । लोकात्मृणः ।

(7) ईदित्त वद्लुक्त्वाविधायानिदित्त्वार्थम् । निट् परं चृत चरोचृतवानित्यर्थे ।

(8) भाष्येत्त्यथा । तदाहि समर्थत्वे (२।१।१) भाष्यम्—“विधिविति कोठं शब्द १ त्रिभूतं
धातुः परंसाधन इकार’ इति । अत्रेति । उन्वययानस्य हित्वात् “अन्विधादिनिव’मिति (६।१।८७)
आमुदात्तत्वम् । किवन्त्ययानस्य तु प्रत्ययस्वरानोदात्तत्वम् ।

मृण हिंसायाम् । ५० । मृणति । मृणितम् । मृणानम् ।

तृण कौटिल्ये । ५१ । तृणति । तृतोण । -

पुण कर्मणि शभे । ५२ । पुणति । निपुणः । पुख्यम् ।

सुण प्रतिघ्नानि । ५३ । सुणति । सुणितम् ।

कुण शब्दोपकरणयोः । ५४ । कुणति । चुकोण । कोणः । कोणित्वा
कुणित्वा । कोणिका ।

शुन गतौ । ५५ । शुनति । शुनकः ।

दृण हिंसागतिकौटिल्येषु । ५६ । दृणति । दुद्रोण । द्रोणः । द्रोणी ।
दृणः । दृणी । कुद्रोणी । द्विद्रोणम् ।

घृण घूर्ण भ्रमणे । ५७ । ५८ । घृणति । जुघीण । घृणती घृणन्ती ।
घूर्णति । जुघूर्ण । घूर्णती घूर्णन्ती । घोणते घूर्णत इति भौवादिकयो रूपम् ।

पुर ऐख्यदीप्तयोः । ५९ । पुरति । सुपोर । सोरिता । सुव्यात् ।
असोरीत् । पुरः । सुरा ।

कुर शब्दे । ६० । कुरति । कूर्यते । चुकोर । कूर्यात् (९) । अकोरीत् ।
खुर च्छेदने । खण्डने च । ६१ । खुरति । चुखोर । खोरिता ।
न्यखोरीत् । खुरः ।

मुर संवेष्टने । ६२ । मुरति । मुरः । मुरारिः ।

चुर विलेखने । ६३ । चुरति । चुचोर । चुर ।

धुर भीमार्थशब्दयोः । ६४ । धुरति । जुघोर । घोरः । सुधुरः । (१०)

पुर अयगमने । ६५ । पुरति । पुरम् । पुरीः ।

वृहू लक्ष्मि । ६६ । वृहति । वर्हिता वर्टा । वर्हिष्यति वर्ह्यति । अवर्हिषि
अवचत् । वरीवृहति । विवर्हिषति विवृहति । वर्हितुम् वर्हम् । वृहः ।
वर्हित्वा वृह ।

वृह स्तृह वृह हिंसायाः । ६७ ६८ । वृहति । तर्हिता तर्टा । अतर्हि

(९) इति धिति (८२००) द्वैवं । न भङ्गद्वारामिति (८२००८) तु न प्रकृतम् । अथ करोतिरप
वपयात् ।

(१०) कृपादीनां कृ षे भवत इति (६११।१२ वा) इति । एतेत्यादिसाध न चत्तदिति (७३६०) ।

अट्छत् । तरीट्छते । तर्हिन्त्वा ट्छद्वा । ट्छटः । स्तृइति । तस्तर्हि । स्तीहता । स्तार्ता । स्तर्हिष्यति स्तर्च्छति । अस्तर्हिीत् अस्तृच्चत् । तिस्तर्हिषति तिस्तृचति । तिष्टर्हिीयपति । तरीट्छते । स्तर्हिन्त्वा स्तृट्वा । स्तृटः । ट्छति । तट्छ । तर्हिता ट्छ्या । ट्छिष्यति ट्छ्छति । ट्छ्यात् । अट्छीत् अताड्छीत् । अट्छिष्टाम् अताष्टांम् । तिट्छिषति तिट्छति । (11) तरीट्छते । ट्छित्वा ट्छद्वा । ट्छटः । ट्छणम् ।

इयु इच्छायाम् । ७० । उकार इत्प्रगमीति (७३।७७) विशेषणार्थः । (12) इच्छति । इयेप्र । ईयतुः । ईपुः । एष्टा एपिता । इच्छेत् (13) । इष्टम् । इष्टिः । एषण् । एषणी । "नाराची मेपणीमाहुः ।" एपित्वा इष्टा । मिप सदायाम् । ७१ । मिपति । मिमिप । मेपिता । निमिप । मेप' । मिपः ।

किल खैल्यज्ञीक्षनयो । ७२ । किलति । चिकिल । केलिता । केलिः । तिल खेचने । ७३ । तिलति । तितेल । तिलः । चिल वसने । ७४ । चिलति । चिलम् । चेलम् । ब्राह्मणचेली । चल विकसने । ७५ । चलति । चलती चलन्ती । ज्वलादिकस्य तु चलयात् चलन्तीति ।

इल स्वप्नोपणयो । ७६ । इलति । इयेल । ईलतु' । एलिता । इला । विल भेदने । ७७ । विलति । विलम् । विल गहने । ७८ । विलति । प्रणिलति । निनिल । हिल हावकरणे । ७९ । हिलति । हिलः । शिल पिल उच्छे । ८० । ८१ । शिलति । शिशेल । शिलम् । सिलति । सिपेल । सिपेलयिपति ।

विल संवरणे । ८२ । विलति । विलम् । आविलम् । मिल श्लेषणे । ८३ । इति परस्मैपदिविड् केचित् पठन्ति । तेषा

(11) चलन्तीति (११।१०) इति इत्प्रगमस्य जातिवाचित्वात् किले बलोप ।

(12) साध्याजडलके तु इतिष्येत्प्रगमस्य इति (७२।४८) विशेषणार्थे इति पाठः ।

(13) इच्छादंभ्यो विभाषा वर्धनात् इति (११।१६०) वर्धनात् लिङ् । यद् च

कर्त्तृभिर्भावे क्रियाफलेऽपि परस्मैपदं फलम् । मिनति । मिमेन । मिक्षिता ।
मिक्षितम् । मिनः । (14)

लिख अक्षरविन्यासे । ८४ । लिखति । लिखेत् । लेखिता । अलेखीत् ।
लिखित्वा लेखित्वा । (15) छेदनेः । लेखनं । लेखनी । प्रायेण लेखकः ।
लिखनं लिखियति लिखितव्यमिति तु संज्ञापूर्वकविधिरनित्य इति (प, ८४) ।
गुणभावं मन्यन्ते ।

कुट कौटिल्ये । ८५ । कुटति । चुकोट । कुटिता । अकुटीत् । चुकुटि-
पति । कोट्यम् । कुटित्वा ।

पुट संश्लेषे । ८६ । पुटति । पुपोट । पुटिता । पुटित्वा । पुटम् ।

कुच सहोपे । ८७ । कुचति । कुचिता । कुचोचः ।

गुज गच्छे । ८८ । गुजति । गुजिता । अगुजीत् । गोजयति । गुजः ।
गोजः ।

गुह रक्षायाम् । ८९ । गुहति । गुहिता । गुहः । गुहितः ।

डिप छेपे । ९० । डिपति । डिपिता । डेष्यम् । डिप्यतीति दिवादि
पाठात् ।

कुर च्छेदने । ९१ । कुरति । कुर्यात् । कुरथम् । कुरितम् । कुरिका ।

स्फुट विकचने । ९२ । स्फुटति । पुस्फोट । स्फुटिता । अस्फुटीत् ।

भादिषु पाठात् स्फोटति । अस्फुटत् अस्फोटीत् । स्फोटत इति ।

(14) कर्त्तृ "न दृष्टेः शैथिल्ये मिक्षमिति चेती दृष्टति न" इत्यमरमते ततोर्ध्वस्थानः परिमिलन
समास इतिमिति स्वावस्थां आत्मनिर्गमिलनेन परस्मिन् कालदति मध्यसुबोधमिति शीतशोदिष्टे ?
गति दन्तुप्रयागरेय मिक्ष टोपये लिख अक्षरविन्यास इति कुट्टे) । अपाङ्गुपाङ्गुनिष्ठासिद्ध इति
(१।१।१७२) निर्देशात् । अन्ते तु मिक्षमगदम्याने भावे आत् निमित्तमण्ड पठति यथा केचिद् विद्यामण्ड
स्थाने दिशान्तिमण्ड पठति ।

(15) अपेक्ष केषाञ्चित् समाधानम् । दाङ् कुटादिभ्य इव (१।२।१) कुट्स्वादि कुट् अदिदेश
निष्क्रेषणस्य । बहुव्रीहितानुपुसुवरीर्योऽप्याशयत्वात् "लिखितुं विष्णुशोऽपि मतिशानि" इति "स्वप्नेन
लिखियत" इति सिद्ध भवतीति । अन्ते लेखित्वा लिखित्वा लिखित्वापि लिखित्वादि उच्यते
(१।२।१।१।१।१) प्रयोगदर्शनादासिद्ध इति (१।१।१७२) निर्देशात् दन्तुप्रयागरेयपच दृष्ट एवेति मन्वसाना
समापूर्वको विधिरनित्य इति (प, ८४) परिभाषया केवल लिखितं लिखियत इत्यभिप्रायस्योदय कथयित्
समर्पणे । मिलिनिष्ठासु कुटादिषु शान्तान् पठेति स्वप्नपठति च ।

सुट आक्षेपप्रमर्दनयो । ८३ । सुटति । सुटिता । मोटक । गयान्तरि
मोटति । मोटयति ।

तुट च्छेदने । ८४ । तुटति । तुट्यति । तुचोट । तुटिता ।

तुट कलहकर्मणि । ८५ । तुटति । तुटिता । तुट ।

चुट कुट च्छेदने । ८६।८७ । चुटति । चुटिता । कुटति । कुटिता ।

जुड बन्धने । ८८ । जुडति । जुडिता । जोडितेति गत्यर्थस्य ।

कड मदे । ८९ । कडति । ऋड्ढर (16) । काड । कडे. कुटादि-
कार्यभावादन्वतापि पाठे न दोष । एव कुटादिपाठबन्नादकडोदित्यत्रापि
अतो हलादेशघोरि (७।२।७) त्वनिग्लक्षणाया ह्रस्वरूप्यभाव इति केचित् ।
अपरे तु टवर्गान्तासुरोधेनेह निर्दिश्यत इति ब्रुवते । भादिव्यस्य पाठस्य
स्वरमेदार्थ (17) ।

सुठ मङ्गेषु । १०० । सुठति । सुठिता । असुठीत् ।

सुड इत्येके । १०१ । सुडति । सुडिता ।

हुड मङ्गेषु । १०२ । हुडति । हुडिता (18) ।

कुड वास्ये । १०३ । कुडति । कुडिता । कोडम् । कोड ।

पुड उत्सर्गे । १०४ । पुडति । पुडिता ।

घुट प्रतिघाते । १०५ । घुटति । घुटिता । घोटक ।

तुड तोडने । १०६ । तुडति । तुडिता ।

थुड हुड मङ्गेषु । १०७।१०८ । थुडति । थुडिता । थुडति । थुडिता ।

खुड कुड इत्येके । १०९।११० । खुडति । खुडिता । “खीड खञ्जे
त्रिषु धृत ।” कुडति । कुडिता ।

हुड संघाते । १११ । हुडति । हुडिता ।

(16) मतानरि ऋड्ढरशब्दोऽयम् मया व दृष्टम् — कड मर्द । कडतीति कड । कड करीती
मय एव निपातभाव् खञ् । कडङ्गरी ऋणस्युदादि कारकृत्तय इति । कडङ्गरी हुड खोव इत्यनर ।
कडङ्गरद्विधात्तु वति (५।१।६) उपसर्गे कडङ्गरेणैव कडङ्गरीयो ऋण । नीतारण आदिकडङ्गरीधरिति
वृत्तान्ते ।

(17) चञ्जतिपत् । उडि उञ्ज इत्यत्र टीका दृश्यते ।

(18) भाष्यमसंज्ञितम् मय न दत्त ।

बुड् भुड् इत्येके । ११२।११३ । बुडति । बुडिता । भुडति । भुडिता ।
स्फुर स्फुरणे सञ्चलने दीप्तौ च । ११४ । स्फुरति । स्फुरिता । निष्फुरति
निस्फुरति । स्फोरयति स्फारयति । अस्फुरत् अस्फुरत् । पुस्फोरयिषति ।
पुस्फारयिषति ।

स्फर इत्येके । ११५ । अदुपधः । स्फरति । पस्फार ।

स्फुड् बुड् संवरणे । ११६।११७ । स्फुडति । स्फुडिता । बुडति । (19) ।

क्रुड् निमज्जने । ११८ । क्रुडति । क्रोडः । क्रोडा ।

भृड् इत्यप्येके । ११९ । भृडति । वभर्त् । भृडिता ।

ध्रुड् इत्यपरे । १२० । ध्रुडति ।

स्फुञ्च सञ्चलने । १२१ । स्फुञ्चति । पुस्फोञ्च । स्फुञ्चिता । निष्फुञ्चति
निःस्फुञ्चति । इति परस्मैभाषा उदात्ताः ।

गुरी उच्यते । १२२ । गुरते । जुगुरे । गुरिता । उद्गूर्णः । उद्गूर्णवान् ।
इति आत्मनेभाषः । अयमनुदात्तेत् ।

गू स्तवने । १२३ । गुवति । प्रगुविता । न्यगुवोत् । नूत्वा । नूतः ।

धू विधूनने । १२४ । ध्रुवति । ध्रुविता । ध्रुवित्रम् । केचिदत्र गुण-
मिच्छन्ति । ध्रुवित्रम् । धूतम् ।

गु पुरीषोत्सर्गे । १२५ । गुवति । जुगाव । जुगुवतुः । गुता । गुप्यति ।
अगुपीत् । अगुताम् । अगुतम् । गूनः । गूणवान् ।

ध्रु गतिस्तेर्ययोः । १२६ । ध्रुवति । ध्रुविता । अध्रुवोत् । ध्रुवः ।
इति कुटादिव्यञ्जन्ता-एते परस्मैपदिनः ।

कुड् शब्दे । १२७ । कुवते । कुता । अकुत । चोक्रयते । कूडिति
दीर्घान्तोऽयमित्येके इच्छन्ति । कुवते । कुविता । आकृतम् । विकृतमिति ।

हदिति । कुटादि परिसमाप्तेः ।

पृड् व्यापने । १२८ । व्यापियते । व्याप्रे । व्यापता । व्यापरिष्यते ।
व्यापुपूर्पते । व्यापारयति । व्यापीपरत् । व्यापृत्व । व्यापृतः । व्यापारः ।
संपारः ।

(19) "नेवेरेवेने न पश्यने ।" इति मात्स्य । अकारान्तस्य डित्त्वत्पठनेषु पु नो कर्त्तव्यम् ।

मृड् प्राणव्याने । १२८ । म्रियते । ममार । मर्त्ता । मरिष्यति ।
 म्रियत । मृषीष्ट । अमृत । समूर्पति । मरोन्नीयते । मारयति । अमीम-
 रत् । मृत्वा । मृतः । मृत्युः । मरः । अमरः । इति आत्मनेभाषी ।
 अजन्तादिमावात्मनेपदिनी ।

रि यि गतौ । १३० । १३१ । रियति । रिराय । रिर्यंतुः । रिता ।
 रीयात् । अरैषीत् । रिरिपति । रीर्यते । पियति । पिपाय । पीता ।

धि विधारणे । १३२ । धियति । द्विधाय । द्विध्यतुः । धेता ।

चि निवासगत्योः । १३३ । चियति । चिचाय । चयः । प्रच्यीय । च्यीषं
 चितम् । चयी ।

पू प्रेरणे । १३४ । सुवति । अभिपुवति । सुविता । सूर्यः । सूतः ।

कृ विक्षेपे । १३५ । किरति । अवकिरते इत्सी स्यमेव (२०) ।
 अपस्किरते ह्यमः । चकार । चकरतुः । चकरुः । करिता करीता ।
 अकारोत् । चिकरिपति (२१) । चिकीर्यते । विकिरः विष्किरः । उत्कारो
 धान्यानाम् । उत्करो रजसाम् । कीर्यः । कीर्यिः ।

गृ निगरणे । १३६ । गिरति गिलति । अवगिरते । संगिरते । विजि-
 गरिपति । निजिगिल्यते । उदगीर्णम् । उदगारः । तिभिद्गिलः । गरः ।
 गलः । इति परस्मैभाषाः । परस्मैपदिन इत्वर्यः । पूप्रभृतय उदात्ताः ।

हृद् आदरे । १३७ । आद्वियते । आदर्त्ता । आदिदरिपते । देह्रीयते ।
 आहृत्यः । आदरी । आदृतः ।

• धृड् अवस्थाने । १३८ । धियते (२२) । दध्ने । धर्त्ता । दिधरिपते ।
 धर्मः । आधारः । इति आत्मनेभाषी । किरादिकाव्याप्तुरोधेन धृड्मृडोर-
 नन्तरं नोपदिष्टौ एतौ ।

(२०) मूलकर्मकिरादिप्राधान्यात्परस्मैपदोदिति (२।१।८० वा) कर्मकर्त्तरि यच्चित्तोर्निर्देशः । अत्र
 कोष्टे अत्राकिरिष्ट अत्राकिरिष्ट वा इत्सी स्यमेव । अद्वेद प्राणादिनावकिरति च आठणोत्तिकोत्तरं ।

(२१) किरय पचभ्य इति (०।२।७५) सति द्विकर्मिद् । अत्र वृत्ते वेति (०।२।६८) अत्रवेने वामनहरदत्त
 गते । भागवतविचाररत्नवर्षि दोषविकल्पशाह । सायनाप्रसक्तं चिकरीवतीति श्रीचंदाहरचमपि उक्तम् ।
 उपसर्गैः तु केवलप्रस्त्रीदादरधनेन ।

(२२) 'धियते जेदलवीदमनोऽपि वे इति रघुकान्ये । 'धियते कुसुमप्रसाधनम्' इति कुमारि ।

प्रच्छ जीष्वायाम् । १३८ । पृच्छति । पप्रच्छ । पप्रच्छतुः । पप्रच्छुः ।
प्रटा । प्रच्यति । अप्राचीत् । अप्राटाम् । पिपृच्छिषति । पपीपृच्छते ।
पृष्ठा । पृष्टः । प्रयः । पृच्छा । गप्प्रमाट् । गप्प्रमागौ । गप्प्रमागः । इति पच
येने किरादयः । हृदिति किरादिपरिसमाप्तेः । (23)

रञ्ज विसर्गे । १४० । रञ्जति । रञ्ज । रञ्जतुः । रञ्ज । रञ्जति ।
अस्नाचीत् । सिरञ्जति । सरीरञ्जते । रञ्जते अहया मार्ता धार्मिकः (24) ।
अमर्जि मार्ता अहया धार्मिकः । मर्गः । रञ्जिः । रञ्ज् । रञ्जो । रञ्जो ।
टुमर्जो शुद्धी । १४१ । मञ्जति । ममञ्ज । मञ्ज्ता । मञ्जति ।
अमाहीत् । अमाह्ताम् । मिमहति । मामजाते । मजः । मज्जतम् ।
माधुमक् । मञ्ज्युः । मञ्ज्ता मजा । मजुः । मजुरः ।

रञ्जो मञ्जे । १४२ । रञ्जति । रीता । रग्णः । रक् । रजा । रोगः ।
रुजा । कूलसुद्रुजः ।

भुजो कौटिल्ये । १४३ । भुजति । भोता । बुभुजति । बोभुजते ।
भुजा । भुजः ।

हुप अर्गे । १४४ । हुपति । हुच्छोप । ह्योता । ह्योसति । अर्क्षोप्तीत् ।
पुच्छुप्सति । चोच्छुप्सते । हुप्ता । हुमः ।

रुग रिग हिंसायाम् । १४५ । १४६ । रुगति । रीटा । रिगति । १४७ ।
रिग गतो । १४७ । रिगति । रिग्रेग । प्ररिटा । अरिगत् । रिगः ।
मृग संशर्गे । १४८ । मृगति । यग्रर्ग । अरटा अरटा । अरपति
अरति । अस्नाचीत् अस्नाचीन् अस्नात् । अस्नाटाम् अस्नाटाम् अस्नाताम् ।
पिस्सति । परीस्सते । मृदा । मृष्टः । मृगः । मय्यम्क् । १४९ अर्गे ।
इति परस्मैपाया अनुदासाः । एते प्रच्छदभृगयः ।

विक्र गतो । १४८ । विच्छायति । विच्छेसुदादियाठसामर्थ्यादाय-
प्रत्ययान्तादपि ञी (25) भवति यथा जुगुप्सत् इत्यत्राकनेपदम् । एकदेश-
पाठात् । अन्वे तु अत्र पाठसामर्थ्येन सार्वधातुकेऽप्यायप्रत्ययस्य विकल्प-
विधानमाचक्षते । तथाच च्छोः शृङ्गुनामिके चेल्यत्र (६।४।१८) गां
विच्छतीति गोविद्धिति न्यासे दृश्यते । एवञ्च विच्छति विच्छायति । विधिच्छ
विच्छायाञ्चकार । विच्छिता विच्छायिता । विच्छायन्ती विच्छायती ।
विच्छयति । विच्छाययति । अविच्छत् अविच्छायत् । विच्छित्वा
विच्छायित्वा । विच्छितः विच्छायितः । विद्मः । इति परस्मैभाष्य उदात्तः ।

विश प्रविशने । १५० । विशति । निविशते । वेष्टा । अविचत् । विष्टम् ।
विशः । विगनम् ।

सृग् धामर्शने । १५१ । सृगति । स्रष्टा मष्टा । स्रक्षति मर्क्षति ।
अस्राचीत् अमार्चीत् असृचत् । अस्राष्टाम् अमार्ष्टाम् असृचताम् ।

नुद प्रेरणे । १५२ । नुदति । नुनोद । नीत्ता ।

पद्ल विगरणे । १५३ । सीदति । ससाद । सप्ता । असदत् ।
सिपत्सति । सीदती सीदन्ती । सादः सद् इति ज्वनादिपाठात् । (26)

यदृष्ट धातने । १५४ । शीयते । शयाद । शप्ता । शत्स्यति । शिगत्-
सति । भादिष्यं पठितः । स्वार्थं पुनरत्र पठ्यते (27) । इति परस्मैभाष्या
अनुदात्ताः । एते विशिप्रभृतयः । इलक्ता अध्येतेऽनिट्प्रकरणे पुनः
परस्मैपदिन उक्ताः ।

मिल सङ्गमे । १५५ । मिलति मिलते । न्यमेनीत् न्यमेलिष्ट (28) ।
पथमुदात्तः ।

(25) तुदादिभ्य ञ् इत्यनेन (१।१।००) प्रत्यय उच्यते ।

(26) च्छ पाठे प्रयोगेण सीदन्तो सीदन्ति तुम्बिकम् । भूदो पाठे ज्वनादिपाठात् सादः सद् इति वा अण्यपठे । अथमेष्टादृष्टः । भूदो सीदन्तेत्यस्य सम्प्रसारणुदात्तत्वाद् धातो (६।४।१९) दिवापुदात्तम् । तुदादी तु प्रत्ययस्यैव मध्येऽप्युदात्तम् ।

(27) इति जित इति (१।३।६) तुम्बिकम्पठेन तुम्बिकम्पठेन नामि । अथमेष्टत् प्रयोगेणम् । तत्रपुष्पेण तुदादी च्छ मध्येऽप्युदात्तम् ।

(28) पुन पाठे अनेमिगण मर्क्षते ।

सुच्ल मोचणे । १५६ । सुचति सुचते । सुमोच सुमुचे । सुमुचतः
सुमुचते । मोक्ता । मोचति मोचते । असुचत् असुक्त । सुमुचते सुमुचति ।
मोचते यत्सः स्वयमेव । मुक्तम् । मुक्तिः । निर्माकः । नखमुचं धतुः ।
मुक् । मुक्ता । मौक्तिकम् । मोघः ।

लुप्ल ञ्चिदमे । १५७ । लुप्यति लुप्यते । लुलोप लुलुपे । लोमा ।
लोप्यति लोप्यते । अलुपत् अलुप्त । लोलुप्यते । लोपः ।

विद्ल लामे । १५८ । विन्दति विन्दते । वेत्ता । वेत्स्यति । मतान्तरे
वेदिता । वेदिष्यति । अविदत् अविस्त । विवम् । कलापतन्त्रेऽप्यस्यानिद-
त्वमिष्यते । वेत्ता । विव्रः । वित्तम् (२०) ।

लिप उपदाहे । १५९ । निम्पति लिम्पते । लिसेप लिन्निपे । सेता ।
अलिपत् अलिपत अनिप्त । लेप्यम् । लिम्पः । विलेपिका ।

पिच अरणि । १६० । सिञ्चति सिञ्चते । निपिञ्चति । सिपेच सिपिचे ।
सेता । सेचति सेचते । न्यपिञ्चत् । असिचत् असिचत असिक्त । सिञ्चति
सिञ्चते । निपिपिञ्चति । सेसिञ्चते । निसेसिञ्चते । अमिपेकः । इति
उभयतोभाषाः । स्वरितैः मिलप्रभृतयः । अनुदासाः सुच्लप्रभृतयः ।

कृती छेदने । १६१ । कृन्ति । कृकर्त् । कर्त्विता । कर्त्व्यति कर्त्व्यति
कृत्सोष्ट कर्त्विषोष्ट (३०) । अकृर्त्तित् । कृतीकृत्यते । कर्त्तव्यति । अकृतीकृतत्
अदकर्त्तत् । कृत्तिः । कृत्तम् । कृत्तवान् । विकर्त्तनः (३१) ।

खिद परीघाते । १६२ । खिन्दति । विखिद । खेत्ता । खेत्स्यति ।
अखेत्सीत् । अखित्ताम् । विखित्सति । वेखिद्यते । खिन्त्वा । खिद्यः ।
खिद्यते खिन्ते इति भषान्तरपाठात् ।

(२०) व्याघ्रमुत्तमतेऽव सेद् । भाष्यमते लानिट् ।

(३०) कर्त्व्यस्य प्रयोग । तत्र सेऽसिचि कृतचतुश्चददचत इति (० २।५०) गेट लम् । विद्-खिचा-
धाकनेपदेशिणि (१।५।११) कृत्विषिचिः किल्लम् । नेन कृत्सोष्टे । यवे कर्त्विषोष्टे नि ।

(३१) कृत् "विरहितकृत्तनकुत्तसुखकृत्तिकेतकीदलुरिताय" इति लयदेव १ उपादिषु दृश्य ।
कृत्ति तु विकर्त्तन पत् ।

पिग अवयवे । १६३ । पिंगति । पिपेय । पेयिता । पिशितम् । पिशी ।
इति परस्मैभाषाः । एते कृतिप्रभृतयः परस्मैपदिनः । उदासाय खिदिवर्जम् ।
इदिति । मुचादेस्तुदादेश परिसमाप्तेः । मुचादयस्तुदादयश्च वृत्ताः
समाप्ता इत्यर्थः ।

इति महामहोपाध्याय (३२) श्रीमेलेयरचितकृतौ

धातुप्रदीपे तुदादीनां वृत्तिः ॥ ६ ॥

अथ रुधादय उच्यन्ते ।

रुधिर् आवरणे । १ । रुणञि । नित्यत्वाद् विकरणेन गुणी बाध्यते ।
रुन्धे । रुरोध रुरुधे । रोषा । रोष्यति रोष्यते । अरुधत् अरुधीत् अरुह ।
समरुह विक्रमः स्वयमेव ।

भिदिर् विदारणे । २ । भिनक्ति भिन्ते । अभिदत् अभेत्सीत् अभिप्त ।
भिदा । भेदः । भिन्तिः ।

श्चिदिर् द्वैधीकरणे । ३ । चिनक्ति चिन्ते । चिच्छेद चिच्छिदे । अच्छिदत्
अच्छेसीत् अच्छिप्त । दधि निच्छिष्यति । रज्जुच्छिष्यत् ।

रिचिर विरचने । ४ । रिणक्ति रिङ्क्ते । अरिचत् अरिचीत् अरिक्त ।
रिरिचति रिरिचते । रेरिचते । विरेकः । रिक्त्यं द्रव्यम् ।

विचिर् पृथग्भावे । ५ । विनक्ति विङ्क्ते । अविचत् अवैचीत् अविक्त ।
विविक्तः । विवेकः पृथगात्मता । विवेकी ।

क्षुदिर् सम्पेपणे । ६ । क्षुणक्ति क्षुन्ते । अक्षुदत् अक्षीक्षीत् अक्षुत् ।
क्षुणम् । क्षुद्रः ।

युजिर् योगे । ७ । युनक्ति युङ्क्ते । प्रयुङ्क्ते । नियुङ्क्ते । संयुनक्ति ।
अयुजत् अयुजीत् अयुक्त । युङ् । युञ्जी । योगः । अयुक् । युग्मम् । युगम् ।
युज्यत इति युज समाधाविति देवादिकस्य । (१)

(३२) अमुकविशेषाकरदण्डपदान्त इत्यन्वयिकः पाठः ।

(१) दण्ड इति यमदण्ड वेदितुमिति अदितेनात् नङ् ।

उद्धृदिर् दीमिदेवलयोः । ८ । कृषति कृन्ते । पच्छर्दं चच्छृदे । कर्दिता ।
कर्दिष्यति कर्ष्यति कर्दिष्यते कर्त्स्यते । कृद्यात् कर्दिषीष्ट कृत्सीष्ट ।
पच्छृदत् पच्छर्दीत् पच्छर्दिष्ट । विच्छर्दिषति विच्छृत्सति । चरीच्छृद्यते ।
कर्दिला कृत्वा । कृषम् । कर्दिः ।

उद्वदिर् हिंसानादरयोः । ९ । दृषति दृन्ते । ततर्दं तद्वदे । तर्दिता ।
तर्दिष्यति नर्त्स्यति तर्दिष्यते तर्त्स्यते । दृद्यात् तर्दिषीष्ट दृत्सीष्ट । उद्वदत्
अतर्दीत् अतर्दिष्ट । तितर्दिषति तितृत्सति । तरीद्वद्यते । तर्दिता दृत्वा ।
दृषम् । दृषवान् ।

इति उभयतो भाषाः स्वरितेतः । कृद्विद्विद्वर्जमनुदात्ताः ।

कृती वेदने । १० । कृषति । कर्त्सिता । कर्त्सिष्यति कर्त्स्यति ।
पृक्षसीत् । चिकर्त्सिषति चिकृत्सति । चरीकृत्सते । कृषम् । इति परस्मैभाष
उदात्तः । ऋदुपधठकारान्तानुरोधेन पृथग्यं परस्मैपदी निर्दिश्यते ।

विद्विन्वि दीप्ती । ११ । इन्धे । इन्धाते । इन्धते । इन्धासक्रे । इन्धिता ।
इन्धिष्यते । इन्धमस्य । इन्धित्वा । समित् । इन्धानः ।

खिद दैन्ये । १२ । खिन्ते । खिन्द्यते । खेत्ता । अखिषा । खिन्दानः ।
खिद्यत इति दैधादिकस्य । खिन्दतीति खिद परिधात इत्यस्य ।

विद विधारणे । १३ । विन्ते । विन्द्यते । वेत्ता । विन्नम् । वित्तम् ।

इति आत्मनेभाषा अनुदात्तेतः । इन्धिवर्जमनुदात्ती ।

शिप्ल विगरणे । १४ । विशिनष्टि । शेषा । शिष्यति । शिनष्टु । शिषिट् ।
शिनपाणि । अशिनर् । अशिपत् । तडि व्यत्यशिचत । शिशिषति । शिष्टः ।
विशेषः । विशिष्यते । चोरादिकस्य तु विशिष्यत इति ।

पिप्लु मञ्जूषने । १५ । पिनष्टि । चोरस्य पिमष्टि । धानाः पिनष्टि ।
पिष्टः । पेटा । पिनष्टु । पिण्डि । अपिनष्टु । अपिपत् । व्यत्यपिचत ।
पिपिचति । चूर्णपेधं पिनष्टि । उदपेयं पिष्टम् ।

भञ्जो आसर्दने । १६ । भमक्ति । बभञ्ज । भङ्क्ता । भङ्क्यति । अभनक् ।
अभाङ्चीत् । अभाजि अभञ्जि । विभङ्कति । बभञ्जते । भक्ता भङ्क्ता ।
भङ्गुरम् । भग्नः । भङ्गः । भङ्गम् । भङ्गा कुसुम्भम् । भाङ्गीनम् । भङ्गाकटम् ।

भुज घालनाभ्यवहारयोः । १७ । भुनक्ति पृथिवीम् । अन्नं भुङ्क्ते । सुख-
मनुभुङ्क्ते । भोक्ता । भोक्षति भोक्षते । भुनजानि भुनजे । भुनजाय भुनजावहे ।
भुनजाम भुनजामहे । अभुनक् अभुङ्क्त । अभौचोत् अभुक्त । वुभुञ्चति
वुभुञ्चते । वोभुञ्चते । भोज्यम् । भोग्या लक्ष्मोः । भुक्ता । भुक्तम् । भोगः ।
इति अनुदात्ताः । एते शिथिलप्रभृतयः ।

ढह हिंसि हिंसायाम् । १८ । १९ । ढणेटि । ढण्टः । ततर्हि । तर्हिता ।
ढणेटु । ढण्टि । ढण्टानि । अढणेट् । अतर्हीत् । हिनस्ति । विहिंस ।
हिंसिता । हिनन्तु । हिन्धि । हिनसानि । अहिंजत् । अहिनस्त्वम् अहिनन्तु
त्वम् । अहिनसम् । अहिंसीत् । जिहिंसिपति । जिहिंस्यते । हिंसकः ।
हिंस्रः । हिंसा ।

उन्दी लोदने । २० । उनक्ति । उन्दाश्चकार । औन्दीत् । उन्दिदिपति ।
ससुन्नं ससुत्सम् । समुद्रः । इति उदात्ताः । ढङ्गिप्रभृतयः ।

अन्धू व्यक्तिस्रवणकान्तिगतिषु । २१ । अनक्ति । अङ्क्तः । अञ्जन्ति ।
आनञ्ज । अङ्क्ता अञ्जित्यु । अञ्जियति अञ्जति । आनक् । आञ्चोत् ।
अञ्जिपति । अञ्जयति । आञ्जित् । अञ्जित्वा अङ्क्ता अञ्जा । अक्तः ।
अक्तवान् । आज्यम् । व्यञ्जनम् । व्यक्तिः । व्यङ्गम् । अङ्गम् । अञ्जिका ।

तन्धू संकोचने । २२ । तनक्ति । ततश्च । तञ्चिता तङ्क्ता । तञ्चि-
यति तङ्क्षति । अतनक् अतङ्क्त । अताङ्घोत् अतङ्घोत् । तितञ्चिपति ।
तितङ्क्षति । तातयते । तञ्चित्वा तञ्जा । तक्तः । तक्तवान् । आतङ्गः ।
तक्तम् ।

ओविञ्जी भयचलनयोः । २३ । विनक्ति । विङ्क्तः । विञ्जन्ति । विवेज ।
विजिता । विजियति । अविञ्जीत् । विविञ्जिपति । विजित्वा । उदविग्मम् ।
उद्विजितमिति पूर्यकस्य रूपम् । (२)

(२) इत्यन्तु उद्विजितमिति उद्विपुशांशयने त । ओवीयादिकस्य विङ्क्त् इत्यन्तु इत्यन्तु
सात् । ओविञ्जी भयचलनयोः इति औदादिभ्यश्च रौदादिभ्यश्च च औदिता निष्ठायामित्यनेन (० २ १४) निष्ठाया
नदित्वात् ।

हृजी वर्जने । २४ । हृणक्ति । ववर्जं ववृजतुः । वर्जिता । वर्जिष्यति ।
अवृणक् । वर्जित्वा । वृक्तम् ।

पृचो सम्पर्के । २५ । पृणक्ति । पपचं । पर्चिता । अपृणक् । सम्पृक्तम् ।
मधुपर्कः । मधुपर्कमर्चति मधुपर्क्यः । पृक्त इत्यदादिपाठात् । हृक्त इति च ।
इति परस्मैभाषा उदाहृतः । हृजिप्रभृतय उदाहृताः ।

हृदिति रुधादिगणपरिसमाप्तेः । धातुपारायणे तु गणसमामिनेष्यते ।
तेन लुनति पुनति लुनती पुनतीति सिध्यति

इति महामहोपाध्यायश्रीमैत्रेयरचितकृतो

धातुप्रदीपे रुधादीना हृत्तिः ॥ ७ ॥

अथ तनादय उच्यन्ते ।

तनु विस्तारे । १ । तनोति तनुते । तायते तन्यते । ततान तेने ।
तनिता । तनोतु तनुताम् । तनु तनुष्व । तनवानि तनवैः । व्यतामीत्
व्यतनोत् व्यतनिष्ट व्यतत । तितनिपति तितांसति तितंसति तितनिषते
तितासते तितंसते । संतन्यते । तन्वन् तन्वान् । तनिन्वा तन्वा । ततम् ।
सतसं सन्ततम् । सातत्यम् । वितत्य । ततिः । तन्तिः । परोतत् । वितानः ।
प्रतानः । तिततः ।

पशु दाने । २ । सनोति सनुते । सायते सन्यते । सनिष्यति सनिष्यते ।
सायात् सन्यात् । असनीत् अशानीत् असनिष्ट असात । असनीः अशानीः
असनिष्ठाः असायाः । सिपासति सिपासते सिंसनिपते सिंसनिपति ।
सासायते संसन्यते । सनिन्वा सात्वा । सातम् । सातिः सतिः सन्तिः ।

चक्षु हिंसायाम् । ३ । चक्षोति चक्षुते । चक्षाण चक्षणे । चक्षिता ।
अक्षणीत् अक्षत अक्षणिष्ट । चिचणिपति । चक्षुष्यते । चाक्षयति । अचि-
चणत् । चत्वा चक्षित्वा । चतम् । चति । अक्षोपदेशे दक्ष्यनकार इति
धातुपारायणे व्याख्यातम् । तेन यङ्लुकि चङ्लन्ति । चङ्लान्तः ।

क्षिणु च । ४ । हिंसायामित्यपेक्षते । क्षिणोति क्षिणुते । संज्ञापूर्वको विधिरनित्य इति विकरणापेक्षः लघूपधगुणो न भवति (१) । क्षिवेष क्षिष्ये । क्षेणियति क्षेणियते । अक्षेणीत् अक्षेणिए अक्षित । क्षिक्षिणियति । क्षेणयति । क्षेक्षिण्यते । क्षेक्षन्ति (२) । क्षितः । क्षितिः । क्षिषित्वा क्षेषित्वा क्षित्वा ।

ऋणु दीप्तौ गमने च । ५ । अर्णोति अर्णुते । आनर्ण आनृषे । आनृषतुः आनृषाते । अर्णियति अर्णियते । अर्णोतु अर्णुताम् । अर्णुङि अर्णुष्व । अर्णीत् अर्णिए अर्त्त । णत्वस्याभिद्धत्वादकृतणत्वस्य द्विवचनं धातुपारायणे दर्शितम् । अर्णिनियति अर्णिनियते । अर्णयति । अर्णिनत् । अर्णित्वा ऋत्वा । ऋतम् । ऋतवान् । स्वर्णं सुवर्णम् (३) । सर्वत्र विकरणापेक्षो गुणः । अन्ये तु संज्ञापूर्वकनिधेरनित्यत्वाद् गुणाभावं मन्यमाना ऋणोति ऋणुत इत्यादि रूपमाहुः । एवं मतान्तरेणैव क्षेणोति क्षेणुत इत्यादि ।

ऌणु अदने । ६ । तर्णोति तर्णुते । मतान्तरे ऌणोति ऌणुते । तर्णं तर्ण्ये । तर्णियति तर्णियते । तर्रीऌण्यते । केचिदस्योपदेशं मूर्धन्यान्तमाहुः । तन्वते तर्रीऌण्टि । अन्येयां तर्रीऌन्ति । तर्रीऌणीति । तर्णित्वा ऌत्वा । ऌतः । ऌणम् । कर्त्तृणम् । (१)

ष्टणु दीप्तौ । ७ । ष्टर्णोति ष्टर्णुते घर्णोति घर्णुते । जघर्णं जष्टर्णे । घर्णियति घर्णियते । घर्णोतु ष्टर्णोतु ष्टर्णुताम् घर्णुताम् । ष्टर्णुङि ष्टर्णुष्व । जरीष्टर्ण्यते । इति विभाषिताः । एते तनादयः स्वरितेः । उदात्ताः ।

घृणु याचने । ८ । घर्णुते । यन्वाते । यन्वते । घवने । घर्णियते । अघ-

(१) मतान्तरे गुण इति पर्यायान् 'यावाहकम्' ।

(२) अघनस्युपदेशे तत्रर्णोत्वात् । अल्ल षत्वन् आदर्शिकम् ।

(३) अर्णयति पञ्चादश । हरर्णमित्यत्र भाष्यतः—“तन्वादीनाञ्चन्दस्यपभ्रम्याणमिति (४।३।००, वा) चघर्णोत्वीरङ् । संज्ञादत्त्वाद् भाषायांमन्वस्य मयोमः साधुत्वात्तदमेवैषी । श्रीमन्मो घर्णोत्सोक्तवि प्रकृति मन्वाद्दिगुम् ।” इति ।

(४) ऌण्यति घमचे क. (१।१।३८, वा) । ऋणु, ऌ ऌण्यतिविभेदः । अल्लो कृत्तं कृते ऌमं; परिब्रमय कर्त्तृपमित्यमः ।

निष्ट भवत । भवनिष्ठाः भवपाः । विवनिषते । वंबन्वते । वनित्वा वत्वा ।
वतः । वतवान् । वनोति ववान ववनतुः ववनुरिति चान्द्रा (५) उदाहरन्ति ।
दन्वोष्ठ्यादिरयम् ।

मनु बोधने । ८ । मनुते । मेने । मनियते । ममनिष्ट भमत । मनित्वा
मत्वा । इति आत्मनेभाषाबुदात्ती ।

डुकृञ् करणे । १० । करोति कुरुते । कुर्षः कुर्वहे । कुर्मः कुर्महे ।
क्रियते । चकार चक्रे । कर्षा । करिष्यति करिष्यते । करोतु कुरुताम् ।
कुरु कुरुष्व । करवाणि करवै । अकरोत् अकुरुत । कुर्व्यात् कुर्वीत ।
क्रियात् कृपीष्ट । अकार्षीत् अकृत । अकार्षाम् अकृपाताम् । अकारि ।
अकारिपाताम् अकृपाताम् । चिकीर्षति चिकीर्षते । चेक्रीयते । कृत्रिमम् ।
कारः । चक्रम् (६) । चक्रिः (७) । कारिमम् (८) । श्रुवः करः शूकरः ।
पृषोदरादिपाठात् (६।३।१०८) चकारलोपः । अन्येषामपि दृश्यत इति
(६।३।१३०) दीर्घश्चेति । उच्चारयिट्-शूकरः । इति विभाषितः । उभय-
पथयम् । अनुदात्तः । नकारान्तेभ्यो भिन्नं रूपमस्यानिट्त्वमकारस्योत्पद्येति
पृथग्निर्देशः (९) ।

तदिति । । तनादिगणपरिसमाप्तेः ;

इति महामहोपाध्यायश्रीमैत्रेयरचितकृतो

धातुप्रदीपे तनादीना इतिः ॥१॥

अथ क्राद्य उच्यन्ते ।

डुक्रीष् द्रव्यविनिमये । १ । क्रीणाति क्रीणीते । परिक्रीणीते । विक्री-
णीते । चिक्राय चिक्रिये । क्रेता । क्रेष्यति क्रेष्यते । अक्रीणात् अक्रीणीत ।
अक्रीणीताम् अक्रीणाताम् । अक्रीणाम् अक्रीणि । अक्रीपीत् अक्रेष्ट ।
चिक्रीषति चिक्रीषते । चिक्रीयते । क्रापयति । अचिक्रपत् । क्रयः ।
क्रयम् क्रेपम् । क्रेता । क्रायकः । क्रीणन् क्रीणानः । क्रीत्वा । क्रीतः ।
क्रीत्रिमम् ।

प्रीञ् तर्पने । २ । प्रीणाति प्रीणीते । प्रिमाय प्रिमिये । प्रीणयति ।
अप्रिप्रीणत् । प्रिषः । छात्रप्रियोऽध्यायः ।

श्रीञ् पाके । ३ । श्रीणाति श्रीणीते । श्रेता । अश्रेणीत् अश्रेष्ट ।
श्राययति । अशिश्रयत् ।

मीञ् हिंसायाम् । ४ । मीनाति मीनीते । प्रमीणाति । प्रमीणीतः ।
ममो मिम्ये । मिम्यतुः मिम्याते । माता । मास्यति मास्यते । मीयात्
मासीष्ट । अमासीत् अमासत् । मित्सति मित्सते । मेमीयते । मापयति ।
अमीमपत् । मीत्वा । मीतः । प्रमाथ । सुमयः । मयः ।

पिञ् बन्धने । ५ । सिनाति सिनीते । सिषाय सिष्ये । सेष्यति सेष्यते ।
सिसीपति सिसीपते । सितः । सिनीतीति सौवादिकस्य ।

स्कुञ् आप्नयने । ६ । स्कुनाति स्कुनीते स्कुनोति स्कुनुते । चुक्ताव
चुक्नुवे । स्कोता । स्कूयात् स्कोपीष्ट । अस्कोपीत् अस्कोष्ट । चुस्कूपति
चुस्कूपते । चोस्कूयते । स्काषयति । स्कुत्वा । स्कुतः ।

युञ् बन्धने । ७ । युनाति युनीते । युयाव युयुवे । योता । युयूपति
युयुपते । गिरनुबन्धकस्य योते “रथो युनुष्णव” इति (१) मेट पव सनी-
यस्तर्ह्यत्र (७।२।४६) ग्रहणम् । इति उभयतोभाषा अनुदाप्ताः ।

क्रुञ् शब्दे । ८ । स्कूनाति स्कूनीते । चुक्ताव चुक्नुवे । क्रुविता ।
अक्रावीत् । स्कृतः । सर्वस्वे तु क्रुञ् शब्द इति (२) ।

(५) चान्दास्त्रिर्न परश्वैपदिनम इ ।

(६) अकानिति अजर्षे के (३।३।१८, वा) कजादीनां के (६।३।१२, वा) इति द्विवचनम् ।

(७) भाषायां भाञ्कृष्टमिभिनितिम्य इति (३।३।१७, वा) किकिर्ना ।

(८) भावयत्यानादिमद् वक्तव्य इति (३।३।२०, वा) कारमन्दिमम् ।

(९) सप्तृक्षत् न लजः सिति कृत्रोऽष्ट इति (७।३।१०, वा) अष्टयादि । सप्तकार सप्तकारु
सप्तृक्षिप सप्तृक्षिपति । अतश्च मयोगादिति (७।३।१९) गुणः ।

(१) गवाम्पृष्टमनुताचदसुषो सुर्ष तर्षोर्षोति मयो उग्रवृषव इति व्याघ्रभूतिकारिकाशोऽयम् ।

(२) उग्रवृषव च क्रुञ् शब्द इति प्रथमाय । तेनायमिति । अक्रोवीदिति च तत्र कुञ् उदाहरण
दत्तम् । क्राता । क्रोषति इत्यादि ।

द्रुञ् चिंसायाम् । ८ । द्रूणाति द्रूणीते । द्रविता । अद्रावीत् अद्रविष्ट ।
द्रुतः । द्रुत्वा । द्रुद्रूपति द्रुद्रूपते । द्रवितुम् ।

पूञ् पवने । १० । पुनाति पुनीते । पुपाव पुपुवे । पविता । पविष्यति
पविष्यते । अपावीत् अपविष्ट । पुपूयति पुपूयते । पोपूयते । पूत्वा । पूताः ।
विनागे पूना यवाः ।

लूञ् छेदने । ११ । लुनाति लुनीते । लविता । अलावीत् अलविष्ट ।
अलाविष्ट अलविध्वम् अलविष्टम् । लूत्वा । लूनः । लूनिः । लवितम् ।

सृञ् आच्छादने । १२ । स्तृणाति स्तृणीते । तस्तार तस्तरे । स्तरिता
स्तरीता । स्तीर्यात् स्तीरीष्ट स्तरिपीष्ट । अस्तारीत् अस्तीष्ट अस्तरिष्ट
अस्तरिष्ट । तिस्तीर्यति तिस्तरिपति तिस्तरीपति । स्तारयति । अतस्तरत् ।
अस्तारिष्ट । स्तीर्त्वा । विस्तीर्णम् । पुष्पप्रस्तारः । कीर्त्तिविस्तारः ।
वाग्विस्तारः । विष्टरः । विष्टारपङ्क्तिश्छन्दः । विस्तृणोति विस्तृतमिति
स्तृजः शीघादिकस्य रूपम् ।

कृञ् चिंसायाम् । १३ । कृणाति कृणीते । कीर्णः । कीर्णिः ।

वृञ् वरणे । १४ । वृणाति वृणीते । ववार ववरे । वरिता वरीता ।
वूर्यात् वूर्वीष्ट वरिपीष्ट । अवारीत् अवरिष्ट अवरीष्ट अवूर्ष्ट । विवरिपति
विवरीपति वुवूर्पति । वीवूर्ध्यते । वूर्णः । वूर्णिः ।

धूञ् कम्मने । १५ । धुनाति धुनीते । धोता धविता । दुधाव दुधुवे ।
अधावीत् अधोष्ट अधविष्ट । दुधूपति दुधूपते । दीधूयते । धूनयति ।
अदूधुनत् । धूत्वा । धूनम् । धूनिः । धीतुं धवितुम् । धृतमिति धात्वन्तरस्य
रूपम् । इति उदात्ता विभाषिताः । एते कृञ्प्रभृतयः ।

शृञ् चिंसायाम् । १६ । शृणाति । शीर्यते । शशार । शशरतुः शशतुः ।
शरिष्यति शरीष्यति । शीर्यात् । अशारीत् । शिशरिपति शिशरीपति
शिशीर्यति । शीर्यते । शीर्णम् । शीर्णिः ।

पृञ् पालनपूरणयोः । १७ । पृणाति । पपाव । पपरतुः पप्रतुः । पूर्यात् ।
अपारीत् । पिपरिपति पिपरीपति पुपूर्यति । पीपूर्यते । पूर्णः । पूर्ण
व्याप्तमिति धात्वन्तरस्य रूपम् ।

स्रु हिंसायाम् । १८ । स्रुणाति । स्रूर्णः । स्रूर्णिः । पवर्गीयवकारात्
परो न ऋकारोऽयमिति तत्प्रकरणानुरोधेन अन्त्ये श्रु हिंसायामित्यत्रापि
नीपदिष्टः । (3)

वृ वरुणे । १९ । वृणाति । वृर्णम् । वृर्णिः । (३)

भृ भर्त्सने । २० । भृणाति । भृर्णम् । भृर्णिः । भरः । निर्भरः ।
भरिभम् (5) ।

दृ विदारणे । २१ । दृणाति । ददार । ददरतुः ददृतुः । दारयति ।
स्यन्ताल्लुङ् भददरत् । दीर्णम् । दरः । दरी । दीर्णिः । दाराः ।

जृ वयोज्ञानौ । २२ । जृणाति । जजार । जजरतुः जेरतुः । जीर्णम् ।
जीर्णिः ।

चृ इत्येके । २३ । चृणाति । चीर्णम् । चीर्णिः । (6)

नृ नये । २४ । नृणाति । ननार । ननरतुः । नीर्णम् । नीर्णिः ।
नरः । नारी ।

न्वी इत्येके । २५ । न्विणाति । न्वीनः । न्वीनिः ।

ऋ गतौ । २६ । ऋणाति । अराखकार । अरिता अरीता । आर्णात् ।
ईर्णात् । आरीत् । अरिरीपति अरिरीपति ईर्पिपति । ईर्त्वा । समीर्णम् ।
समीर्णिः ।

गृ शब्दे । २७ । गृणाति । जिगरिपति जिगरीपति जिगीर्पति । गीर्णः ।
गीर्णिः । गीः । गिरौ । गिरः ।

कृ हिंसायाम् । २८ । कृणाति । कीर्णः । कीर्णिः । कृ जित्यनेमेव

(3) ५० धातुसंज्ञावरीयधातुसंज्ञा भर्त्सिष्यत्वे वा न इत्येके ।

(4) अन्त्ये श्रुर्णम् इत्यम् । अन्त्ये श्रुर्णम् इत्यम् । अन्त्ये श्रुर्णम् इत्यम् । अन्त्ये श्रुर्णम् इत्यम् । अन्त्ये श्रुर्णम् इत्यम् ।

(5) अन्त्ये श्रुर्णम् इत्यम् । अन्त्ये श्रुर्णम् इत्यम् । अन्त्ये श्रुर्णम् इत्यम् । अन्त्ये श्रुर्णम् इत्यम् । अन्त्ये श्रुर्णम् इत्यम् ।

(6) अन्त्ये श्रुर्णम् इत्यम् । अन्त्ये श्रुर्णम् इत्यम् । अन्त्ये श्रुर्णम् इत्यम् । अन्त्ये श्रुर्णम् इत्यम् । अन्त्ये श्रुर्णम् इत्यम् ।

सिद्धे कृ इत्येतस्य स्वादिवद् द्विष्पाठफलं कर्त्तृभिप्राये क्रियाफलैऽपि परस्मै-
पदार्थम् । एवं वृ इत्यस्य च ।

मृ इत्येके । २८ । मृणाति । मूर्णम् । मूर्णिः । (7) इति उदात्ताः
परस्मैपदिनः शृप्रभृतयः ।

ज्या ययोहानो । ३० । जिनाति । जीयते । जिज्यो । ज्याता ।
ज्यास्यति । जीयात् । अज्यासीत् । जिज्यासति । जेजीयते । ज्यापयति ।
जीत्वा । जीनः । प्रज्याय । ज्यानि । ब्रह्मज्यः । (8)

घी वरणे । ३१ । विनाति । विवाय । वेता । अघीपीत् । विघीयति ।
वेघीशते । वेषयति । वीत्वा । वीनम् । वीनिः ।

री गतिरेपणयोः । ३२ । रिणाति । रिराय । रिर्येतुः । अरीपीत् ।
रेपयति । रीणम् । रीणिः ।

ली श्लेषणे । ३३ । लिनाति । लिनाय सनी । निन्यतुः । विनास्यते
विलेप्यते । लीनम् । लीनिः ।

डो च । ३४ । श्लेषण इत्यपेक्षते । श्लिनाति । श्लीनम् (9) ।

हृदिनि । स्वादिपरिसमाप्तेः । प्रादयस्त्वागणान्ताः । तेषाम्पि समाप्त्यर्थ-
मत्र हत्करणमित्येके । तेषां व्रीणाति श्रीणातीति दीर्घः । आगणान्तत्वेऽपि
श्रीपर्यन्ता एव चतुर्विंशतिरुपयुज्यन्ते । (10)

व्री वरणे । ३५ । व्रीणाति । व्रीतम् । व्रीतिः ।

श्री मंत्रणे । ३६ । श्रीणाति । श्रीतम् । श्रीतिः ।

श्रीप् हिंसायाम् । श्रीणाति । श्रिया । शीत्वा । शीतवान् । (11) शीतम्

(7) अत्र माधव — “मृ हिंसादासित्येके इति समेय । एव चरतोऽस्य पूर्वं मृणाने. पाठोऽभिमित इति
प्रतीयते ।” इति ।

(8) ब्रह्म जिनातीति कर्त्तृधी सर्वत्र प्रसारणिभी कर्त्तृनि (३।१।१, वा) वक्र्याद् इत्यन्याः ।

(9) म च ङ-च पुसङ्केषु तु “ज्यो च । श्लेषण इत्यपेक्षते । श्लिनाति । श्लीनम्” इति पाठः ।

(10) “अगणान्तत्वेऽपि श्रीपर्यन्ता एव ते चतुर्विंशतिरेव ब्रह्मणे । अन्येषामनुपयोगादिति मन्त्राग-
पुत्रकारणे पाठः ।

(11) श्रियो शीर्षादिति (८।१।४६) तुल्यतदोर्ध्व्य विपदिरेवेत्याहुः । व्रीधीधीर्धिति “एषां तदार्था ब्रह्मः ।
केषांचिन्धने तु न ।” इति भीष्मिः ।

ज्ञा भ्रुवबोधने । ३० । जानाति । प्वादीनां ऋत् इति (०।३।८०) ऋत्वत्वमिह नास्ति । दीर्घास्तादेशविधानवलात् । ऋत्त्वे यातो दीर्घो यञीति (०।३।१०१) दीर्घत्वम् । सर्षिपो जानीते । मधुनो जानीते । जज्ञो । ज्ञाता । यज्ञासीत् । जिज्ञाभते । जाज्ञायते । जापयति । ज्ञातिः । ज्ञातम् । सर्षुञ्चः । प्रज्ञानम् । प्राज्ञः । संज्ञा । पथिप्रज्ञः । मनसाज्ञायी ।

वन्ध वन्धने । ३८ । वध्नाति । वधन्ध । वन्धा । भन्तृत्स्यति । वध्नातु । वधान । वध्यात् वधीत । अभान्तृसीत् । विभन्तृसति । वावधते । वन्धयति । वन्धः । वहा । उद्वध् । वदः । अजस्तपरस्मैपदिषु चास्योप-
देशोऽनिट्प्रकरणानुरोधात् । इति परस्मैभाषाः । ज्याप्रभृतय एते परस्मै-
पदिनः । अनुदात्ताः ।

वृड् सथत्तो । ३८ । वृणीते । वणे । वरिता वरीता । वरिष्यते वरी-
ष्यते । वरिषीष्ट वृषीष्ट । अष्टत अवरिष्ट अवरिष्ट । विवरिषते वुवृषते ।
वेधीयते । वर्या । वराकः । व्रातानेमापः । वदात्तः ।

अन्य मोचनहर्षणयोः । ४० । अणुति । अणुते मेखला स्वयमेव ।
अन्यन्य । अन्यन्यतुः श्रेयतुः । अनूयिष्यति । अण्यात् । अण्ययीत् । अण्ययिष्ट
मेखना स्वयमेव । अण्ययिषति । अण्यय्यते । अन्यना । अन्यित्वा अयित्वा ।

मन्य विनोडने । ४१ । मय्नाति । मय्यते । ममन्य । अमन्यीत् । अमन्यि ।
मन्याः । मन्यानो । मन्यतीति भादिपाठात् ।

अन्य पत्य सन्दर्भे । ४२।४३ । पयुति । पयुते मान्ना स्वयमेव । अययिष्ट
मान्ना स्वयमेव । अय्यिः । अय्यमेदाश्च अन्येः पुनः पाठः । अयानि ।

कुन्य संश्लेषे । ४४ । कुयति । कुकन्य । कुयित्वा कुन्यित्वा ।
कुन्या । (12)

मृद सोदे । ४५ । मृडाति । ममदं । मदिंता । मृदित्वा । मदेनम् ।
मृत् ।

मृद् च । ४६ । मृडाति । ममदं । मृदित्वा । मृदतीति तुदादिपाठात् ।

गुध रोपे । ४० । गुध्नाति । गुधित्वा । गुधितम् । गुध्यतीति गणान्तरे ।
 कुप निष्कर्षे । ४८ । कुप्याति । कुपोप । निष्कोपिता निष्कोष्टा ।
 निष्कोपिष्यति निष्कोच्यति । निरकोपीत् निरकुचत् । निचुकोपिपति
 निचुकुचति । निष्कुपितम् । कुप्यति पादः स्वयमेव कुप्यते पादः स्वयमेव ।
 चुभ सञ्चलने । ४९ । चुभ्नाति । चुभ्नीतः । चुभ्नात् । चुभात् ।
 अचोभीत् । चोभते चुभ्यतीति गणान्तरपाठात् ।

चम तुभ हिंसायाम् । ५०।५१ । चम्नाति । प्रणम्नाति । प्रणनाभ ।
 प्रषेभतुः । प्राणम्नात् । तुम्नाति । नभते नभ्यति तोभते तुभ्यतीति गणान्तर-
 पाठात् ।

क्लिशू विवाचने । ५२ । क्लिश्नाति । क्लेशिता क्लेशा । चिक्लेशिपति
 चिक्लिशिपति चिक्लिचति । क्लिशित्वा क्लिष्टा । क्लिशितं क्लिष्टम् । क्लेशः ।
 क्लेश्यम् । क्लिश्यत इति देवादिकस्य ।

अग्र भोजने । ५३ । अग्राति । आग्र । अगिता । अगिष्यति । अग्रात् ।
 अग्रान । अग्रात् । आगोत् । अगिशिपति । अग्राश्र्यते । अनाग्रान् (13) ।
 अगितुम् । अग्रनम् । अग्रन् ।

उभ्रम उच्छे । ५४ । उभ्र्नाति । उभ्रास । उभ्रिता । उभ्रित्वा उभ्रत्वा ।
 उभ्रतः । उदितो वेति (७२।५६) विशेषणार्थमुदितत्वम् । केचिच्चूतपूर्वस्य उभ्रे
 गणपाठमिच्छन्ति । तथाच उभ्रस्त्रातीति रूपम् । ननु उभ्र्नातीति ।

इष चाभोच्छे । ५५ । इष्याति । इषेप । इषिता ।

विष विप्रयोगे । ५६ । विष्याति । विषम् ।

पुप 'पुप स्रेडनमोचनपूरणेषु । ५७ । ५८ । पुप्याति । प्रोपिष्यति ।
 प्रोपित्वा पुपित्वा । पुपितम् । पुप्याति । प्रोपिष्यति । प्रोपित्वा पुपित्वा ।
 पुपितम् । दाडार्थे स्वादिगणे एतौ उदितादुक्ते ।

पुष पुष्टौ । ५९ । पुष्याति । अपोपीत् । पोपिता । पोपतीति भादौ ।
 पुष्यतीति देवादिकस्य ।

सुप स्तोत्रे । ६० । सुखाति । मोपिता । सुसुपिपति । सुपित्वा ।
सुपितम् (14) ।

खच भृतप्रादुभावे । ६१ । खच्नाति । चखाच । खचिता । खच्नातु ।
चखान । खच्यात् । अखचोत् अखाचोत् । खचितम् ।

खव इत्येके । ६२ । खौनाति । चखाव । खविता । खौनातु । खौनीहि ।
अखौनात् । खौनीयात् । (15) खवितम् । खु इति केचित् । खुनाति ।
इति परस्मैभाषा उदात्ताः । इलन्ता एते अन्यादयः परस्मैपदिनः सेटः । (16)

ग्रह उपादाने । ६३ । गृह्णाति गृह्णीते । जयाह जगृहे । जगृह्विष
जगृह्विहे । ग्रहीता । ग्रहीष्यति अग्रहीष्यते । अग्रहीत् अग्रहीट । अग्रहीट्म्
अग्रहीष्वम् अग्रहीष्ट । जिहृषति जिहृषते । जरोगृह्णाते । ग्रहीतुम् ।
गृहीतम् । गृहीतिः । ग्रहः । उद्ग्राहः । ज्योतिषि ग्रहः । जलचरे
ग्राहः । गृहम् । ग्राही । इति विभाषित उदात्तः । अयं स्वरितेदिति-
पृथगस्योपन्यासः । उदिति क्रयादिपरिसमाप्तेः ।

इति सप्तमहोपाध्यायस्योमैत्रेयरचितकृतो

धातुप्रदीपे क्रयादीनां वृत्तिः ॥८॥

अथ चुरादय उच्यन्ते ।

चुर स्तोत्रे । १ । चोरयति । (1) चुरादि पिञ्जन्ताण् पिचषेत्यात्मनेपदं
(१।१।०४) न भवतीत्येके । धातुपारायणे त्वात्मनेपदमुदाहृतम् । चोरयत

(14) कैशरसुसुपितार्थदीपितिरिति रघुकाव्ये । कष सर्षि हृष्ट एति पाहयता स्वर्गं पातीहमी
दसुरिकासि धमेति प्राहुःकले ? पिच्यम् । आदितयेवत (०।१।१६) अकारत्वात्कषसुसुपितार्थत्वादायस
वात्तादिविशेषके । अन्ये तु उपादिषु हृष्टमिति द्रष्टव्यम् इत्याह ।

(15) खौनातीत्यादि कृते (१।१।१८) एकेष्वनूत्तमिति (१।१।१८) उच्यते ।

(16) चखात् पर उट एति धातु मशात् पिठति । ' अथ क्वचित् चेट पेति पठ्यत ' इति तु माधव ।

(१) मन्त्राद्यन्तिकादिना (१।१।२२) आद्ये चुरादिभ्यो दिक्प्रिधानादक्विचचुरादि श्रयात्वात् ।
अन्वितानामाद्यदय एति लोके । एतन्तु मायनिरुहम् । सुविरविमन्दन इत्यस्य विचारे "मापयन्तावर्ती
विचरन्ते सुवर्षिनाया दिग्भूयति । विमन्तस्य दापने प्रपैतनम् ? मन्त्रोपात्मनेपदं मुखा लुपत् प्रत्यगाचरा
इत्यत्र प्रहीत उपपदा भवतीति भवतया विमिष्ट वचनस्य न अन्वितानामन्वितानाम् । अतएव उपादयति
अन्वितानाम् न देवताम् ।

इति । चोरयाञ्चकार चोरयाञ्चके । चोरयिता । चोरयिष्यति चोरयिष्यते ।
 चोरयतु चोरयताम् । अचोरयत् अचोरयत । चोरयेत् चोरयेत । चोर्यात्
 चोरयिषीष्ट । अचूरयत् अचूरयत । चुचोरयिषति चुचोरयिषते । कर्मणि
 चिष्वदिट्पञ्चे तस्यासिद्धत्वात्खिलोपः । चोरयिष्यते चोरिष्यते । चोरिता
 चोरयिता । चोरयिषीष्ट वा चोरिषीष्ट धनं देवदत्तेन । खल्लेभ्यो यङ्नास्तीति
 सूचिसूत्रीत्यत्र (३।१।२२, वा) न्यासकारः । ऋपावतारे तु खिलोपे प्रत्ययोत्-
 पत्तेः प्रागेव कृते सत्येकाच्त्वाद् यङुदाहृतयोचूर्ध्यत इति । चोरः । चौरः
 (२) । चोरणा । चुरेतिच्छत्रादिगणपाठात् सिध्यति ।

चिन्ति स्मृत्याम् । २ । चिन्तयति । चिन्तयाञ्चकार । चिन्ता । चिन्ति-
 पूजिकाधिकुम्बिचर्चयेति (३।१।२०५) अकारप्रत्यये विधातव्ये यदङ्विधाने
 तदगुणाभावात् । तस्मान्मर्थ्यात् कदाचिखिलोपो नास्तीति तत्र चिन्तिये-
 तीयङुदाहरत्तव्यः । एवं पूजिया ।

यत्रि संकोचे । ३ । यन्त्रयति । यन्त्रणा ।

स्फुडि परिहासे । ४ । स्फुण्डयति । स्फुण्डिका ।

लक्ष दर्गनाङ्गनयोः । ५ । लक्षयति । लक्ष्यम् । लक्षणम् । लक्ष्मीः ।
 लक्ष्मीत्यपि केचित् । लक्षणः । स्वरितेत्त्वमस्य केचित् प्रतिपद्यन्ते । लक्षयति
 लक्षयते इति । एवञ्चास्य स्वरितेत्त्वं ज्ञापकं षिवधेति (१।३।०४) चुरादि-
 षिजन्तादात्मनेपदं न भवतीति ।

कुडि अत्रुतभापणे । ६ । कुन्द्रयति । अचुकुन्द्रत् ।

लड उपसेवायाम् । ७ । लाडयति लाडयाञ्चकार ।

मिदि स्नेहने । ८ । मिन्दयति ।

ओल्लङ्घि लुङ्निष्पत्तेः । १. २. १. ओल्लङ्घयति । १. ओल्लङ्घकः । १. ओल्लङ्घ । १.
 ओल्लङ्घितः । (३)

(२) चौर इति पञ्चाष्टम् । चौर इति शब्दादित्यात् मारुंङ्म् ।

(३) क्वचिदुकारादिर्यं इति । लक्षयतीत्यादि । अत्रुलके तु लक्षयति । लक्षकः । लक्षति
 धर्मे । अत्र भाष्यः—“केचिदादितः पठन्ति । तेषां कृते लक्षयति । अपरे तुकारादिं पठन्ति । तस्मात्
 धामन्यपरादाहरतां मेरेयादीनाम्, इत्युपलक्ष्यत्तन्निर्दिष्टता मन्नेषाच्च, सव्यामनमिपतम् ।” इति ।

जल अघवारणे । १० । जल्यति । जलम् ।

पीड अवगाहने । ११ । पीडयति । अपिपीडत् अपिपीडत् । पीडा ।

नट अवस्यन्दने । १२ । चौरस्योन्नाटयति । घनाटयति । (४)

अथ प्रतियत्ने । १३ । आथयति । अथियथत् । (५)

वध संयमने । १४ । बाधयति । अबीवधत् ।

पृ पूरणे । १५ । पारयति । पार्यते । पारयः । पारकः ।

ऊर्ज बलप्राप्तधारणयोः । १६ । ऊर्जयति । और्जिजत् । ऊर्जिजयिपति ।

ऊर्जा । ऊर्जस्वी । ऊर्जितम् । ऊर्कः । ऊर्जा ।

वर्ण चूर्ण प्रेरणे । १७ । १८ । वर्णयति । चूर्णयति । वर्णं गृह्णाति वर्ण-
यति । चूर्णैरवध्वंसयति चूर्णयतीति व्युत्पत्त्यन्तरम् ।

प्रथ प्रख्याने । १८ । प्राथयति । अप्रथत् ।

पृथ प्रक्षेपे । २० । पर्थयति । अपीपृथत् अपपर्थत् ।

पम्ब सम्बन्धे । २१ । सम्बयति । सम्बयाञ्चकार । अससम्बत् ।

शम्ब च । २२ । शम्बयति । शम्बलम् ।

भक्ष अदने । २३ । भक्षयति । भक्षयाञ्चकार । अबभक्षत् ।

कुट छेदनभर्त्सनयोः । २४ । कुट्टयति भासम् । कुट्टकः । पाकन्
कुटाकः । कुटाकी । कुट्टः । कौट्टिकः । कुट्टनम् । कुट्टिमम् ।

* पुट्ट पुट्ट अल्पोभावे । २५ । २६ । पुट्टयति । चुट्टयति ।

अट्ट पुट्ट अनादरे । अट्टयति । अट्टिटत् । अट्टिटयिपति । सुट्टयति ।
सुट्टयाञ्चकार । असुपुट्टत् । सुपुट्टयिपति ।

लुण्ठ स्त्रोत्रे । २७ । लुण्ठयति । पाकन् लुण्ठकः । लुण्ठाकी ।

गृह्ण गृह्ण संस्कारनाकोः । २८ । गृह्णयति । गृह्णाति ।

गृह्णति इत्येके । ३० । गृह्णयति ।

(४) अथ न अपिपीडत् ।

(५) अरोजितने अथ प्रयत्ने इति । भावश्चाह "अथ प्रख्याल इति मैत्रेय" इति । अर्थात् पुस्तकेषु तु
एतद्व्यभि । धरन्तु अर्थात् अथ प्रतिपत्त इति पाठी लभन्ते ।

तुजि पिजि हिमावनादाननिकेतनेषु । ३१।३२ । तुञ्जयति । पिञ्च
यति । एतौ षटादिदण्डके गणान्तरेऽपि षष्ठिर्भौ ।

पिञ्च गर्तो । ३३ । पेसयति ।

यान्त्व सामप्रयोगे । ३४ । मान्त्वयति । असमान्त्वत् । मियान्त्वयिषति ।

श्वक्त् वक्त् परिभाषणे । ३५।३६ । श्वक्त्वयति । वक्त्वयति ।

ष्णिह् स्नेहने । ३७ । स्नेहयति । अस्निष्णिहत् । मिय्स्नेहयिषति ।

स्मिष्ट अनादरे । ३८ । स्मोटयति ।

स्मिड् इत्येके । ३९ । स्माययति । (6)

श्लिष आलिङ्गने । ४० । श्लेषयति ।

पयि गतो । ४१ । पत्ययति ।

पिच्छ कुट्टने । ४२ । पिच्छयति ।

छदि सवरणे । ४३ । छन्दयति ।

अण दाने । ४४ । आणयति । विद्याणय । विद्याणनम् । अणयतीति

हेतुमण्डिष् (7) ।

तड आघाते । ४५ । ताडयति । अतीतडत् । ताडित । तडित् ।

खड खडि कडि भेदने । ४६।४८ । खाडयति । खण्डयति । कण्डयति ।

कुडि रचणे । ४९ । कुण्डयति । कुण्डम् ।

गुडि घेष्टने । ५० । गुण्डयति ।

वटि विभाजने । ५१ । वण्डयति । वटि विभजन इति भ्वादौ षण्णने ।

ततो हेतुव्यापारे णिचि विभाजनेऽप्ये वण्डयतीति सिध्यतीति । किन्त्वसौ
वर्षेभिर्माये क्रियाफले आत्मनेपदी । अनेन पुनस्तत्रापि वण्डयतीति
परस्मैपदे स्यात् । अन्ये तु पुनर्वचित्रार्थमस्योपादानमिच्छन्ति ।

चडि कोपे । ५२ । चण्डयति । चण्ड ।

मडि भूपायाम इपे च । ५३ । मण्डयति । मण्डना । मण्डन ।

मण्डयन्त् ।

(6) चपुसक वि इत्येके स्माययति । भाष्येऽपि इति न्तव इति ।

(7) धातुप्रदीपेऽपि ।

भडि कत्याणे । ५४ । भण्डयति । भण्डयाञ्चकार ।

छर्द्द यमने । ५५ । छर्दयति । प्रच्छर्दिका ।

पुस्त दुस्त आदरानदरयोः । ५६।५७ । पुस्तयति । पुस्तकम् । वुस्तयति ।

चुद सञ्चोदने । ५८ । चोदयति । चोदयामास । चोदयम् ।

नक्त धक्त भाशने । ५९।६० । नक्तयति । प्रनक्तयामास । धक्त यति ।

चक्त चुक्त व्ययने । ६१।६२ । चक्तयति । चकनम् । चुक्तयति ।

ञाल शौचकर्मणि । ६३ । चालयति वस्तम् । प्रचालयाञ्चकार । चालः ।

चवचालः ।

तल प्रतिष्ठाकरणे । ६४ । तालयति । तालम् । तलमित्यपि भवति ।

चुरादिणिचो यथाभिधानमनित्यत्वात् । तत्र ह्युपिरविशब्दन इति विशब्दने प्रतिषेधमेव ज्ञापकं सामान्य मिच्छन्ति । (४)

तुल उन्माने । ६५ । तोलयति । तोलयामास । पिचोऽनित्यत्वात् तुला ।

तुलां करोति तुलयति । (९)

दुल उत्क्षेपे । ६६ । दोलयति । दोला । दुलिः । दौलेयः ।

पुल मङ्गले । ६७ । पौलयति । पौलकम् ।

चुल समुच्छ्राये । ६८ । चोलयति । चोलः ।

मूल रोहणे । ६९ । मूलयति । मूलम् । मूलकम् ।

कल पिल श्वेपे । ७०।७१ । कालयति । कालः । पिलयति । पिलः ।

विन भेदने । ७२ । वेलयति ।

तिल सेचन । ७३ । तैलयति ।

बल भृतौ । ७४ । बालयति । बालः । बाला । (१०)

पल रक्षणे । ७५ । पालयति ।

(४) एतेन विचित्रावेदिचि भेदेवेवते तलशब्दः । अन्ये तु मेषापूर्वकनिधेरित्यन्तादवडाभावेऽपि लक्ष्मिति स्पन्द्यादर्शनम् ।

(९) अतश्चरे तुल्याप्येति निर्देशात् - (१।१।७५) निपातनिःडि पिच्छकं तुलेयात् । विचित्रावे प्रमाणाभावात् ।

(१०) एतदुल्लेखोपल भृतौ । अलवर्गोति पाठान्तरम् । तदेव भाषात्रयाद्यवधिप्रकृतम् ।

लूष हिंसायाम् । ७६ । लूपयति । लूपकः ।

शूर्पं मानि । ७७ । शूर्पयति । शूर्पः ।

चुट च्छेदने । ७८ । चोटयति ।

सुट सञ्चूर्णने । ७९ । मोटयति । मोटनम् ।

पसि नाशने । ८० । पंसयति परम् । परिपंसनम् । पासुः । पांसुरः ।

व्रज मार्गसंस्कारयोः । ८१ । गतो च । व्राजयति । (11)

चपि गत्वाम् । ८२ । चम्पयति । चम्पयामास । चम्पः ।

चपि चान्त्याम् । ८३ । चम्पयति ।

चञ्जि कञ्चञ्जीवने । ८४ । चञ्जयति । चञ्जयामास ।

श्चर्त्तं गत्वाम् । ८५ । श्चर्त्तयति । श्चर्त्तयाश्चकार । श्चर्त्तयामास ।

ञप मिच । ८६ । ञपयति । जिञ्जपयिषति ञीषति । ञमः ञपितः ।

ञापने मारणादिषु चाभिधानमस्यैव । तत्र घटादित्वात् सिध्यति । कर्त्तमि-
प्रायेऽपि क्रियाफलं परस्मैपदार्थं तत्राप्यस्य हस्तिरिच्यते । (12)

यम च परिवेषणे । ८७ । चकारेण मिदित्यनुक्तश्चते । यमयति ।
यमयाश्चकार ।

चप कस्कने । ८८ । अत्रापि मिदिति वर्त्तते । चपयति ।

बल प्राणने । ८९ । मिदित्येव । बसयति ।

(1) नान्ये मितोऽहेतोः । (13) ञपादि धातुभ्योऽन्ये चौरादिका अहेतो
णिचि स्तार्थिके णिचि मितो न भवन्ति । तेन यमशमिप्रभृतिषु मित्वाभावं
ञपादिभिन्नेषु चौरादिभेदपूषदगंयिष्यते ।

घट्ट चलने । ९० । घट्टयति । घट्टना ।

खट्ट संवरणे । ९१ । खट्टयति । अचखट्टम् ।

(11) उभुचके व्रज मार्ग संस्कारयोः । वाजयति । मार्गयति इति पाठः । गडुभक्ति व्रज मार्ग
संस्कारयोः । वाजयति अत्रोपगदिति पाठः । उभुचके वाजयति अदीव्रजइति ।

(12) वा वाक्नेत्यत्र (७ १२२) ञम इति निपातक अर्पितिति निदायां शिरोत्थन (१७११९) कोटपद
मन्त्रयोश्चत्वात् इह ञमः अर्पित इति मन्त्रेष्वीदाहरणस्य मन्त्रमनमुक्तमिति नापदः ।

(13) मन्त्रजिनिदिश मन्त्रयाम् । पदवाच मन्त्रयामि १४ मन्त्रयामि ।

पट् स्फुटं चुवि हिंसायाम् । ८२ ८४ । सृष्टयति । सिपट्टयिषति ।
स्फोटयति । चुम्बयति । चुम्बीत्येके । चुम्बयति ।

पूल संघाते । पूलयति । ८५ । (14)

पुंस अभिवर्धने । ८६ । पुंमयति । पुंसयामास ।

पुस्त संघाते । ८७ । पुस्तयति । पुस्तकम् ।

टकि वन्धने । ८८ । टह्वयति । टह्वः ।

धूस कान्तिकरणे । ८९ । धूसयति । धूसयामास । धूसरः । धूप
इत्येके । धूपयति ।

कीट वन्धने । १०० । कीटयति । कीटः ।

चूर्ण संकोचने । १०१ । चूर्णयति ।

पूज पूजायाम् । १०२ । पूजयति । अपूपुजत् । पूजा । पूगः ।

अर्कं म्हावने । १०३ । अर्कयति । अर्कः ।

शुठ आनखे । १०४ । शोठयति । शोठः ।

शुठि शोषणे । १०५ । शुण्ठयति ।

जुह्व प्रेरणे । १०६ । जोह्वयति । जोह्वितम् ।

गज मार्जं शब्दे । १०७ १०८ । गर्जयति । मार्जयति । (15)

घृ संप्रस्त्रवणे । १०९ । घारयति । घारयामास ।

पचि विस्तारे वचने । ११० । पचयति । प्रपचः । पट्ट इति
भीषादिकस्य पञ्चतः ।

तेज निगाने । १११ । तेजयति । तेजसम् ।

कृत संगर्धने । ११२ । कीर्त्तयति । अचीकृतत् अचिकीर्त्तत् । अच-
कीर्त्तदिति तु धातुपारायणम् । कीर्त्तिः । कीर्त्तनम् । कीर्त्तनेति युजपि
कान्नापेरिष्यते ।

(14) चणान् प्राक् वधञ्च वपुसश्चिञ्च म्भ (प) उक्तवर्ग (उत्प्रेष) । आनयति (धीनयति) अय (अय-
सेप) । आनयति (आनयति) । दिव्यापयामास । आन इति पठितम् । मापयन्नाश्च एतान् भवेत्पदद
न पठन्तीति ।

(15) इत्युत्प्रेषणं रजं मार्जं रजं इति म उच्यतेति पठ ।

गूर लघ्यमने । १५५ । गूरयते । गूरणा ।

ग्रम लघ् आलोचने । १५६।१५७। ग्रामयते । अशीगमत । लघयते
प्रललघत । आलोचनादन्यत्र लघयतीति परस्मैपदमेव ।

कुक्ष भवक्षेपने । १५८ । कुक्षयते । अकुक्षयत । अक्षुकुक्षत । कुक्षा ।

भक्ष आमण्डने । १५९ । मालयते । उद्भालयत ।

कूट अप्रमादे । १६० । कूटयते । कुट प्रतापन इत्येके । कोटयते । अन्यत्र
कोटयति ।

कृत छेदने । १६१ । व्रीटयते ।

वन्चु प्रलभने । १६२ । वञ्चयते । अवञ्चत । वञ्चना । वञ्चतीति
भ्रादिपाठात् ।

वृषु शक्तिध्वम्भे । १६३ । वर्षयते । अववर्षत । अवोवृषत । वर्षणा ।
अन्यत्र वर्षतीति ।

मद लक्षिधोगे । १६४ । मादयते । अन्यत्र मायति ।

दिवु परिक्रूजने । १६५ । देवयते परिदेवकः । अन्यत्र दीव्यतीति । वक्षु-
प्रभृतिमुदितं पठन्ति । स एवायं धातुरर्थान्तरे चुरादिरिलेखबोधनार्थम् । (20)

गृ विज्ञाने । १६६ । गारयते । अन्यत्र गिरति । गृणातीति ।

विद वेदनास्थाननिवासेषु । वेदयते । १६७ । निवेदयाश्चके । अन्यत्र
वेत्ति वेद । विद्यते । विन्दते विन्दति । विन्दे । (21)

मन स्तम्भे । १६८ । मानयते । अन्यत्र मन्यते । महति ।

यु जुगुप्सायाम् । १६९ । यावयते । अन्यत्र यीति । युनाति ।

कुक्ष कुक्षयने । १७० । कुक्षितक्षयनेऽस्य वृत्तिरिष्यते । कुक्षयते ।
कुक्षयितः । अकुक्षयत । अक्षुकुक्षत । अकुक्षयितः । कुक्षयितः । कुक्षकः ।
कुक्षयतेः क्तिप् । कूः । कुक्षी । कुक्षः । (2) कुक्ष नाम्नो वेति । कुक्षयत

(20) अतो जेपेयसते उदितं प्रथमिज्ञानार्थम् । न विषो विदुष्यार्थे भवति । इत्यनियतापरमं
तत्र कश्चिदिति भावः ।

(21) "सत्तायां विद्यते ज्ञाने वेत्ति विन्दे विचारणे ।

विन्दते विन्दति प्राचीं गार्भं, क्षुक्, क्त्वेतिदं कर्मान् ४ १३ इति ।

चित सञ्चेतने । १२४ । चेतयते । चेतयमानः । चेतयामास । चिचेतयिषते ।
दधि दंशने । १३५ । दंशयति । (18)

दक्षि दर्शनदिंसयोः । १३६ । दंसयते । दंसितम् ।

डष डिष संघाति । १३७।१३८ । डापयति । डेषयति ।

तत्रि कुटुम्बवारणे । १३९ । तन्त्रयति । तन्त्रम् । स्वतन्त्रः ।

मत्रि गुप्तभाषणे । १४० । मन्त्रयति । अमन्त्रयत । अममन्त्रत । मन्त्रः ।

स्वय ग्रहणक्षेपणयोः । १४१ । स्वाशयति । अन्वय स्वाशति स्वाशते ।

तर्जं भर्त्सं सन्तर्जने । १४२।१४३ । तर्जयते । तर्जना । तर्जतीति

भ्वादिषाठात् । भर्त्सयते । भर्त्सना ।

बन्तु गन्ध अर्दने । १४४।१४५ । अर्दने गतो हिंसायां याचने वेत्त्यर्थः ।

वस्ययते । वस्यतः । गन्धयते । गन्धः । गन्धकम् ।

हिष्क हिंसायाम् । १४६ । हिष्कयते । हिष्कितम् ।

निष्क परिमाणे । १४७ । निष्कयते । प्रणिष्कयते । निष्कः ।

लल ल्लेसायाम् । १४८ । लालयति । लालना ।

कूष संकीचने । १४९ । कूषयते । कूषिः ।

तूष पूरणे । १५० । तूषयते । तूषः । तूषीरः ।

भ्रूष आगंसायाम् । १५१ । भ्रूषयते । भ्रूषयाश्चक्रे । भ्रूषः । भ्रूषडा ।

भ्रूषहत्या ।

शठ श्लाघायाम् । १५२ । शाठयते । शाठना ।

यक्ष पूजायाम् । १५३ । यक्षयते । यक्षः ।

स्यम वितर्के । १५४ । स्यामयते । न्यासकत् तु स्य(श्ल)ल वितर्क इति
नाचाथैराजर्त्विक्संयुक्तज्ञात्याख्येभ्य इति (६।२।१२३) स्वरसूत्रे स्या (श्ला)
लसंप्रतिपत्त्यर्थं पठितवान् । (19)

(18) अत्रन्तर यमपुञ्जकयोः अर्दं हिंसि हिंसायाम् । अर्दयते । हिंसयते इति इत्यने । ततो दस
इति तत्र पाठः । दक्षि दाशयते । दक्षिणुमिति शोदाशब्दं दशम् ।

(19) स्या (श्ल) ल पुत्र इति । ल (श्ल)ल वितर्क इत्यध्यायपरिचिन्तयान् यथाशब्दं । तेन स्या (श्ल)
लसंप्रतिपत्त्यर्थं इति हि तत्र लकारवाच्यम् ।

मूर उद्यमने । १५५ । गूरयते । गूरा ।

शम लक्ष आलोचने । १५६।१५७। शमयते । अशमीगमत । लक्षयते
अलक्षयते । आलोचनादन्यत्र लक्षयतीति परस्मैपदमेव ।

कुक्ष भवक्षेपने । १५८ । कुक्षयते । अकुक्षयत । अपुकुक्षत । कुक्षा ।

भल आमण्डने । १५९ । भालयते । उद्भालयत ।

कूट अप्रमादे । १६० । कूटयते । कूट प्रतापन इत्येके । कोटयते । अन्यत्र
कोटयति ।

वृट च्छेदने । १६१ । वोटयते ।

वन्तु प्रलम्बने । १६२ । वक्षयते । अववक्षत । वक्षना । वक्षतीति
भादिपाठान् ।

वृषु शक्तिसम्बन्धे । १६३ । वर्षयते । अववर्षत । अवोवृषत । वर्षणा ।
अन्यत्र वर्षतीति ।

मद तप्तियोगे । १६४ । मादयते । अन्यत्र मानयति ।

दिवु परिकूजने । १६५ । देवयते परित्देवकः । अन्यत्र दीव्यतीति । वस्तु-
प्रभृतिमुदितं पठन्ति । स एवायं धातुरर्थान्तरं चुरादिरित्येवंबोधनार्थम् । (20)

गृ विज्ञाने । १६६ । गारयते । अन्यत्र गिरति । गृणातीति ।

विद वेदनाख्याननिवासेषु । वेदयते । १६७ । निवेदयाञ्छके । अन्यत्र
वेत्ति वेद । विद्यते । विन्दते विन्दति । विन्दे । (21)

मन स्तम्भे । १६८ । मानयते । अन्यत्र मन्यते । मनुते ।

यु जुगुप्सायाम् । १६९ । यावयते । अन्यत्र यीति । युनाति ।

कुक्ष कुक्षयने । १७० । कुक्षयति । कुक्षयति । कुक्षयते ।
कुक्षयिता । अकुक्षयत । अपुकुक्षत । पुकुक्षयिषते । कुक्षयितः । कुक्षकः ।
कुक्षयतेः क्तिप् । कूः । कुष्मी । कुष्मः । (2) कुष्म नाम्नो वेति । कुक्षयत

(20) अतो नैवेद्यमते उदितं प्रवभिशानार्थम् । न विभो विक्रमाय भवति । प्रवभिश/मावनेत्र
तस्य कान्तिति भावः ।

(21) "मत्पादां विद्यते ज्ञाने वेति विन्दे विचारणे ।

विन्दते विन्दति प्राप्ती कर्त्तुं सुखं अन्व भविष्ये कर्त्तव्यं १६३ इति ।

इति कुम्भ इति प्रातिपदिकाहा सिद्धमित्यर्थः । कुम्भ इत्यस्मात् प्रातिपदिकात्
 तत्करोतीति षिञ्चिधेयः । इत्थं षिचि सिद्धे इह त्वात्मनेपदार्थं पठ्यते ।
 न च कुम्भ इति प्रातिपदिकं दृष्टमित्याह कुम्भमिति दृष्टमेव । (22) केचित् पुनः
 कुपूर्वस्य अयतेः कुम्भयत इति सिद्धे कुम्भधानुं प्रत्यावचते । तान् प्रत्युक्तं
 कुम्भयतिरकारित इति । कारित इति षिच, पूर्वाचार्यसंज्ञा । कुम्भयति
 रकारित इति चेदप्यन्तः अयतिरिति चेदिहापि स्यादित्यर्थः । कोर्नित्य-
 समासत्वात् । अयुक्तमिदम् । अमन्ता चि निपाताः । कुशब्दोऽपि निपातो
 मित्यसमासविषयः प्रयुज्यते । ततोऽस्य तिङन्तसन्निकर्षे प्रयोगो न स्यात् (23) ।
 उपसर्गयोगे च । (24) तर्हि कोः प्रागुपसर्गयोग इत्यते । लिङ्गादिप्रत्यये
 इहागमे द्विर्बचने गुणे भेद उदाहृत एव । (25) अतः कुम्भधातोः कारित
 एव कर्त्तव्यः । (26) षिञ्चि कर्त्तव्य इत्यर्थः ।

चितिप्रभृतय एते आत्मनेपदिनः । अथ आ गणान्ताद् धातून्तूद्य
 पुनर्द्वितीयं परस्मैपदिप्रकरणमधुनोच्यते । येषुपि गणान्तरे साक्षात् दृश्यन्ते
 तेऽपि शब्दिकरणस्य भादेराकृतिगणत्वात् तत्र वेदितव्याः ।

चर्चं अध्ययने । १०१ । चर्चयति । चर्चा । अन्यत्र चर्चति ।

बुद्ध भाषणे । १०२ । बुद्ध्यति । अन्यत्र बुक्ति ।

शब्द शब्दक्रियायाम् । १०३ । शब्दयति । भाषणेऽपि शब्दविशेषेऽस्य
 वृत्तिं अरन्ति । शब्दायते । शब्दायमान् इति तु शब्दं करोतीति व्युत्पत्त्या ।
 उपसर्गादाविष्कारे । प्रशब्दयति । विशब्दयति ।

(22) कुम्भान् अयतेरन्वेषि दृश्यत इति (१११।१०१) उपसर्गे कुम्भमिदमिति समासेन (१११।१०२)
 कुम्भशब्द इति भावः ।

(23) कुम्भमिदम इत्यत्र (१११।१०२) चितिकृति (१११।१०३) सम्भ्रान्त समासः । अतो नैकपद्यम् ।

(24) ते प्राग् धातोर्निति (१११।१०३) कुम्भयत इति स्यात् । एवञ्च कुम्भयायत इत्याम् न स्यात् ।
 चर्च च को पर. स्यात् कुम्भयत इति ।

(25) कुम्भयतिवत् इत्यत्र कोर्नित् न स्यादित्य कुम्भयित्वादाविष्कारेण कुम्भयक इत्यादिबहुवचन
 मभ्यः । तेन कारितएव ।

(26) कुम्भधातोः कुम्भधातुत्वाभावात् । कुम्भ इति प्रातिपदिकात् कारितेन षिञ्चिधेयस्य धात्वर्थः (तत्
 कर्त्तव्येति) कुम्भयते इति विकल्पः सम्भव इत्याशयः ।

आङ् क्रन्द सातत्ये । १८६ । आङः परः क्रन्दः सातत्ये षिचमुत्पादयति ।
आक्रन्दयति । आक्रन्दः । आक्रन्दः । आक्रन्दतीत्यन्यत्र ।

लस गिह्ययोगे । १८७ । लासयति । अन्यत्र लसति । (२९)

तसि भूप अलहारी । १८८ । अवतंसयति वतंसयति । अवतंसः
वतंसः । भूपयति । अत्रभूपत् । भूपयते रथ्या स्वयमेव । अन्यत्र भूपति ।
मोच असने । १८९ । असनं छेपः । मोचयति गरान् । मोचयति
असम् ।

अर्ह पूजायाम् । १९० । अर्हयति । अर्हणा । अन्यत्रार्हति ।

ज्ञा नियोजने । १९१ । आज्ञापयति । अन्यत्र जानाति ।

भज विद्याणने । १९२ । भाजयति । भाजः । भाजा भाजी । अन्यत्र
भजति भजते ।

श्रु प्रसङ्गे । १९३ । श्रुयति । अन्यत्र श्रुते ।

यत निकारोपस्कारयोः । १९४ । यातयति । यातना । अन्यत्र यतते ।
निरश्च धान्यधनयोः । निर्यातयति । प्रतिदाने पूर्ववदुदाहृतम् ।

वस स्नेहनच्छेदापहरणेपु । १९५ । वासयति । वासना । अपहरणे च ।
प्रवासयत्यपराधिनन् । अन्यत्र वसति ।

चर संशये । १९६ । विचारयति । विचारणा । अन्यत्र चरति ।

च्यु हसने । १९७ । च्यावयति । अन्यत्र च्यवते ।

भुवोऽवकल्कने । १९८ । अवकल्कनं पीडनम् । भावयति ब्राह्मणान् तपः ।

कृप च । २०० । कल्पयति । अन्यत्र कल्पते ।

रक लक आस्त्रादने । २०१ । २०२ । राकयति । लाकयति । रघ लम
द्रव्येके । राघयति लागयति ।

अशु विमेषणे । २०३ । अक्षयति । अन्यत्राक्षति ।

लिगि चिचीकरणे । २०४ । लिङ्गयति । अन्यत्र लिङ्गति ।

मुद संसर्गे । २०५ । मोदयति सङ्गान् हृतेन । अन्यत्र मोदते ।

वस धारणे । २०६ । वासयति मृगान् । अत्र वारणे धारणशब्दः ।
अन्यत्र वसति । वसति ।

वभ्रस वञ्छे । २०७ । व्रासयति । पूर्वं एवायं धातुरिह पठ्यते । तीनाय
मुदिदिति ।

मुच प्रमोचने । २०८ । मोचयति । अन्यत्र मुचति मुचते ।

(४) आ स्वदः सकर्मकात् । स्वद आस्वादन इति ब्रह्मति । आ एतस्मात्
सम्भक्तिकर्मकादेव णिञ् भवतीति मन्तव्यम् । असम्भावितकर्मत्वे तु व्याहृतिः ।
आङ्पूर्वात् स्वद एव सकर्मकादित्येके ।

यस ग्रहणे । २०९ । यासयति फलम् । अन्यत्र ग्रसते ।

पुष धारणे । २१० । पोषयत्याभरणम् । अन्यत्र पोषति । पुष्यति ।
पुष्यति ।

दल विदारणे । २११ । दालयति । उद्दालः । अन्यत्र दनति ।

पट पुट लट लुट लुजि पिजि सिजि लुजि भजि भुजि लघि प्रसि पिसि
दसि कुसि कुषि दसि घट घटि हृष्टि वर्षे वल्घ गुप धूप विच्छ चीव पुय
लोषु लोक्त श्वद कुप तर्कं हत हृष्ट भाषार्थाः । २१२।२४५ । पाटयति अन्यत्र
पटति । पोटयति । अन्यत्र पोटति । लाटयति । लोटयति । अन्यत्र लुटति
लोटति । लुञ्जयति । अन्यत्र लुञ्जति । पिञ्जयति । अन्यत्र पिङ्क्ते । सिञ्जयति ।
लुञ्जयति । मञ्जयति । अन्यत्र मनक्ति । भुञ्जयति । लङ्गयति । अन्यत्र
लङ्गते लङ्गति । लंसयति । लंसनः । पिसयति । दंसयति । अन्यत्र दसति ।
कुंसयति । कुंसः । भूकुंसः भुकुंसः भ्रकुंसः । कुणयति । दसयति ।
घाटयति । अयं सङ्घातिऽपि । अत पुनर्घटि' पठ्यते । अयमेदात् । अन्यत्र
घटने घटयति । घण्टयति । घण्टा । हंशयति । हंश्या । वर्षेयति । अन्यत्र
वर्षते । वल्हयति । अन्यत्र वल्हते । गोपयति । अन्यत्र गोपायति ।
धूपयति । अन्यत्र धूपायति । विच्छयति । अन्यत्र विच्छायति । चीवयति ।
अन्यत्र चीवते । पोषयति । अपूपयत् । अन्यत्र पुष्यति । लोषयति ।
अनुलोषत् । अन्यत्र लोषते । स्तीकयति । अन्यत्र स्तीकते । नाटयति ।
अन्यत्र नटति । कोपयति । अन्यत्र कुप्यति । तर्कयति । ऊर्षेऽप्ययमधीयते ।

वर्षयति । अवीहृतत् अववर्षत् । अन्यत्र वर्षति । वर्षयति । अवीहृतत् अव-
वर्षत् । अन्यत्र वर्षति । भासार्था इत्येके । भासार्था दोमार्थाः । तेष्वत्रेत्येके ।

पूरी थाप्यायने । २४६ । पूरयति । अन्यत्र पूर्यते ।

रुज हिंसायाम् । २४७ । रोजयति । अन्यत्र रुजति ।

ष्वद भासादने । २४८ । भासादयति यवागूम् । अस्मिष्वदत् । इति
स्वदादिः ।

(5) प्राष्टयाहा । धृषु प्रसहन इति वक्ष्यति । एतस्मात् प्राग् वा
षिज्भवतीति मन्तव्यम् । पुरादिस्वान्नित्यं प्राप्तस्य षिचो विकल्पः क्रियते ।
युजादिभ्यो ऽत्रापि क्वचिद् यथाभिधानं विकल्प इत्यने ज्ञापककरणादि-
सुक्तम् ।

युज पृच संयमने । २४९।२५० । योजयति योजति । अन्यत्र युनक्ति ।
पर्चयति पर्चति । अन्यत्र पृणक्ति ।

अर्च पूजायाम् । २५१ । अर्चयति अर्चति । युजादिषु जिता तावत्
कर्त्तृभिर्प्राये क्रियाफले आत्मनेपदिवम् । केवलानामध्यर्षिक्यर्हि शुभश्च्यदि
सृष्टीणा स्वरितेत्त्वं मन्यन्ते । तेनार्चते इत्यपि भवति । अत्र च भ्यादावर्च
पूजायामिति लिङ्गमुक्तम् । अन्यत्रार्चति ।

पह मर्षणे । २५२ । साहयति सहति । “स एवायं नागः सहति
कलभेभ्यः परिभवम् ।” सहति प्रतिभटम् । “ततः श्रोदसहन् सर्वे ।”
अन्यत्र सहते ।

ईर चेषे । २५३ । ईरयति ईरति । अन्यत्र ईरते ।

ली द्रवीकरणे । २५४ । विलापयति विलीनयति विलापयति
लयति (30) । अन्यत्र लीयते लिनाति ।

वर्जनी वर्जने । २५५ । वर्जयति वर्जति । वर्जितम् । अन्यत्र सङ्गते ।
वृणक्ति ।

(30) अत्र भाष्ये ‘विभाषा लीयतेरित्याश्रयिकस्य (६।१।६१) मत्स्यापोक्तम् मैत्रयी लीलीनुग सुक्ता
वित्याश्रयणे (७।१।६६) लुकी विकल्पमाहूर्त्तं भीदानकार । अत्राद्ये तु लुक् तदमाने वृहदायी य ।
नदयुक्तम् । ‘आल लीनाति लीयत्येवैका निहोण इति अ एवं उक्तव्यादसत्त्वाभावात् ।’ इति ।

हृष् भावरणे । २५६ । वारयति वरति वरते । अन्यत्र वृषोति । वृषते ।
 जृ वयोज्ञानौ । २५७ । जारयति जरति । अन्यत्र जीर्यति जृषाति ।
 रिच वियोजनसंपर्चनयोः । २५८ । रेचयति रेचति । अन्यत्र रिङ्क्ते
 रिञ्चति ।

श्रिष असर्वांपयोगे । २५९ । श्रेषयति श्रिषति । पर्यशेषयत् पर्यशेषत् ।
 अन्यत्र श्रिषति । विपूर्वोऽतिशये । विशेषयति विशेषति । विशेष्यते ।
 तप दाहे । २६० । तापयति तपति । तपते । अन्यत्र तप्यते तपतीति ।
 तप तप्तौ । २६१ । तर्पयति तर्पति । अततर्पत् अतीतपत् । तपितम् ।
 अन्यत्र तप्यति तप्योति ।

हृदी सन्दीपने । २६२ । हृदयति हृदति । हृदिषति । कृतादि-
 साङ्गचर्यादिङ्क्विकल्पं नास्य मन्यन्ते (३१) । कृष्णः । कृगवान् । अन्यत्र
 चृषन्ति चृन्ते ।

दृभी भवे । २६३ । दम्भयति दम्भति । दृष्यम् । अन्यत्र दृष्यतीति ।
 दृभ संदर्भे । २६४ । पूर्ववदुदाहरणम् । दृभितमिति विशेषः ।
 श्य मोक्षणे । २६५ । श्यायति श्यति ।
 मी गतो । २६६ । माययति मयति । मेता । अधीरादिकेः साङ्गचर्यान्
 भिमिषति । अन्यत्र मीनाति ।

ग्रन्थ बन्धने । २६७ । ग्रन्थयति ग्रन्थति । अन्यत्र ययाति । (३२)
 क्रय हिंसायाम् । २६८ । चौरस्थोत्क्राययति । क्रयति क्रयते । अन्यत्र
 क्रथयति ।

शीक मर्षणे । २६९ । शीकयति शीकति । अन्यत्र शीकते ।
 चीक च । २७० । चीकयति चीकति । चीका ।
 अर्दं हिसि हिंसायाम् । २७१ । २७२ । अर्दयति अर्दति अर्दते ।
 आर्दिदद् । आर्दीत् । आर्दिदिपति । हिंस्रयति हिंस्रति । अन्यत्र हिनस्ति ।

(३१) रीतादिकलोरेङ्क्विकल्पः । अतएव तं निहायानिदुर्गदीदिन् पश्यते ।

(३२) उग्रस्तरेऽयं यव चमने आशयति अशतीति इत्यने । एतन्निरिहायमाद इति प्रतिपत्तिः ।

साधनोपपादुःशो भद्रोभियते चान् दम्य चमन इत्यसि ।

आहः पद पद्यर्थे । (33) २०३ । आसादयति आसीदति । आसता ।
आसात्सीत् । अन्यत्र सीदति । असदत् ।

शुभ्य ग्रीचकर्मणि । २०४ । शुभ्यति शुभ्यति शुभ्यते । शुभितम् । अन्यत्र
शुभति ।

हृद अपवारणे । २०५ । ह्वादयति ह्वदति ह्वदति । उर्यह्वदः । ह्ववः ।
ह्ववम् । ह्वावः । ह्वदिः । ह्वन्न । ह्वादिः ।

जुप परितर्पणे । जोषयति जोषति । अन्यत्र जुपति । २०६ ।

धूञ् कम्पने । २०७ । धावयति धवति धवते । अन्यत्र धुनाति धुनीति ।
धूनीति । (34)

ग्रीञ् तर्पणे । २०८ । प्राययति प्रयति प्रयति । त्रिच्वफलं केवले
चरितार्थम् इति ख्यन्तात् परस्मैपदमेव ।

ग्रन्थ ग्रन्थ सन्दर्भे । २०९ । २८० । ग्रन्थयति ग्रन्थति । अन्यत्र ग्रथ्नाति
ग्रन्थते । ग्रन्थयति ग्रन्थति । अन्यत्र ग्रन्थते ग्रन्थति ।

आप् लम्पने । २८१ । आपयति आपति । आपत् । असत्रापोति (35)
तनु अङ्गीपकरणयोः । २८२ । तानयति तनति । तनित्वा तन्त्वा ।

नितान्तम् । अन्यत्र तनोति तनुते । ततः । उपसर्गाच्च दैर्घ्ये । आतानयति
आतनति । वितानयति वितनति । अन्यत्र आतनोति । वितनोति ।

वद सन्देहने । २८३ । वादयति वदते वदति । अन्यत्र वदति ।

मान पूजाधाम् । २८४ । मानयति । मानति । अन्यत्र सीमांशते ।
इति परस्मैभाषा उदासोतः ।

भू प्राणावात्मनेपदी । २८५ । आकुञ्जादात्तानेपदीति प्रकरणे भू

(33) पद्यर्थे इति ।

(31) "धूनीति चम्पकवृत्तानि धुनीत्यशौके धृतं धुनति धुति स्फुटितातिसुक्तम् । वायुविधुनयति
चम्पकपुष्परेषु यन् कान्ते भवति चन्दनपत्ररीष ॥ १ ॥" इति अङ्गिरसख्यम् । अण आदी क्त्वादी
उदादी आदी च । आदी क्त्वादी च ।

(35) अत्र साधव — "नैवेद्येषामपगत इत्यात्मनेपदमपि दर्शितम् । अन्ये तु नैतन् सूचयन्ति" इति ।
पदपरिग्रहप्रसङ्गे नैतन्नास्ति ।

प्राप्ताविति वक्तव्ये आकम्पयतीति वचनं केवलाश्विजन्ताज्ञात्मनेपदं यथा स्यात् ।
भाषयते भवने । सूर्योद्गमनं सम्भाषयते । इत्यभूतः । अन्यत्र भवति । (36)

वक्ष भाषये । २८६ । वाषयति वषति । वाषयतः वषतः । अशीववत्
अवाचीत् । अन्यत्र वक्ति ।

गर्हं निन्दने । २८७ । गर्हयति गर्हति । अन्यत्र गर्हति ।

मार्गं अन्वेषणे । २८८ । मार्गयति मार्गति । असमार्गत् अमार्गीत् । (37)

कठि शोके । २८९ । कण्ठयति कण्ठति । अचकण्ठत् अकण्ठीत् ।
अन्यत्र कण्ठते ।

शृजू शीचालहारयोः । २९० । मार्जयति मार्जति । मार्जिता मारुष्टा ।
मार्जयित्वा मार्जित्वा रुष्टा । शृष्टम् । अन्यत्र मार्ष्टि ।

मृष तितित्वायाम् । २९१ । मर्षयति मर्षति । अन्यत्र मृषति मृषते ।
मर्षति ।

धृष प्रसङ्गे । २९२ । धर्षयति धर्षति । अन्यत्र धृष्यति ।

पश बन्धने । २९३ । पाशयति पशति ।

इति युजादौ आधृपीयाः । एते युजादयो विकल्पितपिचः । इतीऽदन्ता
उच्यन्ते ।

कथ वाक्यप्रबन्धे । २९४ । कथयति । अचकथत् । कथा ।

वर ईश्यायाम् । २९५ । वरयति । अचवरत् ।

गण संख्याने । २९६ । गणयति । अजीगणत् अजगणत् । गणाः ।
गणनीयः । गण्यः । प्रगणास्ते । प्रगणी । सुगाण् । सुगाणी । सुगाणः ।
सुगाण्ट्सु सुगाण्सु सुगाण्ट्सु । (38) ।

गठ श्वठ सम्यगाभाषणे । ३९७ । २९८ । गठयति । श्वठयति ।

(36) पुष्करवाचनपालकचटावनादिनामि मेवेपममप्रतिवृत्तम् । एतन्नेषु मण्डयेषु चरं
परकंपदो । एष च सुधाचरः सुधाचरमदिवादि प्रदुष्यत इत्यादि । सुधाचरमवत् । अथमं राजानममनेमर्षं ।

(37) वर शरीरौ मृषनेरमारोदिदि मर्षि ।

(38) मृषांश्च मण्डयेषु चरत् । द्विविधं सुगाणिति । अतएविकण्ठ इत्यनेन (० ११३) इति
देषः ।

पट वट वन्द्ये । २८८ । ३०० । घटयति । वटयति । अन्यत्र पटति ।
वटति ।

रह त्यागे । ३०१-१ । रहयति । अररहत् । विरहः ।

स्नान गदी देवशब्दे । ३०२ । ३०३ । स्नानयति । स्नानयित्नुः । गदयति
गदयित्नुः । “देवो मेघे सुरे रात्रि” इति मननाट्ट देवशब्दे भेदध्वनावित्यर्थः ।
प्रथमाहिवचननिर्देशो वैचित्र्यार्थः । (३९)

पत गती । ३०४ । पतयति । पतयामास । पतयासुः । अन्यत्र
पतति । अपतत् । (४०)

पथ अनुपसर्गे । ३०५ । पपयति । उपसर्गास्तु प्रपयति ।

स्त्र आत्तेपे । ३०६ । स्त्रयति । स्त्रयिष्यति । स्त्ररः ।

रच प्रतिघत्रे । ३०७ । रचयति । व्यरचयत् । अररचत् ।

कल संस्थाने । ३०८ । गती च । कलयति । कलयामास ।

चह परिकस्त्रने । ३०९ । चहयति । विचहः । अन्यत्र चहति ।

मह पूजायाम् । ३१० । महयति । महयामास । महयाञ्कार । अन्यत्र
महति अमहदित्येके ।

सार छप त्रय दौर्बली । ३११—३१३ । सारयति । छपयति । त्रययति ।

सृष्ट ईशायाम् । ३१४ । सृष्टयति । सृष्टा । सृष्टयासुः ।

भाम क्लोषे । ३१५ । भामयति । अबभामत् । अन्यत्र भामते ।

सूच यौशुन्ये । ३१६ । सूचयति । सोसूचते । सूचिः । सूचसूत्रसत्रसाम-
स्तोनसंयामसंभाजस्थूलस्तनस्तोम इत्येतेषामपोपदेशत्वम् । योपदेशत्वं ह्योका-
चामेवेत्यते । मिथदिष्वङ्गिष्वपिभि रेकाज्भिः साहचर्यात् । तेन सोसू-
च्यते तिस्तनयिषति सोसूचत इत्यादौ न प्रत्यम् ।

(३९) अद्दन्त्यपठ इति षोपदेशलक्षणेनैकाच न । छिद्राद्यैकाचसाहचर्यात् । तेन तिलनविषयीति
पल न । अभिहितो मेघयेति स साभावात् पलम् ।

(४०) अत्र पत गती वेति माघवर्षिणु पाठ । सा पित्रस इति वाग्वन्द्यार्थः । वादन इत्येके । प्रथमं
पथे पतयति पतति । पताञ्कार । चिज्जिक्त्वात् प्रथोत्तनसामनेकाचत्वादाम् । पताञ्कार । अपती
दिति शाङ् । अदन्पथे पतयति पातयति । अपीपयत् ।

खेट भक्षणे । ३१७ । खेटयति । खाखेटना । खोट इत्थेके । खोटयति ।
खोट इति च । ३१८ ।

खोट धेये । ३१९ । खोटयति । खोटकः ।

गोम उपलपने । ३२० । गोमयति । गोमयाभ्वभूय ।

कुमार क्रीडायाम् । ३२१ । कुमारयति । कुमारयाञ्चकार कुमारयामास ।

कुमारः । कुमारी ।

कुशूल इत्थेके । ३२२ । कुशूलयति । कुशूलकः ।

शील उयधारणे । ३२३ । शील्यति । शीलितः । मांसगीलः । मांस-
गीला ।

शाम सान्त्वने । ३२४ । शामयति । शससामत् ।

वैल कालोपदेशे । ३२५ । वैलयति । वैला । काल इत्यपि धातुरित्थेके ।
कालयति । अथकालत् । कालना ।

पल्लूक्त लवनपवनयोः । ३२६ । पल्लूनयति । पल्लूनयामास ।

वात सुसुमेवनयोः । ३२७ । वातयति । अथवातत् ।

गवेष मार्गणे । ३२८ । गवेषयति । अत्रगवेषत् । गवेषणा ।

वास उपसेवायाम् । ३२९ । वासयति । अथवासत् ।

निवास आच्छादने । ३३० । निवासयति । निवासयामास । अनिनि-
वासत् । निनिवासयिषति ।

भाज पृथक् कर्मणि । ३३१ । भाजयति । अथभाजत् । भाजनम् ।

सभाज प्रीतिदर्शनयोः । ३३२ । सभाजयति । अथसभाजत् ।

जन परिहाणे । ३३३ । जनयति । जनः । न्यूनः । मापौनः ।

शीनयीत् । शीनितत् । (४१)

ध्वन शब्दे । ३३४ । ध्वनयति । अथध्वनत् । अन्यत्र ध्वनति ।

कूट परिदाहे । ३३५ । कूटयति । कूटम् ।

(४१) शीनयोर्दिति तुष्ठात्प्रथमं दयम् । तदात्र भाजयतिप्रत्ययस्येति शब्दोऽस्ति इति (१।३।१)
अथनि चङ्निप्रथ । कामम्नर्दे इति तदादाइत्यम् । अङ्गादभाजत्प्रथ वेदित्वा एव । भाजयामासि
नदिति इतिभाजत्प्रथ । अतोनिप्रथे तु शीनयति ।

क्रेत याम कुण गुण चामन्त्रणे । ३३६।३३८ । चकारेण कूट द्रव्यपेक्षते ।

क्रेतयति । यामयति । कुणयति । गुणयति । कूटयति ।

स्तेन चौर्ये । ३४० । स्तेनयति । अतिस्तेनत् । स्तेनः । स्तेयम् ।

इति परस्मैभाषा उदात्ताः ।

अथ आ सर्वादात्मनेपदिनः ।

पद गती । ३४१ । पदयति । पदयाञ्चक्रे । अन्यत्र पद्यते ।

गृह ग्रहणे । ३४२ । गृहयति । गृहयाञ्चक्रे । गृहम् । गृहयातुः ।

मृग अन्वेषणे । ३४३ । मृगयति । मृगयाञ्चक्रे । मृग्यतीति षण्ढादि-

पाठात् । (42)

कुच विक्रापने । ३४४ । कुचयति । कुचयाञ्चक्रे । कुचकः । कुङ् ।

कुचना ।

शूर वीर विक्रान्ती । ३४५।३४६ । शूरयति । अशुशूरत । शूरः । वीरयति ।

अविवीरत । वीरः । वीर्यम् ।

स्यूल परिह्वङ्गणे । ३४७ । स्यूलयति । अस्यूलत । तुस्यूलयिपते । स्यूलः ।

अर्थ याञ्जायाम् । ३४८ । अर्थयति । अर्थयाञ्चक्रे । आर्त्तयत । अर्त्ति-

थयिपते ।

सत्र सन्तानक्रियायाम् । ३४९ । सत्रयति । सिसत्रयिपते । सत्रम् ।

गर्व माने । ३५० । गर्वयति । गर्व । अन्यत्र गर्वति । गर्वप्रभृतिष्व-

दस्तत्वप्रयोजनं न दृश्यते । णिचोऽनित्यत्वेन यङोऽभावार्थमिति केचित् ।

(43) इति पदादिः ।

सूत्र वेष्टने । ३५१ । सूत्रयति । सूत्रयाञ्चकार । असुसूत्रत् । सोसूत्रते

सूत्र प्रस्रवणे । ३५२ । सूत्रयति । सोसूत्रते ।

रुच पाशुष्ये । ३५३ । रुचयति । रुचपेपं पिनष्टि । रुचम् ।

(42) मृग्यतीति विरादिपाठादिति केचिन्नमथे इति मान्द्राजपुस्तकरूपे पाठः । न एव मन्त्रियति
रूपेण च तदिभ्यं तु कर्मणि लकारः ।

(43) भगवतिने तु 'अदन्तल्लान्प्याविचक्रिल्ल' । धामारण उदात्त इति (२।।१२२) विधि
याम् च कलम ।" इति ।

पार तीर कर्मसमाप्ति । ३५४ ३५५ । पारयति । तीरयति ।

पुट संसर्ग । ३५६ । पुटयति । अपुपुटत् । अन्यत्र पुटति ।

कत्र शैथिल्ये । ३५७ । कत्रयति । कात्रेयकः ।

(6) प्रातिपदिकाद् धात्वर्थे बहुलमिष्टवच्च ।

प्रातिपदिकाद् धात्वर्थे णिञ् भवति । तस्मिंश्च णिचि इष्टवत् (44) कार्य-
मतिदिश्यते । पटुमाचष्टे करोति वा पटयति । अपीपटत् । लघयति ।
अलीलघत् । परत्वाद् ह्रस्वी कृतायां सन्धश्चरलोप इति अनसोपित्वम् ।
केचिन् पुनर्नाग्लोप इत्यथ (७।४।२) अगिति प्रत्याहारग्रहणसामर्थ्यादकृताया-
मेव ह्रस्वी सन्धश्चरलोप इत्यग्लोपित्वे टिलोपमिच्छन्ति । तन्मते चापपटत्
अल्लघदिति भवति । आशिः करोति आशिपयति । प्रकृत्यैकाङ्गिति
(६।४।१६३) प्रकृतिभावात् टिलोः । पठन्तमाचष्टे पठयति । युवानमाचष्टे
यवयति । स्वन्विणमाचष्टे स्वजः । स्थिरमाचष्टे स्थापयति । बाहुल्याद्
ह्रस्वभावे स्थपयति च । कुमारी चष्टे कुमारयति । खट्वयति । (45)

(7) तत्करोति तदाचष्टे ।

यद्यप्यनेन वाक्यार्था निर्दिश्यते तथाप्याख्यातार्थस्य प्राधान्यात् प्रधान-
माख्यानं करणं वेति तस्यैव प्रत्ययार्थत्वम् । परिगिट्शु प्रकृत्यर्थ इति
द्वितीयान्तात् प्रत्ययः । तथाचैवीदाहृतम् ।

(8) तीनातिक्रामति ।

अग्नेनातिक्रामति अश्नयति । इस्तिनातिक्रामति इस्तयति ।

(9) धातुद्वयम् ।

धातुः स्त्रेण रूपेणावतिष्ठति । बहुलवचनानुहसेः क्लृप् प्रकृतिवच्च कारकं
भवति । सीताहरणमाचष्टे सीतां हारयति । कंसवधमाचष्टे कंसं घातयति ।
आस्थानात् कृदन्तात् तदाचष्ट इति क्लृप् प्रकृतिप्रत्यापत्तिः प्रकृतिवच्च-
कारकमित्यनेन (३।१।२६, वा) चायमर्था दर्शितः ।

(44) इष्टवत्कालं टिलापदिष्टम् । अगिष्टवत् प्रातिपदिकस्य पुंस्कारमाचष्टिर्लोप-यत्तादिवरपदि
विभक्तौर्लृप्श्चन्विण्यर्थमिति (६।४।१६३, शार्ङ्गिक) ।

(45) एतौमाचष्टे पठयति । बहुलवचनार्थेति अथिक् पाठोऽप्य इत्यने गणपुलकम् ।

सर्गसमुदायाण्यजयं मिदम् । असुखयत् । अदुःखयत् । सुखं वेदयते
 उखायते । दुःखं वेदयते दुःखायत इत्येव भवति । सुस्यति दुःस्यतीति
 कञ्ठादिपाठात् ।

रस आस्वादनस्येष्टनयोः । ३०५ । रसयति । निरसयति । अन्यत्र रसति ।
 व्यय विनाससुत्सर्गे । ३०६ । व्ययति । अव्यययत् । अन्यत्र व्ययति
 व्ययते । अव्ययीत् ।

रूप रूपक्रियायाम् । ३०७ । रूपयति । रूपं पश्यति निरूपयति ।
 विरूपयति वस्त्रम् ।

छेद द्वैधीकरणे । ३०८ । छेदयति । अविच्छेदत् ।
 व्रण गात्रविचूर्णने । ३०९ । व्रणयति । अव्रणयत् । व्रणम् ।
 वर्ष वर्षक्रियाविस्तारगुणवचनेषु । ३१० । वर्षयति । वर्षणं घ्रासात् ।
 वर्षं गृह्णाति वर्षयतीति च दर्शितम् ।

लाभ प्रेरणे । ३११ । लाभयति । लाभयाचकार । प्रसोमः । उपलाभः ।

(11) बहुलमेतद्विदर्शनम् ।

पुरादावदन्तधातुदर्शनं बहुलं वेदितव्यम् । अतोऽनुक्ता अपीह धातवो
 ज्ञेयाः ।

पर्ण हरितभावे । ३१२ । पर्णयति ।

विष्क दर्शने । ३१३ । विष्कयति ।

चप प्रेरणे । ३१४ । चपयति । अपिती विप्रः ।

वस निवासे । ३१५ । वसयति ।

तुल्य आवरणे । ३१६ । तुल्ययति । अतुल्ययदुल्यतोऽद्रे रिति माघः ।
 तुल्यितः । एवं गडयति आन्दोलयति डलयति तुजयति तुजः शुण्डयति
 शुण्डः स्फटयति स्फटः स्फटिकः स्फटा भोजयति भोजः स्फुटयति स्फुटा
 स्फुटितः अवधीरयतीत्यादयो यथाभिधानं वेद्याः ।

(12) षिङ्गाच्चिरसने ।

अङ्गवाचिनः प्रातिपदिकाञ्चिचोऽपवादो षिङ् भवति निरसनेऽर्थे । हस्तौ
 निरस्यति हस्तयते । पादयति । चचयते ।

(10) कर्त्तृकरणाद् धात्वर्थे ।

कर्त्तुं यत् करणं साधकतमं ततो षिञ् भवति । दात्रेष तुनाति दात्र-
यति । अग्निना च्छिनत्ति असयति । परशुना च्छिनत्ति परशयति । करणस्य
कर्त्तृघट्टणं विशेषणम् । किमर्थम् ? चक्षुरादीन्द्रियवचनो यः करणशब्दस्तत्-
परिश्रद्धो भा भूदिति । तत्परिश्रद्धे चक्षुरादिशब्देभ्य एव स्यात् ।

चित्र चित्रीकरणे । ३५८ । चित्रयति आलेख्यं करोतीत्यर्थः । चित्रं
करोति चित्रीयत इत्याद्यर्थं करोतीत्यर्थः । कदाचिद् दर्शने च । चित्रयति
चक्षुः । चित्रयति वक्त्रः ।

अंस समाघाते । ३५९ । अंसयति । अंसः ।

विभाजने । ३६० । वटयति । वटेः पुनः पाठोऽर्थभेदान् ।

३६१ । लजयति ।

लज्जे । ३६२।३६३ । वण्टयति । लज्जयति । लज्जना ।

अदन्तेषु पाठवलाददन्तत्वे वृद्धिरित्यपरे । वण्टापयति । लज्जापयति ।

मिश्र सम्मर्षे । ३६४ । मिश्रयति । मिश्रं करोति मिश्रतीति
वर्गितम् ।

संग्राम युद्धे । ३६५ । संग्रामयति । असंग्रामयत । तस्यौ सिसंग्रामयिषुः
यितेपुरिति भट्टिः । संग्रामः ।

स्तोम श्लाघायाम् । ३६६ । स्तोमयति । स्तोम्यम् । अग्निहोमः ।

द्विद्र कर्ण भेदने । ३६७।३६८ । द्विद्रयति । कर्णयति । कर्णेनानुभवति
आकर्णयति । कर्णेन भावयति कर्णयतीति व्याचक्षते ।

अन्ध दृष्ट्युपघाते । ३६९ । अन्धयति । अन्धः ।

दण्ड निपातने । ३७० । दण्डयति । अददण्डम् । दण्डः ।

अह्न लघने । ३७१ । अह्नयति । अह्नः । अन्यत्राहते ।

अह्न पदे लघने च । ३७२ । अह्नयति । अह्नयामास । अह्नना । अन्यत्र
पठति ।

दुःख दुःख तत्प्रक्रियायाम् । ३७३ । ३७४ । तदिति सुखदुःखप्रति-
पदिवार्या निर्दिश्यते । सुखयति । दुःखयति । तत्करोतीत्येवं सिद्धे सोप-

सर्गसमुदायाण्यज्यं मिदम् । असुखयत् । अदुःखयत् । सुखं वेदयते
 सुखायते । दुःखं वेदयते दुःखायत इत्येव भवति । सुस्यति दुःस्यतीति
 कण्ठादिपाठात् ।

रस आस्वादनच्चेहनयोः । ३०५ । रसयति । निरसयति । अन्यत्र रसति ।
 व्यय विशासमुत्सर्गं । ३०६ । व्ययति । अव्यययत् । अन्यत्र व्ययति
 व्ययते । अव्ययीत् ।

रूप रूपकियायाम् । ३०७ । रूपयति । रूपं पश्यति निरूपयति ।
 विरूपयति वस्त्रम् ।

छेद द्विधीकरणे । ३०८ । छेदयति । अविच्छेदत् ।
 व्रण गात्रविचूर्णने । ३०९ । व्रणयति । अन्नव्रणयत् । व्रणम् ।
 वर्ष वर्षक्रियाविस्तारगुणवचनेषु । ३१० । वर्षयति । वर्षयोःसाम् ।
 वर्षे गृह्णाति वर्षयतीति च दर्शितम् ।

लाभ प्रेरणे । ३११ । लाभयति । लाभयाचकार । प्रसोमः । उपलामः ।

(11) बहुलमेतद्विदर्शनम् ।

पुरादावदन्तधातुदर्शनं बहुलं वेदितव्यम् । अतोऽनुक्ता अपीह धातवो
 ज्ञेयाः ।

पर्ण हरितभावे । ३१२ । पर्णयति ।

विष्क दर्शने । ३१३ । विष्कयति ।

जप प्रेरणे । ३१४ । जपयति । जपितो विप्रः ।

वस निवासे । ३१५ । वसयति ।

तुल्य भावरणे । ३१६ । तुल्ययति । असुल्ययदुल्यितोऽद्रे रिति भावः ।
 तुल्यितः । एवं गडयति आन्दोलयति डलयति तुजयति तुजः शुण्डयति
 शण्डः स्फटयति स्फटः स्फटिकः स्फटा भोजयति भोजः स्फुटयति स्फुटा
 स्फुटितः अवधीरयतीत्यादयो यथाभिधानं वेद्याः ।

(12) पिङ्गाद्विरसने ।

अङ्गवाचिनः प्रातिपदिकान्पिचोऽपवादो विद् भवति निरसनेऽर्थे । हस्तौ
 निरसति हस्तयते । पादयति । चक्षयते ।

(13) श्वेताश्वीश्वतरगालोद्धिताश्वरकाषामश्वतरेतकलोपय ।

षिडिति वक्तंते । धात्वर्थ इति च । श्वेताश्वीदीनाञ्चतुर्णां यथासंख्य-
मश्वतरेतक इत्येते लुप्यन्ते षिड् च धात्वर्थं भवति । श्वेताश्वमाचष्टे तेनाति
क्रामति वा श्वेतयते । अश्वतरमाचष्टे अश्वयते । गालोद्धित (46) माचष्टे
गालोद्धयते । आश्वरकमाचष्टे आश्वरयते । अवाधापि षिचो बाहुलकादिति
श्वेताश्वयतीत्याद्यपि भवति ।

(14) पुच्छादिषु धात्वर्थं इत्येव सिद्धम् ॥ (47)

पुच्छादिषु प्रातिपदिकेभ्यो धात्वर्थं इत्येव सिद्धम् आकनिपदं शिजन्ताद्
बहुत्ववचनाद् विज्ञेयम् । एवञ्च पुच्छभाष्येचीवराषिडिति (३।१।२०) न
चर्त्तुंयमिति । सिद्धशब्दार्थं मङ्गलार्थः । आर्दो च वृद्धिशब्दः एव वृद्धाविति ।

यतिवृद्धोरिति वृद्धिशब्दः । एवं त्रिमङ्गलमिदं शास्त्रं
:। (48)

न्यासं समुद्दिश्य कृतवान् धन्यविस्तरम् ।

नाम्ना तन्मप्रदीपं यो विहता स्तेन धातवः ॥ १ ॥

(46) गालोद्धित वाचां विमर्श ।

(47) एव धातुपाठाकर्तव्यवश्यात् षिड् इति यथा—(४) घटावय इति । घटावयो नित । (१)
जम्बूद्वीपपुरोऽमनाथ । (२) ज्योतिष्यमन्त्रमन्त्रानुपसर्गाद्या । (३) व्याघ्रावतुलनाथ । (४) कर्मणिपमाथ ।
(५) जम्बोऽर्दने । (६) जम्बोऽपरिवेषे । (७) स्रष्टिरवपरिष्ठाथ । इति आदी ।

(१०) चर्त्तुंयमिति इत्येव सिद्धम् । (११) सादय उदित । इति दिवादी (१२) इत्येव सिद्धम् । इति सार्द्धः ।
(१३) नाम्ने मितोऽहेतोः । (१४) कुकुराक्षी वा । (१५) इत्येवार्थः । (१६) वा स्रष्ट सकर्त्तव्यात् ।
(१७) वा घृषारा । (१८) प्रातिपदिकाहालर्थे वृद्धमिहवच । (१९) तन् करोति तदाचष्टे । (२०) तेनाति
क्रामति । (२१) घातुपच । (२२) कर्त्तुंकरवाहालत् । (२३) बहुलमित्यदिर्गम् । (२४) षिड्भाष्यमने ।
(२५) श्वेताश्वीश्वतरगालोद्धिताश्वरकाषामश्वतरेतक लोपय (२६) पुच्छादिषु धात्वर्थं इत्येव सिद्धम् । इति
शुपादी ।

(48) एभ्योऽन्धे च केचित् शीत्रा धातवः सन्ति । ते च यथा—

१ । ष्टितिः—ष्टिरीयडित्यशोक्तः । (३।१।२६) ष्टीयते । प्रार्त्तीयते ।
उपार्त्तीयते । ष्टीयाञ्चक्रे प्रानर्त्तुं । ष्टीयिष्यते चर्त्तियति । प्रार्त्तियत ।
प्रार्त्तियिष्ट प्रार्त्तित् । प्रार्त्तित्तीयते प्रार्त्तित्यति । ष्टीयित्वा प्रार्त्तित्वा
ष्टित्वा । ष्टीया । “जुगुप्सा ष्टीया घृषा ।” -

स्तन्भुगुन्भुस्कन्भुस्कन्भु । २-५ । तथाहि सूत्रम्—“स्तन्भुगुन्भु
 स्तन्भुगुन्भुस्कन्भुः शुभ । (३।१।२२) सर्वे रोधनार्याः । माधवमते तु
 प्रथमोऽर्थात् स्तन्भुगुन्भुः द्वितीयो निष्कोपणार्थं यतुर्वो धारणार्थः । स्तन्भोति
 स्तन्भुति । विट्भ्राति विट्भ्रीति । अट्भ्रीति अट्भ्रीति । तन्तम् ।
 अतन्तम् । स्तन्भ्रियति । स्तन्भ्रोतु स्तन्भ्रातु । स्तन्भुहि स्तन्भान । स्तन्भुवात्
 स्तन्भ्रीयात् । स्तन्भ्यात् । अस्तन्भत् अस्तन्भ्रीत् । तिस्तन्भ्रियति । प्रतित्तिट्-
 भ्रियति । तास्तन्भ्यते । स्तन्भ्रियति । अतस्तन्भत् । प्रतित्तिट्भः । वाहुप्रतिट्-
 भ्रिविह्वलमन्वुरिति रघुकाव्ये । स्तन्भ्रित्वा स्तन्भ्या । स्तन्भ्यः । उस्तन्भः ।
 तोडुभिरतीवतरां गिरोभिरिति माघः । २ ।

सुभ्रीति सुभ्रति । सुट्भ्र । सुभ्रियति । अस्तन्भ्रीत् । सुभ्रित्वा
 सुभ्र्या । सुभ्यः । ३ ।

स्क्रन्धोति स्क्रन्ध्रति । विष्कन्धोति विष्कन्ध्रति । चक्रन्ध । स्क्रन्ध्रियति ।
 अस्क्रन्धीत् । स्क्रन्ध्रित्वा स्क्रन्ध्र्या । स्क्रन्ध्र्यः । ४ ।

स्कुन्धोति स्कुन्ध्रति । सुस्कुन्ध । स्कुन्ध्रियति । अस्कुन्धीत् । स्कुन्ध्रित्वा
 स्कुन्ध्र्या । स्कुन्ध्र्यः । ५ ।

६ । सातिः—सुप्ते । तथाच सूत्रम्—“अनुपसर्गाद्विष्पविन्दधारिपारि
 विद्युदेजिधेतिसातिसाहिभ्यश्च । (३।१।१३८) हेतुमन्वन्तः । सातयति ।
 सातयः । क्तिप्ति सात् । परमात्मैत्यर्थः । सात्वन्वो भक्ताः । ६ ।

७ । जु—गती वेगी च । सूत्रम्—“जुञ्जम्यदन्द्म्यष्ट्यदधिकञ्च लशचत्तप-
 पतपदः ।” (३।२।१५०) जवति । जुजाव । जीता । अजन्तत्वादनित्त्वम् ।
 जोष्यति । अजावीत् । जुजूयति । अजीजवत् । जवनः । प्रजवी । जूः । जुवी ।
 जूतिः । जवः । विजावको नाम देवः । वैजावकः । कष्ठादिभ्यश्चेत्त्वात् ।
 (४।२।१३३) शैषिकः । ७ ।

BHAVAN'S LIBRARY
BOMBAY-400 007

NB — This book is issued only for one week till _____
This book should be returned within a fortnight
from the date last marked below

Date	Date
------	------

Not to be Issued

~~Sa A. D. O. M. A. T. H. S. A. B. E. E.~~
Bharatiya Vidya Bhavan's Granthagar
BOOK CARD

Call No. ~~Sa A. D. O. M. A. T. H. S. A. B. E. E.~~ Title Dhatu-

pradipanjali ed by Shri Shchandra

Author Maitreja Rakshita.

Date of issue	Borrower's No	Date of issue	Borrower's No
---------------	---------------	---------------	---------------

<u>1952</u>	<u>100</u>		
-------------	------------	--	--

<u>Prof. R. T. Jyoti</u>			
--------------------------	--	--	--

<u>M. S. P.</u>			
-----------------	--	--	--

Not to be Issued

BHAVAN'S LIBRARY
Kulapati K. M. Munshi Marg
BOMBAY-400 007

BL-17

BHAVAN'S LIBRARY
BOMBAY-400 007

N.B. - This book is issued only for one week till _____
This book should be returned within a fortnight
from the date last marked below

Date	Date

Not to be Issued

Santhi ~~NOT TO BE ISSUED~~
Bharatiya Vidya Bhavan's Grantbagar
BOOK CARD

Call No. ~~SA 1011/1052~~ Title Dhatu-
pradipanj ed by Shri Shchandra
author Mantraya Rakshita.

Date of Issue	Borrower's No	Date of Issue	Borrower's No
---------------	---------------	---------------	---------------

with 3E
orig. f. t. yas
S. 1011

Not to be Issued

BHAVAN S LIBRARY
Kulapati K. M. Munshi Marg
BOMBAY-400 007